

מתווכים

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

על המדף <<<

עמ' ט"ו
בבחרת בחיים
 (על ספרו של הרב חיים יהודה הלוי)

עמ' י"ט
עשירי
 (על ספרו של הרב חיים יהודה הלוי)

עמ' כ"ג
ספר ויהלום
 (על ספרו של הרב חיים יהודה הלוי)

עמ' כ"ז
מכתלי בית ההוראה
 (על ספרו של הרב חיים יהודה הלוי)

תבנית בית המקדש השני



מסכת מדות על עניני בית המקדש השני, מבוארים בביאור משולב, בתוספת איורים מדויקים להפליא, כאשר מראה בית המקדש מתגלה בכל פיפו. ספר מיוחד למלמדים ולילדים המעוניינים להבין את פסוקי הנביא ודברי המשניות ולהכנס בשערי בית המקדש השני.

תניא ביאור משולב (פרקים לז-ט)



'ליקוטי אמרים תניא' להרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי זיע"א, במהדורה חדשה ומפוארת. עם ביאור משולב בתוך דברי רבינו המחבר זיע"א, כדי להועיל להבנת הדברים, ובתוספת ציונים והרחבות. עם ילקוט ביאורים נרחב פירושים והוספות לדבריו הק'. כל הספר הוגה עפ"י דפוסים ישנים, עם הוספות ותיקונים רבים. נסדר מחדש, עם חלוקה לקטעים, סימני פיסוק, כותרות לכל קטע. כל אלו נסדרו בכלי מפורא, כמיטב ספרי 'ממלכת התורה עוז והדר'.

ספיר ויהלום חנוכה



"ספיר ויהלום חנוכה" מתוך שיעוריו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א, בתוספת משלים סיפורי הוד מצדיקי הדורות, הנהגות ופנינים מאירים. 536 עמודים מלאים זיו ומפיקים נוגה להרבות בסיפורי הנסים והנפלאות בימים ההם בזמן הזה.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: → השבוע בגליון: ← **אקטואלי:**

על מה אמר **הרה"ק מזועהיל שזהו דרכון שערי שמים** | עמ' ז'

ה**אור החיים הק'**: **בימות המשיח יתארכו הימים** | עמ' ב'

פניני אביר יעקב | עמ' ה'

ה**אם מותר לשלם מיסים ממעות מעשר כספים** | עמ' ט'

אחרי האבקו עמו "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל", והלא עדיין לא ניצח את עשו, כי נפגש עם המלאך בטרם הגיע לעשו וארבע מאות איש אשר היו עמו, כדמשמע מסדר הכתובים שרק אח"כ פגש בעשו, רק האמת שכל ההאבקות עם המלאך לא היה דבר של מה בכך, אלא מלחמה ברוחניות שרצה לנצח את יעקב שלימתא, כמו שאמר חז"ל (חולין צא, א) על הכתוב (פסוק כה) "בהאבקו עמו" - מכאן שהעלו אבק ברגליהם עד לכסא הכבוד, אבל יעקב בקדושתו יצא נוצח והכניע תחתיו את השר של מעלה, וממילא ניצח אח"כ גם את עשו. "ומהכא חזינו, דעיקר הניצחון הוא לנצח את השר של מעלה, וא"כ מה יש לנו לדאוג". ואכן לפליאתם של בני המשפחה הגיע אחד ממפקדי הצבא לבדוק את הבית, אך לא מצא הבית חן בעיניו ולא הסכים לגור שם, ורק אחרי שנסע הגרי"ו מוילנא הגיעו תיכף להחרימו עבור חיילי הצבא.

(מפי ספרים יוספורים - עה"ת ח"א עמ' שצג בהע')

דרכם של בני עשו להשיב "למה זה תשאל לשמי"...

וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה תִּשְׁאַל לְשְׁמִי (ב, ל).
 יש לומר בדרך צחות, הנה הגוים לועגים עלינו, שיהודים שנפגשים זה עם זה בדרך, אעפ"י שאינם מכירים מעולם, שואלים זה את זה מה שמו, מאין אתה, ולאן אתה הולך, וכדומה, והם עונים זה לזה בגילוי לב. לעומתם בני עשו אינם רגילים בזה, ועונים על שאלות כאלו "וכי מה איכפת לך".

והנה יש לזה מקור בתורה"ק כשנשאל יעקב "מה שמו", ויאמר, יעקב. אבל כשנשאל שרו של עשו "הגידה נא שמוך" - ויאמר למה זה תשאל לשמי... ומעשה אבות סימן לבנים, וכמעשה ס"מ, מעשה עשיו.

(אזנים לתורה - בפרשתנו)

למה זה תשאל לשמי - אני שליח על עניני שם

וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה תִּשְׁאַל לְשְׁמִי אֲתוּ שָׁם (ב, ל).
 וברש"י אין לנו שם קבוע, משתנין שמותינו לפי מצות עבודת השליחות, שאנו משתלחים. וזהו כמו דאיתא במדרש בראשית רבה פרשה ע"ח אות ז': לא כשם שנקרא עכשיו, כך הוא נקרא אחר זמן, שנאמר ויאמר לו מלאך ד', למה זה תשאל לשמי, והוא פלאי (שופטים י"ג י"ח), איני יודע לאיזה שם אני מתחלף, וכן במדרש במדבר רבה פרשה י' אות י"ח "והוא פלאי" אמר לו המלאך: איני יודע לומר לך

פנינים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע פנינים תכנים ואמרות

יעקב אבינו שלח מלאכים שנבראו מאכילת מצה וספירת העומר

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו אָחִיו (ב, ד). וברש"י מלאכים ממש. ודקדקו המפרשים מהו ממש.

ויש לומר, לפי מה שאמרו חז"ל (מגילה יז, א) דיעקב אבינו שהה בסוכות קיץ וחורף וקיץ, וא"כ אחר הפסח יצא יעקב מחרן, והנה על ידי אכילת מצת מצוה נבראים מלאכים. וא"כ יש לומר דמלאכים אלו שלח, וזהו מלאכים ממש - ראשי תיבות מן מצת מצוה.

עוד יש לומר, כיון דהיה בימי ספירת העומר, על כן שלח מלאכים הנבראים מהספירה, ובספירה כתיב (ויקרא כג, טו) וּסְפַרְתֶּם לַכֶּסֶם מִמִּקְרַת הַשֶּׁבֶת, וזהו ממש - מ'נין מ'מחרת ש'בת, והנה יעקב היה צריך מלאכים לשמרו, וגם להכניע את עשו, והמלאכים הנבראים מהמצוה הם מלאכי שמירה דהם מצד החסד, והמלאכים הנבראים מהספירה הם בבחינת הדין, ובכחם להכניע את עשו.

וזהו וישלח יעקב מלאכים מהמצוה והספירה - "לפניו", דאלו המלאכים היה לפניו אז, דהא תיכף אחר פסח היה.

(חקל יצחק - בפרשתנו)

בטחונו בה' של מן הגרי"ז מבריסק בעת מלחמת העולם הראשונה

וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׁרָאֵל כִּי שְׂרִית עִם אֱלֹקִים וְעִם אַנְשֵׁים וְתוֹכֵל (ט, ז).

בעת מלחמת העולם הראשונה גלה מן הגרי"ז מבריסק צ"ל לעיר ווילנא והתיישב בה לזמן מה, בני הקהילה יחדו לו בית מרווח וגדול לפי כבודו, אך לא עברו ימים רבים ושרי המדינה הודיעו לו שעליו לפנות את הבית עבור החיילים שעתידים להגיע לוויילנא בעוד כמה ימים, ולשם כך הקצו לו דירה אחרת בקצה העיר [=בימים ההם נלחמו רוסיה וגרמניה זו עם זו, וממדינת רוסיה יצאה גזירת המלכות שכל אחד מחויב לפנות את ביתו אם יצטרכו החיילים והמפקדים להשתמש בו בעת המלחמה, וכיון שדירה מרווחת היתה בחרו אנשי הצבא להתגורר בה], בני המשפחה נעצבו מאד מן הבשורה, כי הדירה אשר בקצה העיר לא היתה סמוכה ונראה למקום ישוב יהודי, ואם יהיה עליהם לעבור לשם לא יוכלו להתפלל בציבור.

אולם כאשר סיפרו על כך להגרי"ז לא הראה שום סימן של דאגה או עצבות, רק פתח ואמר להם ברוע ובשלוה דהנה יש לדקדק על דברי שרו של עשו שאמר ליעקב



דבר האמונה:

הסתר בתוך הסתר - כדי שיאמין שגם בהסתר גדול כל כך נמצא ה' יתברך לעוזרו

פעמים שההסתר כל כך גדול וקשה עד כי אינו יודע שיש כאן הסתר ושיש לו גלגול מה. וכמו שהאיר לנו מרנא הבעל שם טוב הקדוש ע"ה (תולדות יעקב יוסף ריש בראשית), 'וְאֶנְכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי מַמְנֹו בַיּוֹם הַהוּא', שבא לומר שאסתיר ממנו שנימצא בכלל בהסתר, 'וְאֶנְכִי - הִסְתַּר אֶסְתִּיר', את בחינת ה'אֶנְכִי' שבבריאה 'הִסְתַּר אֶסְתִּיר'. ועל כך אומר הבעל שם טוב 'אם ידע האדם שהקדוש ברוך הוא מסתתר שם, אין זה הסתרה, כי נתפרדו כל פועלי אוו'. שכאשר יודע האדם שלית אתר פנוי מיניה והרי הוא ממש בתוך זה ההסתר, אין זה הסתר לגביו. אך אם אינו מרגיש את ההסתר וסבור שדרכו מאירה לפניו והוא צדיק בעיני עצמו, מתרחק מלפני ה' יותר מעד עתה, וזהו 'וְאֶנְכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר' שהקדוש ברוך הוא מסתיר ממנו את עצם ההסתרה ואין האדם מתעורר לשוב לעבודת ה'. ואפשר להוסיף בדבריו, על דרך הידוע שהיה רגיל הבעל שם טוב הקדוש ע"ה לומר והיה חוזר ומוכיח את תלמידיו בדברי המדרש שהובאו בשל"ה הקדוש (משפטים תורה אור אות ח'), 'ה' צִלְקָה' שהנהגת ה' עם האדם הרי היא כצל. נמצא שכפי שהאדם מתאמץ גלגול את שגנו בתוך ההסתר, זוכה הוא שכנגד זה מגלה הקדוש ברוך הוא את הימצאותו מאחורי ההסתר ואז בקלות יותר יוכל לגבור על ההסתר ולסלקו.

ודבר זה נוהג בכל אדם בכל מצב שנימצא בו בגשמיות או ברוחניות, צריך לדעת זאת ולהאמין שמכל מקום גם בזמן שנסתר ה' מן האדם עדיין הוא קרוב לכל המייחלים לחסדו. הן על כך נסבים דברי הנביא (ירמיה לא ב) 'מִרְחֹק ה' נִרְאָה לִי', כי גם בעודו רחוק מאיתנו הרי הוא נראה אלינו, ובאמת שככל שהאדם מרגיש עצמו מרוחק ומשתוקק להתקרב אל ה', על ידי זה זוכה לבקוע רקיעים שתתקבל תפילתו שישוב ה' לקרב אותו אלינו.

נגע בכף ירכו - להחליש אמונתו

וכך נאמר ביעקב אבינו ע"ה (בראשית לב כו) 'וַיִּרְאָה כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ'. שלא הניח לו היצר הרע, ובא להילחם עימו ולהחלישו בענייני אמונת ה', וזהו שנאמר 'וַיִּרְאָה כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ'. 'בְּכַף' גימטריה 'אמונה'. כיון שלא יכול היה להתגבר עליו פנה להחלישו באמונתו, ובדבר זה אינו נותן מנוחה לעובד ה' בכל מדרגה שהוא. ועל כן בכל מדרגה שהאדם זוכה אליה צריך זהירות מרובה שלא יפגע בו היצר בענייני אמונה, להאמין שהקדוש ברוך הוא הוא אלוקינו ואין עוד מלבדו, וכל הנהגתו עימנו היא במידת החסד והרחמים גם כשאין נראה כן לעיני בשר, וזהו 'אמונה' בגימטריה 'חסדיך' להאמין שכל הנהגתו עימנו היא בחסד ולא בדין.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

שמי, שלפי השליחות ששולח הקב"ה אותנו, קורא לנו שם, הוי "והוא פלאי" לפי פליאה ופליאה שעושה על ידינו הוא קורא לנו שם (לפי הפלא שנשלח לעשותו), ד"א "והוא פלאי", שם שמו המלאך פלאי - לפי שליחותו, הוא בא להזהיר את שמשון כמד"א כי נזיר אלוקים יהיה הנער, לכך קרא שמו פלאי, כענין שאמר הכתוב: אִשָּׁה כִּי יִפְלֵא לְגִדְרָךְ נְזִיר לְהִזְיֵר לָהּ (במדבר ו ב).

על משקל זה מפרש החתם סופר בשם רבו ההפלא"ה, את הפסוק "למה זה תשאל - לשמי", היינו כעת נשלחתי לשמי, אני שליח על ענייני שם להודיעך, על שנוי השם שלך, מיעקב לישראל. (אמרי שמאי - להגה"ח רבי שמאי גינזבורג זצ"ל)

תפארת ישראל

"וַיְבֵא יַעֲקֹב שְׁלֹם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֵאֵר מַפְדֵּי אֲרָם וַיַּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר" (לג יח).

על פסוק זה דרשו חז"ל (בראשית רבה יא ז): "ר" יוחנן בשם ר' יוסי בר חלפתא אמר וכו', יעקב שכתוב בו שמירת שבת, שנאמר (שם לג יח) 'ויחן את פני העיר', נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום" וכו'.

ויש לבאר מפני מה שמר יעקב את השבת דווקא על ידי קיום מצות עירובי תחומין.

אך הנה ידועים כתב רבינו האריז"ל (ספר 'טעמי המצוות' פרשת בשלח) כי ענין העירוב לערב ולקשר כל המידות יחד, ולזווג דין ורחמים, חסד וגבורה. ולהוציא מליבן של טועים האומרים כי מי שברא אור לא ברא חושך, ומי שברא טוב - לא ברא רע, עפרא לפומייהו, על כן באים ישראל ומורים במעשיהם כי הקדוש ברוך הוא פועל בעולמו בכל המידות, הן אלו שמצד הימין והן אלו שמשמאל, והיא תפארתו במיזוג כל הכוחות, וזה עיקר עבודתו.

מעתה מבואר היטב, כי יעקב אבינו שמידתו תפארת, ומיזוג בקרבו את היחוד השלם בין כל המידות הקדושות, הוא שתיקן עירובין. ובו נתקיים 'וַיַּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר', 'פני' לשון 'פְּנִינִים', 'ועיר' הוא רמז לגופו של אדם, כמו שדרשו חז"ל (דרים לב): "עיר קטנה - זה הגוף". כי יעקב אבינו יש בו כח החיבור השלם, ועל ידי ניתן 'חן' בפניו ובגופו של אדם, וזהו 'ויחן את פני העיר'.

זהו גם עומק מה שאמרו חז"ל כי נכנס עם דמדומי חמה, כי שעת הדמדומים שבה מתחילה השמש לשקוע, יש בה משום עירוב בין מידת יום למידת לילה, ואז דייקא תיקן יעקב עירובי תחומין, כדי להמתיק גבורות בחסדים ולהביא לידי רחמים. (עניינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ווארט מהאור החיים הק'

בימות המשיח יתארכו הימים - יום לשנה יחשב

וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֲדוֹם לְפָנֵי מֶלֶךְ מֶלֶךְ לְבִנְיָיִשְׂרָאֵל (לו. לא). וכתב רש"י דשמונה היו מלכי אדום שמלכו לפני שמלך מלך בישראל, כנגדן העמיד יעקב וביטל מלכות עשו בימיהם, ואלו הן שאול, ואיש בושתי, דוד, ושלמה וכו', ובימי שאול כתיב (מ"א כב מת) ומלך אין באדום נצב מלך.

כתב רבינו האור החיים הק': על כן מנה ה' הכתוב שמונה מלכי אדום, לקחת סימן לגאולה העתידה במהרה בימינו שאז יתארכו הימים, והראיה על זה כי כאן מנה מלכי אדום שקדמו למלכי ישראל, ולעומת זה מלכו שמונה מלכים בישראל ולא היה אז לאדום שום מלך.

כמו כן יהיה אחרי הגלות הארוכה שאנו נמצאים בה (ושהוא גלות אדום), ואין בו מלך בישראל, הרי כשיגאל השי"ת את ישראל וימלוך מלך בישראל יתארך מלכותם כנגד כל אותם השנים שמלך אדום בימי הגלות.

אבל הרי קשה להבין - מוסיף האור החיים הק' - דהרי ששת אלפים העולם עומד (עי' עובדה זרה ט). ועד סוף שית אלפין שנין לא נשאר לנו אלא חלק קטן כנגד מה שהם מלכו? אלא ודאי מוכרחים לומר שיאריך ה' ימי טובה, וכל יום יתארך לזמן ארוך עד מאוד ע"כ תוכן דברי קדשו.

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:		ירושלים		בני ברק		ניו יורק		לונדון	
כניסת השבת	אימת השבת	כניסת השבת	אימת השבת	כניסת השבת	אימת השבת	כניסת השבת	אימת השבת	כניסת השבת	אימת השבת
16:00	17:15	16:14	17:16	17:48	16:10	17:18	17:40	15:37	18:50
17:52	17:52	17:52	17:52	17:52	17:52	17:52	17:52	17:52	17:04

מחוברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סניפי
"ספרי אור החיים"

ספרי אור החיים

מרכז הספר היהודי הגדול בעולם

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבוקוק 2 • **בית שמש:** שדרות האמוראים 63 | נחל יצינים 3 | יהודה הנשיא 6 • **בני ברק:** רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • **מודיעין עילית:** שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 • **אלעד:** יהודה הנשיא 94 • **אשדוד:** יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 • **ביתר עילית:** ה' 9 • **חיפה:** מיכאל 27 • **נתיבות:** הרמב"ם 18 • **נתיבי:** הרמב"ם 18 • **פתח תקוה:** רותשילד 75

מחוברים

את הימים מתחילים!

הניח והימי מבית עוז והדר - אור לישרים

newsletter.mechubarim@gmail.com | להצטרפות:

קו מענה הלכה

02-803-9999

או במייל: rav@abiryaakov.com

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

כוחה של מילה טובה:

סיפור על כוחה של מילה טובה שנזרקה באוויר, וכיצד היא לחלה עמוק והביאה זוג יהודים זקנים לחיים של תורה, אמונה וחיבור מחודש לדרך היהדות.

עברו שנים, יצאתי לפנסיה, והנה יום אחד אני מגיע לכאן, רואה מודעה קטנה שבה כתוב שבבית הכנסת ממול מתקיים שיעור של הדף היומי. נזכרתי שוב בדבריו של הלקוח, שאמר לי שיש לי ראש טוב ואני מתאים ללימודי גמרא. אולי באמת? שאלתי את עצמי. אולי באמת לימודי הגמרא מתאימים לי? אני יכול לכל הפחות לנסות. החלטתי להיכנס לבית הכנסת, קיבלתם אותי יפה וכלי לשאול שאלות, אז נשארתי. נכון שהבנתי מעט מאוד, אבל השיעור גרם לי לחדד את הראש, לחשוב, לשאול את עצמי שאלות, לנסות לפצח את התשובות, דבר שלא עשיתי כבר שנים.

השיעור מצא חן בעיניי, והתלבטתי אם לחזור שוב. מצד אחד אמרתי לעצמי, אתה קשיש כבר, זקן ממש, לא מתאים לך להתחיל עכשיו משהו חדש. מצד שני חשבתי, שאולי דווקא עכשיו זה הזמן, והמילים האלו של הלקוח הדהדו כל הזמן בתוכי, היכו בי, הפצירו, טענו שמתאים לי ללמוד גמרא וחבל שאחמיץ את ההזדמנות. ככה הגעתי יום ועוד יום, קיבלתם אותי בשמחה, בזרועות פתוחות. אף אחד לא הרים גבה, אף אחד לא שאל שאלות, אבל על השאלות שלי ענו כאן כולם באורך רוח ובסבלנות.

"אני מתכוון להמשיך להגיע", סיים אוריאל, ומשהו בעיניו נצץ. "אני נהנה מכל רגע, צדק הלקוח ההוא שטען שיש לי ראש של לימוד". מספר הרב, אני מסתכל עליו, אוריאל מכבד את המקום, מגיע עם בגדים מתאימים וכיפה, את הכיפה הוא מסיר מיד כשהוא יוצא מהשיעור. אבל גם הנתון הזה משתנה לאיטו, אוריאל כבר לא ממחר להוריד את הכיפה, ויום אחד הוא מחכה לסיום השיעור, ואומר לי שהם רוצים להתחיל לשמור שבת, הוא ואשתו, ואם אני יכול להדריך אותו.

השלב הבא הוא שמירה על כשרות, הם מפרידים בין בשר לחלב, אני שולח אותם לארגון מוכר שיעזור להם וידריך אותם. אני מזמין את אוריאל ואשתו אליי לשבת, והילדים

שמחים איתם כמו עם סבא וסבתא חדשים ומדהימים כמותם. אשתו של אוריאל מוקסמת גם היא מהדרך החדשה, שמחה לפגוש חברות שעוזרות לה להכשיר את המטבח ואת הבית.

שנה עוברת, אי אפשר להכיר את אוריאל שדפק בדלת בפעם הראשונה בעיניים סקרניות. אוריאל שלא הכיר מילת גמרא. היום אוריאל חבר ותיק בשיעור שלנו, אינו מחמיץ אפילו לא יום אחד. במשך השנה הזו הוא שינה את הלבוש ואת הבית שלו, אוריאל חובש כיפה, מניח תפילין, שומר שבת וכשרות. והרבה פעמים אני עוקב אחריו, כשהוא יוצא מהשיעור.

חושב לעצמי על הלקוח ההוא, שאמר לו בהשתאות שמתאים לו ללמוד גמרא, אמירה סתמית שנזרקה אי שם, לפני הרבה שנים. הלקוח ההוא בוודאי יצא מהבנק ושכח מהכל, הוא בוודאי לא תיאר לעצמו מה עשו המילים הספורות שזרק, איך הן לחלו באדמה והביאו עוד זוג יהודים לשמור תורה ומצוות, להתקרב לקדוש ברוך הוא. אנשים זורעים מילים טובות, וברבות הימים מבלי שידעו אפילו, הם מחלחלים לאיטם, מצמיחים פירות טובים ואילנות יפים. אשרי מי שזוכה לזרוע מילים טובות בדרכו.

(גליון פניני בית הלוי/ מתוך 'מאה ושנים סיפורים' - ח"ה, מאת הרב צבי נקר)

מספר רב המעביר שיעור בדף היומי מידי ערב: כבר כמה שנים אני מגיע בשבע בערב לבית הכנסת השכונתי, סביבי מתקבצים אנשים מבוגרים, רובם בפנסיה, יהודים טובים שבערב מגיעים ללמוד את שיעור הדף היומי שלנו. השיעור שלנו זוכה לאכלס יהודים מכל הסוגים והעדות, באחדות מופלאה. חסידים, ליטאים, ספרדים. הדבר היחיד ששווה ביניהם, הוא שכולם רוצים ללמוד ביחד את הדף היומי. הם לומדים, ובעבורי זו שעה של עונג אמיתי. לשבת יחד עם תלמידי חכמים מבוגרים שיודעים דבר או שניים בלימוד, ובלי ספק מחכימים אותי בכל יום מחדש.

באחד הימים נפתחה הדלת של בית הכנסת, ראש מסוקרן הציץ פנימה. "סליחה, כאן מתקיים שיעור של הדף היומי?" שאל האיש, שנראה לגמרי לא מתאים לנוף. הוא היה גלוי ראש, חילוני לכל דבר. תהיתי מה הוא מחפש כאן, ולמה הוא חושב שהשיעור אמור להתאים לו. אבל אחד המשתתפים כבר אישר במקומי שלומדים כאן שיעור של הדף היומי, ואפילו הוסיף שהוא מוזמן להיכנס. היהודי שעמד בפתח נכנס פנימה, ואחרי כמה שניות שאל נבון אם יש לנו כיפה בשבילו. אמרתי לו שכן, הבאנו לו כיפה, ומישהו הראה לו מה אנחנו לומדים, והוא ישב מכווץ את מצחו ומתאמץ.

אחרי שלושת רבעי שעה, כשהשיעור הסתיים, הוא קם, ניגש אליי, לחץ את ידי ויצא מבית הכנסת. השיעור שלנו, כפי שאמרתי, מורכב מאנשים מבוגרים, מכובדים, כאלו שמגיעים ללמוד ולא לשוחח או לרכל חס ושלום. חלק מהם מכירים אחד את השני, אחרים לא מכירים בכלל. בדרך כלל יש לנו את הלימודים הקבועים, יחד עם זאת קורה בהחלט שהדלת נפתחת ומגיעים למקום גם כאלו שעברו, ראו מודעה על שיעור הדף היומי שמתקיים והחליטו לקפוץ ללמוד. אבל אף אחד מהם לא היה דומה למי שהגיע היום במפתיע, ישב לידינו והקשיב בשקדנות.

אחרי שהשיעור הסתיים, הוא אורח הלך, אף אחד לא חקר אודותיו. יהודי הגיע, רוצה ללמוד דף גמרא, מה יש לשאול? למחרת, אותו יהודי הגיע שוב. הפעם הוא היה מצויד בכיפה וגם זכר מאתמול איפה אוזנים. הוא פתח את הגמרא, הניף את ידו קלות לשלום וסימן לי להמשיך בשיעור. המשכתי, משתדל לכבד את היהודי, ששמו התברר כאוריאל, לא לשאול אותו יותר פרטים מכפי שסיפק ולשמוח שהגיע. הוא הבין היטב את מה שאמרתי, קלט את הלימוד, מרגע לרגע היה נראה לי שאולי הוא תינוק שנשבה ולעת זקנותו התגעגע למורשת שלו.

באחד הימים ארגנו סעודה לכבוד סיום מסכת. "מחר תהיה כאן סעודה", אמר אחד המשתתפים לאוריאל, "אנחנו מביאים אוכל, נוטלים ידיים ועורכים סעודה לכבוד התורה ולכבוד זה שגמרנו מסכת, תבוא - כן?". שאל בנימוס. "כן", חיך אוריאל, "ואתם בוודאי גם מסוקרנים לדעת מה אני עושה כאן. מחר גם אספר לכם קצת על עצמי". התחיל הערב, ישבנו ביחד ואז אוריאל נכנס. "הבטחתי לכם סיפור", הוא אמר לנו אחרי שנטל ידיים והצטרף אלינו, "אתם בטח מסוקרנים". כמה מהיושבים הצטחקו קלות, מסתבר שאוריאל הצליח לסקרן עוד כמה חוץ ממני. "בטח חשבתם שהייתי פעם חרדי, שעובתי את דרך התורה והמצוות", אוריאל הפתיע אותי, איך הוא יודע שככה אנחנו חושבים.

אבל - המשיך אוריאל - המחשבה הזו לא נכונה. אף פעם לא זכיתי להיות חרדי. נולדתי בבית חילוני, אבי היה קיבוצניק וכל שנות ילדותי עברו עלי בקיבוץ. כשהייתי בחור עזבתי את הקיבוץ, עברתי לגור בתל אביב, התקדמתי מאוד בלימודים והתחלתי לעבוד בבנק, הייתי צעיר, מוכשר, התקדמתי בעבודה, עברתי מבנק לבנק, ובאיזשהו שלב מוניתי למנהל בנק - עבודה שהיתה מושלמת בעבורי ומלאת סיפוק. הרגשתי כמו מישהו שממצה את הכישורים שלו, כמו מישהו שהגיע למקסימום.

באחד הימים ישבתי עם אחד הלקוחות של הבנק שלנו, ויחד ערכנו חשבון. כשסיימנו הוא הסתכל עלי בהערכה ואמר: "יש לך ראש מוכשר, מתאים לך ללמוד תורה". נפרדנו, כל אחד מאתנו הלך לדרכו, אבל המילים שהוא אמר לי נשארו איתי... תקועות. מה פירוש ללמוד תורה? לימוד תורה מתאים לאנשים מוכשרים? לא עשיתי כלום עם הדברים, מידי פעם נזכרתי בהם, והמשכתי הלאה.

ולמי אלה:

סיפור מופלא על אברך שמצא במחסן נרתיק ישן ומאובק, וכיצד בירור קצר הוביל לגילוי מרגש שהתפילין שייכות לנפטר, שעתה נכדו עומד לחגוג בר מצווה.

יום אחד ניקיתי את המחסן של הכולל. לפני שפתחתי בעבודה, לא ציפיתי למצוא שם שום דבר מיוחד. תיארתי לעצמי שאמצא שם כמה סוודרים של אנשים שכבר מזמן קנו חדשים במקומם, מגבות שבעליהן התייאשו מהן, וכמובן ספרים ישנים, שאותם אוכל להעמיד לרשות הלומדים. לא חשבתי שאמצא שם תפילין, אבל כך בדיוק קרה. על תפילין אנשים שומרים, וגם אם הם שוכחים אותן יום אחד ככולל, ביום הבא הם באים לקחת אותן. עם כל זאת, נרתיק ישן ומאובק התגלה מול עיניי, וממש קרא לי לקחת אותו ולברר למי הוא שייך.

לקחתי מטלית, הסרתי את האבק, וכך ראיתי במפורש את שמו של בעל התפילין. לא הכרתי אותו. לקחתי את הנרתיק ושאלתי את האברכים הלומדים ככולל, האם ידוע להם מי הוא האדם שהתפילין האלה שייכות לו.

"היהודי הזה", כך אמר לי אחד מהוותיקים, "נפטר לפני כמה שנים".

אמרתי לעצמי, שאמנם היהודי כבר הלך לעולמו, אך בוודאי הותר אחריו יורשים. ביררתי את פרטיו, וכך הגעתי למספר הטלפון של הבת שלו.

התקשרתי, והבת אכן ענתה לטלפון. "מדברים כאן מכולל פלוני", אמרתי, "מצאנו כאן במחסן תפילין שהיו שייכות לאבא שלכם זיכרונו לברכה".

"מה?! באמת?!!" האישה התרגשה מאוד. "אני לא מאמינה! זה ממש... בדיוק עכשיו!"

המילים התערבבו זו עם זו, ובקושי הצלחתי לחלץ את המידע, למה ההתרגשות גדולה כל כך. לבסוף התברר שבנה של הבת, הנכד של בעל התפילין, עומד ממש בקרוב לחגוג את בר המצווה שלו. הוריו דלי אמצעים, והם עמדו נבוכים ביותר אל מול ההוצאה הגדולה שהם צריכים להוציא - רכישת תפילין לבנם. הם ממש לא ידעו מה לעשות. לא היה להם שום רעיון מניין יביאו את הכסף.

והנה, ישועה שכזאת! התפילין של הסבא נמצאו, ואותן יניח הנער בר המצווה בעזרת ה'! פלא הדבר שהתפילין נחו במחסן כמה שנים, עד שהתגלו בדיוק ברגע הנכון.

(גליון השגחה פרטית)

אכפרה פניו במנחה:

הניצוץ היהודי שהודלק אחרי עשרות שנים אברך ירושלמי שגר באשקלון, זכה לראות כיצד הצעתו לשלם עבור ניקיון, הובילה יהודי שהיה רחוק ממצוות לבית הכנסת, בדיוק ביום הארציט של אביו.

אני גר בירושלים, ומצודתי פרושה עד אשקלון, שם אני משכיר דירה שקניתי להשקעה. בקיץ האחרון עשיתי את דרכי לאשקלון, כדי לתקן את הטעון תיקון בדירה שבבעלותי. סידרתי את העניינים בדירה, וכשיצאתי ממנה פגשתי בשכן שגר בבניין. הוא הבין שאני בעל הדירה, ואמר לי: "דע לך שאני מנקה את הבניין בכל שבוע, ואף אחד לא משלם לי".

האמת היא שמעולם לא נתתי את דעתי לניקיון של כל הבניין. הרי זה עניין שקשור לדיירים בינם לבין עצמם. כפי המציאות המוכרת לכולנו, לא המשכיר צריך לשלם לוועד הבית, אלא הדייר ששוכר את הדירה ונהנה מהניקיון ומהמעמלית.

אבל אני לא נכנסתי לקטנות. אמרתי לשכן, "אתה צודק! צריך לשלם לך, ואני רוצה לשלם לך. רק בעיה אחת קטנה יש לי: אין לי כאן כסף מזומן. אם אתה רוצה, אשמח שתבוא איתי לכספומט קרוב, ואני אוציא כסף מהבנק ואתן לך".

"בסדר גמור", שמח השכן בהצעה, "אני בא איתך".

הלכנו יחד לכיוון הבנק, ואז הבחנתי בבית כנסת. אמרתי לשכן, "עדיין לא התפללתי מנחה. תסכים להיכנס לבית הכנסת לתפילת מנחה?"

"למה לא, בעצם?" שאל השכן, "אף פעם אני לא מתפלל, אבל זה בהחלט רעיון טוב".

אנחנו מכוונים את צעדינו לבית הכנסת, והשכן אומר לי בגילוי לב, "אתה יודע? בדיוק בבית הכנסת הזה ערכו לי את מסיבת הבר מצווה. מאז לא דרכתי כאן".

אני רואה שהניצוץ היהודי נדלק אצלו, ומתרגש לחשוב שבזכותי יעמוד יהודי בפעם הראשונה מאז הבר מצווה שלו ויתפלל מנחה.

אנחנו מצטרפים למניין, ובברכת 'השיבנו' אני חושב עליי, על השכן של השוכר, וגם על אלו שלא זכו ללכת עם איזה אברך חרדי לכיוון הכספומט ולהיכנס בדרך לבית הכנסת. ההפתעה הגדולה מחכה לסוף התפילה. אותו שכן אומר קדיש יתום! מה קרה? מה הסיפור? אני ממש תמה.

אנחנו יוצאים מבית הכנסת וממשיכים לכספומט. בדקה הקרובה מתברר לי, שרק חשבתי שכל הסיבה לכך שהוא הולך איתי היא הכסף שמגיע לו בעבור הניקיון. הסיבה האמיתית הייתה אחרת לגמרי, סיבה מופלאה שסובב המקבץ נדחי עמו ישראל; שהרי כך אמר לי השכן בעיניים בורקות, "היום הארציט של אבא שלי"...

(גליון השגחה פרטית)

ואשלחה להגיד:

כיצד המשפט "בזכות רבי שלום הגדול" שנאמר בבית האבלים ב-1:30 בליל שישי, עורר גלים של התרגשות וחשף את סוד חייו ומסירותו של המנוח למנהג קדום.

מספר הר"ר מאיר יחיאל הלשטוק, ביתר:

יש סגולה מפורסמת בשם "דער גרויסער רבי שלום" "רבי שלום הגדול" ה"ה הרה"ק ר' שלום שכנא מפראהביטש אביו של רבי ישראל מרוז'ין, ונכדו של המגיד הק' ממעזריטש, להזכיר את שמו בליל שישי, כסגולה לשבת מרוממת. וכך נוהגים במרוצת הדורות חסידי רוז'ין ואנשי מעשה.

ישנו קו טלפון של חסידי באיאן בשם "האספו", שבו יש מדי שבוע סיפור חדש הקשור ל"רבי שלום הגדול" ואני משתדל להתקשר לקו מדי ליל שישי ולשמוע את הסיפור. בנוסף, בכל ליל שישי אני נוהג להתקשר אל חבר יקר, חסיד בעלזא ושמו ר' שלום קליין, ואומר לו את הנוסח המקובל: "דער זכות פון דער גרויסער רבי שלום זאל מגין זיין, א געבענטשטער לעכטיגער שבת" "בזכות רבי שלום הגדול תהיה לנו שבת מאירה ומבורכת!" בליל שישי פרשת כי תצא, התקשרתי כמנהגי לידידי רבי שלום קליין, אך הוא לא ענה. ניסיתי שוב ושוב, ופעם אחת, כשהוא כבר ענה, השיחה התנתקה מיד.

חלפו כמה שעות, ואני יצאתי כמנהגי ללימוד ככולל חצות בירושלים עיר הקדש. בדרך כלל אני יורד מהאוטובוס בתחנת רחוב שמגר וצועד משם ברגל לכולל. אלא שהפעם, שלא כמנהגי, נרדמתי בנסיעה ומצאתי את עצמי בקרית בעלזא.

ירדתי מהאוטובוס, ואז נתקלתי במודעת אבל על יהודי בשם ר' משה דוד קליין שנפטר בגיל 56. עלה משום מה בדעתי, שמא מדובר באחיו של ידידי ר' שלום קליין? ואם כך, ייתכן שזו הסיבה לכך שרבי שלום אינו מגיב לשיחות - הוא יושב שבעה על אחיו, ועלי לעלות לנחמו!

השעה הייתה כבר 1:30 אחר חצות, אך למרות זאת, החלטתי לגשת למקום ולראות שמא יש שם עדיין אנשים ערים. עליתי אל הבית, ואכן, הדלת הייתה עדיין פתוחה ואנשים יושבים ומנחמים... מהר מאד התברר כי "כמה קליין איכא בשוקא" מדובר במשפחת קליין אחרת, שאינה קשורה כלל לידידי ר' שלום... מכיוון שכך, החלטתי לקיים בזריות מצוות ניחום אבלים ולהמשיך בדרכי. ניגשתי מול האבלים ואמרתי כמקובל: "המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים".

בטרם צאתי מהפתח, הוספתי כמנהגי הקבוע של ליל שישי: "ויעזור השם שבזכות רבי שלום הגדול נזכה לשבת מבורכת!"

ברגע שהמילים נאמרו הושלך הס. נראה היה כאילו מטען רב עוצמה הושלך אל חלל החדר. כל האבלים והנוכחים השתקו באחת, והביטו בי במבט מוזר שאותו התקשיתי לפענח.

מישהו הזעיק את האלמנה מהמטבח, ובקול נשנק מהתרגשות היא סיפרה: בעלה המנוח, ר' משה דוד, הקפיד מאוד לומר את המשפט הזה בכל ליל שישי משך כל השנים. לא זו בלבד, אלא שבליל שישי האחרון לחייו, כשהדיבור כבר ניטל מפיו, הבחינו שהוא מתאמץ מאוד לומר משהו. הנוכחים הבינו שהוא מתאמץ לקיים את מנהגו בכל מחיר, והם אמרו עמו יחד את המשפט: "בזכות רבי שלום הגדול נזכה לשבת מבורכת!"

הוא נפטר ביום רביעי, ומשעה שהחלו האבלים לדבר בשבחו, הם הזכירו גם את מנהגו הייחודי עליו הקפיד גם בכוחותיו האחרונים. ואמרו לעצמם כי מן הראוי שלמחרת, ליל שישי, יזכרו ויקיימו את מנהגו כמקובל, לזכרו ולעילוי נשמתו. אך למעשה, היום במהלך הערב, עם בואו של קהל רב לנחם, הדבר פרח מזכרונם.

והנה, בשעה 03:1 בלילה, כשכל המנחמים כבר עזבו ובשניה האחרונה בטרם פרשו כולם לשנת לילה - מגיע אדם בלתי מוכר מביתר, שנקלע למקום מתוך שרשרת טעויות מופלאה: הוא נרדם באוטובוס, וירד בתחנה הלא נכונה, חברו לא ענה לו, והוא חשב שמדובר במשפחה שלו. ומתוך ההשערה הזו הוא עלה לנחם משפחה לא מוכרת בשעה מאד לא שגרתית...

כל זאת, רק כדי להגיע אל הבית ולקיים את מנהגו של המנוח: "בזכות רבי שלום הגדול תהיה לנו שבת מבורכת ומרוממת!"

(גל' בְּטַחֲוֵי צְדִיקִים)



עצות וסגולות:

ענייני תפילה (ב')

הצלחה ברוחניות היא על ידי תפילה

והשגת החכמה ויראת שמים וקבלת השוכתו, הן הנה תחלת הכל בתפילה, כמו שאומרים 'אתה חונן וכו' והננו מאתך חכמה בינה ודעת, וסמוך לזה 'השיבנו אבינו לתורתך וקרבתנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך' הרי דתחלת בקשתנו בתפילה היא על החכמה ועל היראה ועל התשובה.

(אלף בינה, אות אלף ד)

עיקר התפילה הוא לתיקון השכינה

עקר התפילה הוא לעלוי השכינה, אף על גב דנסח התפילה היא לצורך האדם, הכל לתקון השכינה, וכיון שהיא מתעלית ומתברכת מתברכים ממנה בניה שהם בני ישראל.

(אלף בינה אות למ"ד ו)

לתפילה צריך פה נקי מדיבור אסור

אמנם תקרתי וראיתי כי הסוד דבר קדוש ורוחני עד מאד, והוא תלוי במחשבה, והמחשבה צריך שתהיה זכה וברה, והפה המוציא דברי תורה ודברי תפילה וברכות של מצות, צריך שיהיה הפה נקי מדברי שקרים ודברים בטלים, דלא שיש פה מאוס ומטנף לשרת לפני ה' ולהיות תקון לעולמות עליונים על ידו, וכמו שכתוב (ישעיהו סו כ) 'כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה', דבעינן מנחה טהורה בכלי טהור, ובפרט בתפילה דתלויה בלב, דעל ידה עולים העולמות, ואם היה הפה דובר שקרים ואון ומרמה, איך יעלו על פיו העולמות, על זה נאמר (כבא קמא ד) 'אין זה מברך אלא מנאץ'. על כן צריך לזהר מי שרוצה שתקבל תפלתו, שישמר פיו ולשונו שמירה מעלה, דאז תקבל תפלתו.

(אלף בינה, אות מ"ח)

פיניים על הפרשה:

עצותיו הרעות של היצר הרע

אלה בני שער החרי ישיבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה, ודשון ואצר ודישן וגו' (בראשית לו כ-כא). אפשר לפרש אלה הפסוקים בדרך רמז על יצר הרע ומוצאותיו הרעים, שבתחלה בא לאדם לפתותו כי אם בדבר קל, וחוזר ומפתהו בחמור ממנו, עד שיטמיעהו שלא יוכל לצאת. ועל זה אמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות פ"ד מ"ג) שעברה גוררת עברה, דהינו עברה קלה גוררת חמורה ממנה, וכמו שעשה בתחלת פתויו עם חנה בעץ הדעת, כשאמרה לו צנה לנו הקדוש ברוך הוא גם על הנגיעה, מיד דחפה עליו ואמר לה, הרי נגעת בו ולא באה לך מיתה, אם כן גם האכילה אכל ולא תמות, עד שגרמה מיתה לה וילכל העולם (בר"ש א). וכך הוא עושה תמיד עם בני אדם, בתחלה מסית אדם בדבר קל ומושכו לחמור ממנו עד שטמיעו:

לכן צריך להתרחק מכל תאוות העולם

ודרך משל, כמו יש מלבוש אחד שהלבוש גורם לו להיות ודרך אחר מעשים רעים ולהיות רמאי ודרכיו מקלקלים בכל ענין, והלבוש הוא תאוה לעינים ונתמד ללב, ומתאוים בני אדם אף לפחות לטלו בידם לראותו, והנה איש הזהיר והירא, שומר עצמו ונזהר שלא לגע בו כלל, כדי שלא יבוא ללבוש ולעשות בו מעשים הרעים, אבל איש פתי ושונה כשרואה אותו המלבוש וחומדו, ובא איש פתי כמותו ואומר לו אם רצית לטל כלי זה בידך ולראותו מה בכך, כי אין הזק כי אם בלבישתו, אבל בנטילתו אין הזק, וכששומעו לו ונוטלו מפתחו עד שלובשו, עד שישתקע בו ולא יוכל להסירו, כן דרך היצר הרע עם בני אדם, בתחלה מפתה אותם לעסק בהבלי העולם, וכשתכנס בהם תאות העולם מפתה אותם עוד להתבטל ממצות ומהתפלה כדי להשיג תאותם בהבלי עולם, ומזה גורם להם עוד לעשות עול במשא ומתן ולרמות בני אדם ולהונותם, ועוד גורם להם לעשות כל תאוותם אפלו בדבר האסור, וממילא נשתקעו ביד יצר הרע ונעשה מלך עליהם הוא וכל כחותיו, עד שהם בעצמם עושים מעשי שטן, ומושכים אחרים ומפתים אותם לעשות כמעשיהם:

השומעים לעצת יצר הרע נקראים בניו

וזהו רמז הפסוקים. אלה בני שער, הם בני אדם הרודפים אחר עצת יצר הרע ונקראים בניו, ושעיר הוא יצר הרע, לפי שעשו נקרא 'איש שער' (לעיל כו יא), והוא מצד יצר הרע, אי נמי, שעיר מלשון 'לשעיר' (ויקרא יז יז) שהם השדים, לפי שיצר הרע מבחיל בני אדם כמו השדים שמבחיילים בני אדם, ובא לרמוז כאן אלה סבות בני אדם עד שנעשו בני יצר הרע, ויצר הרע הוא המביא חרון אף לעולם, וזהו החרי, מלשון חרי אף, ואלה בני יצר הרע נקראים ישיבי הארץ, לפי שמתעסקים וטורחים כי אם לישבת זה העולם להשיג תאוותם בה, לפיכך נקראים ישיבי הארץ:

בתחילה נהנים מהעולם הזה ובסוף מענים בני אדם

ובא לפרש כמה נעשו אלה בני אדם בניו של יצר הרע, ראשון הוא לוטן, אותיות 'נטל', זה התחלת בני אדם כפתויו יצר הרע, בתחלה נוטלים הבלי העולם ומתעסקים בהם, וכיון שמתעסקים בהם, אחרי זה עושים אותם מלבוש ולובשים אותם, וזהו ושובל, אותיות 'לבוש', מתלבש בהבלי העולם, אחר כך עברה גוררת עברה אחרת חמורה, ולא די לו שעושה מלבוש במעשה יצר הרע, אלא גם הגוף מצטבע במעשה יצר הרע, וזהו וצבעון, דהינו שנצבע גם גופו, ולא די לו, אלא אחר זה מוציא פעולותיו הרעים לחוץ ומראה אותם בפעל, וזהו

וענה, דהינו דברים המענים בני אדם ומעשים המענים בני אדם, בלשון הרע ורמאות ואון ועול ואונאה:

יצר הרע ותאוותיו מולכים בו ושולטים עליו

[ודשון ואצר ודישן אלה אלופי החרי בני שער בארץ אדם]. אחר זה מענג עצמו בתאוות העולם, וזהו ודשון, וזה גרם לו עד שדוחק עצמו למצא תאוותו, וזהו ואצר, וכזה משיג כל התאוות, וזהו ודישן, וכל אלה כחות יצר הרע, ונעשים כלם מלכים עליו, וזהו שאמר אלה אלופי החרי, כלומר, אלה מלכים שיצאו מיצר הרע שהוא החרי, חרון אף, בני שער, הוא יצר הרע, בארץ אדם, הוא מקום התקף של יצר הרע, וכל אדם ששולט בו יצר הרע בכחות הנזכרים, האדם והמקום שהוא יושב בו נקרא ארץ אדם, שהוא יצר הרע, וזה רמזה התורה דרך כלל תחלה, אחר כך רמזה בפרט כל מה שיוצא מכל כת וכת הנזכרים, וזה יצא ראשונה:

(פיתוחי חותם פרשת וישלח)

יעשה גדר וסיג ללשון ולשפתיים

נצר לשונך מרע, ושפתיך מדבר מרמה (תהלים לד יד). לפי שהלשון והשפתיים הם כלי שרת שבהם אנו משרתים להשם, ולא שיש שיהיו פגומים ויקבל הקדוש ברוך הוא שרותם, על דרך 'הקריבהו נא לפתחך הירצף או הישא פיך' (מלאכי א ט), לכן אלה שהם כלי שרת צריכים שמירה ביותר, להכי קאמר מי האישי התפץ חיים, הוא לעשות יחוד בספירות כמו שכתבנו, העקר בזה הוא נצר לשונך מרע, משום דבלשון הזה אתה רוצה לעשות יחוד, ואם היה פגום, מהיכא יתיי שיעשה יחוד על יד:

על האדם לשמור עצמו מכל פגם הלשון

לכן נצר לשונך מרע, ומלת מרע כוללת כל דבר הפוגם בלשון, הן קל הן חמור, ודברים בטלים, אף על פי שאינם לשון הרע, גם הם יקראו 'רע', וגם רבוי דברים יחשב מדברים בטלים, וכמאמר התנא עליו השלום (אבות פ"א מ"ח) 'וכל המרבה דברים מביא חטא', ומדמביא חטא, ראוי לקרותו 'רע', לפיכך מלת 'רע' כוללת כל דבר שפוגם בלשון, ושפתיך מדבר מרמה, כל מין מרמה, אפלו אין באותה מרמה שום הזק כלל, רק אתה עושה אותה לפי שעה על איזה דבר, אפלו הכי לא תעשה, שהרי סוף סוף שפתיך דברו מרמה, הפך ממה שבלבך, ומשום הכי הוסיף כאן ואמר מדבר מרמה, דהיה די שיאמר 'ושפתיך ממרמה', כמו שהתחיל בתחלת הכתוב ואמר נצר לשונך מרע היה לו לסיים 'ושפתיך ממרמה', אלא הכונה, אף על פי שאין באותה מרמה שום הזק לאדם רק דבור בעלמא, אפלו הכי שמר שפתיך מאותו דבור של מרמה, וזהו שאמר מדבר מרמה, משום דסוף סוף הרי פגמת שפתיך:

הוסיף באזהרות כנגד החומות של הלשון

ומה שחלקם לשנים, דהזכיר הלשון לבדו והשפתיים לבדם, הוא על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (ערכין סו), דאמר הקדוש ברוך הוא ללשון: הלשון, מה אעשה לך, עשיתי לך לפני מכל האברים, ולא עוד אלא שעשיתי לך שני חומות, אחד של עצם הם השנים, ואחד של בשר הם השפתיים וכו'. ולהכי קאמר נצר לשונך מרע, הבט וראה השמירה והגדר שיעשיתי אני ללשונך, ושמר גם אתה הגדר שלא תפרץ אותו, והגדר הם השנים, ועוד ראה הגדר האחר הם השפתיים, שמר גדרים אלו שלא לפרץ אותם, דפורץ גדר ישכנו נחש, לכן הזהיר אזהרה אחר אזהרה, לשמר פיה הרבה שמירה מעלה כדי שתקבל תפלתך ותעשה פעולות למעלה:

(אלף בינה, תהלים מזמור לד)



הגאון רבי ראובן אלבו שליט"א ראש ישיבת אור החיים: וכך אומר ה"חתם סופר" זצ"ל על הפסוק "וראית את אחורי ופני לא יראו" (שמות לג, כג). בתחילה, אדם לא יכול לראות את יד ההשגחה ואת חסדי ה' עליו - "ופני לא יראו". מתי הוא מצליח לראות? "וראית את אחורי" - במבט לאחור, כאשר מתבררים לו הדברים, אז הוא מקבל את התמונה השלמה ורואה את חסדי ה' הגדולים.

במבט לאחור ניכרת ההשגחה

וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ (לב, כה)

הרשב"ם מביא מהלך חדש בהבנת מעשהו של המלאך:

יעקב אבינו רצה לברוח בלילה ההוא בדרך אחרת ותכנן להטעות את עשו שלא יפגוש אותו. לכן הוא התכוון לחצות את הנחל בלילה, כדי להשתמש מפניו. בתחילה הוא העביר את כל אנשיו ואת כל אשר לו, ולאחר שכולם עברו - "ויותר יעקב לבדו", הוא נשאר אחרון וכעת נותר לו לעבור ולהצטרף לכולם. אלא שבדיוק אז הוא נתקל במלאך של עשו אשר עצר אותו ונאבק עמו, כדי לעכב אותו מלהמשיך בדרכו.

מדוע המלאך עשה כן?

אומר הרשב"ם, כי הקב"ה רצה שיעקב לא יוכל לברוח מעשו, אלא אדרבה, יפגוש בעשו, ואז יווכח כיצד מתקיימת הבטחת ה' שעשו לא יפגע בו לרעה.

כשבאה צרה או סכנה לאדם, באופן טבעי הוא מנסה להימלט מפניה, כדי שלא תפגע בו. אולם הקב"ה רוצה שהוא לא יימלט מפני הסכנה, אלא אדרבה, יעמוד מולה פנים אל פנים, ואז יראה בעיניו באופן מוחשי כיצד ה' מושיעו ומחלצו מן הצרה ללא פגע.

ההצלה באמצעות נטישת הרכבת

כמה שנים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, התמנה רבי חיים זיצ'יק זצ"ל על ידי רבי אברהם יפה'ן זצ"ל, חתנו של הסבא מנובהרדוק, לעמוד בראשות ישיבת נובהרדוק שהוקמה בעיר בוטשאטש שבפולין.

לאחר שפרצה המלחמה, נכבשה בוטשאטש על ידי הרוסים ובמשך תקופה המשיכה הישיבה להתקיים בתנאי מחתרת.

באותה תקופה, מדינת ליטא היתה תחת שלטון עצמאי. רבות מהישיבות ניצלו את העובדה הזאת ועברו לויילנא וסביבותיה, שם מצאו מקלט. גם רבי חיים זיצ'יק רצה לעבור לויילנא. הוא עלה על הרכבת שהובילה לויילנא, כל הקרונות היו דחוסים בפליטים והצפיפות היתה נוראה.

במהלך הנסיעה הוא חש תחושת מחנק, והחל לזעוק: "אני רוצה לצאת, אינני יכול יותר..." כל המבטים של האנשים סביבו הופנו לכיוונו בתימהון: אדם הבורח מן הסכנה, היעלה על הדעת שבדרכו לחוף מבטחים יעדיף לעצור בדרכו וליפול היישר אל ידיהם של הרוסים האכזריים?

אבל הוא בשלו: "תנו לי לצאת, אינני יכול להישאר!"

ואכן, בהזדמנות הראשונה השליכו אותו החוצה. הוא נתפס על ידי הרוסים, הוגלה לסיביר וחי שם בתנאים קשים מנשוא.

אבל כוחותיו הרוחניים היו חזקים, היה לו את בורא עולם! הוא הרגיש את בורא עולם קרוב אליו, הוא ראה כיצד בורא עולם אינו עוזב אותו לרגע.

בחסדי שמים הוא הצליח לשרוד את כל התופת הנוראה. לאחר המלחמה הוא עבר לצרפת, משם לארצות הברית, ואחר כך עלה לארץ ישראל והפיץ את תורת המוסר ברוח נובהרדוק, הוא השמיע שיחות וחיבר ספרי מוסר רבים.

ומה היה סופם של נוסעי הרכבת? כולם נתפסו ונלקחו למחנות השמדה, איש מהם לא שרד. סיפר רבי חיים זיצ'יק כי בתחילה הוא לא ידע לפרש את המאורעות. אבל אחר כך, במבט לאחור, הוא הבין היטב כמה גבר עליו חסדי ה'.

וכך אומר ה"חתם סופר" זצ"ל על הפסוק "וראית את אחורי ופני לא יראו" (שמות לג, כג). בתחילה אדם לא יכול לראות את יד ההשגחה ואת חסדי ה' עליו - "ופני לא יראו". מתי הוא מצליח לראות? "וראית את אחורי" - במבט לאחור, כאשר מתבררים לו הדברים, אז הוא מקבל את התמונה השלמה ורואה את חסדי ה' הגדולים.

(הגאון רבי ראובן אלבו שליט"א - משכני אחרך)



כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א: נמצא כי מה שאנו רואים עולם הטבע, ונדמה לנו שמתנהג מאילון, ויש לו טבע בפני עצמו,

זהו רק מפני ההעלם והצמצום על האור האלוקי. אבל באמת הכל הוא מהשי"ת, ואין שום מציאות חוץ מציאות הבורא ית"ש. וכשתאיר בנו האמונה הזאת נוכל לו להיצר' והסטרא אחרא' הרוצים להפיל אותנו לחיבור להנאות עולם הזה, היפך חיבור...

האמונה שאין עוד מלבדו

וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ (לב, כה).

יעקב אבינו נאבק עם שרו של עשיו, ולא יכול לו עד שנגע בכף ירכו. ובאיזה כח נאבק עמו יעקב? על זה מסמין במדרש (בראשית רבה ע"ז, א) את הפסוק "וַיִּשְׁגֹּב ה' לְבָדוֹ בַּיּוֹם הַהוּא" (ישעיה ב, יא). מה הקב"ה כתוב בו "וַיִּשְׁגֹּב ה' לְבָדוֹ", אף יעקב "וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ".

המדרש מורה לנו בכך כי כוחו של יעקב אבינו כשנשאר לבדו בלי שום כח, שניטל ממנו זכות אבות והכוחות, ונשאר לבדו להילחם עם שרו של עשיו, הוא שהתחזק עצמו בכח האמונה, שאין שום כח מבלעדי השי"ת, ואין עוד מלבדו. גילוי זה הוא אשר יתגלה לעתיד לבוא, "וַיִּשְׁגֹּב ה' לְבָדוֹ בַּיּוֹם הַהוּא".

יסוד האמונה ביאר המגיד הקדוש ממעזריטש זי"ע (מגיד דבריו ליעקב קפ"ד ע"ד) על הכתוב "שָׁמַשׁ וּמִגְן ה' אֱלֹקִים" (תהלים פ"ד, י"ב), דכמו שהשמש יש לה נרתיק ומגן המכסה אותה, והוא מאיר על ידי המגן, כמו כן שם 'הוי"ה' שהוא אור ה' בגילוי האין סוף, מאיר על ידי שם 'אלוקים' המכסה ומגביל את האור. עכ"ל.

והביאור הוא, כי כמו שמטרת המגן על השמש הוא כדי שיוכלו להשתמש לאורו, כן הוא בשם הוי"ה. כי 'הוי"ה' הוא האור האלוקי שהשי"ת מאיר לארץ ולדריים עליה להחיות את העולם, אבל מכיון שהוא גילוי אין סופי של אור ה', ואי אפשר להאיר בזה העולם אור אלוקי בלתי לבושים וצמצומים, לכן הלבישו השי"ת בשם 'אלוקים' גימטריא הטבע, שהוא מכסה ומגביל את האור.

נמצא כי מה שאנו רואים עולם הטבע, ונדמה לנו שמתנהג מאילון, ויש לו טבע בפני עצמו, זהו רק מפני ההעלם והצמצום על האור האלוקי. אבל באמת הכל הוא מהשי"ת, ואין שום מציאות חוץ מציאות הבורא ית"ש.

וכשתאיר בנו האמונה הזאת נוכל לו להיצר והסטרא אחרא' הרוצים להפיל אותנו לחיבור להנאות עולם הזה, היפך חיבור...

(כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א - גל' יחידתי)



אור בהירות הנ"ך בהישג ידך!



צילום: הרב מרדכי זאב שוומנפלד, מתוך ארכיון עזר והדר.

הגאון רבי אהרן טויסיג שליט"א: והשיבו הרבי: "דע לך, כמו שכאן בעולם הזה ישנם דרכונים שבהם אפשר לעבור רק ממדינה אחת לרעותה, ויש דרכונים מיוחדים הניתנים רק לשרים ורוזנים שבאמצעותם אפשר להיכנס לכל מדינות העולם - כדוגמת כך יש בשמים ממעל 'דרכונים' שבאמצעותם ניתן להיכנס להיכלות העליונים. למשל: על ידי התורה נכנסים להיכל התורה, ועל ידי התפילה נכנסים להיכל התפילה. אבל יש דרכונים מיוחדים שבאמצעותם נפתחים כל שערים ואפשר להיכנס לכל היכלות גן עדן, למעלה למעלה עד אין שיעור. והדרכון הזה הוא מי שיכול להעיד על עצמו שמעולם לא פגע באיש יהודי. וזוהי הסיבה שהנני חוזר ומשנן פסוק זה עתה, כי הוא הדרכון שבאמצעותו יפתחו לפני כל שערי גן עדן."

נאלצים לעבור עליהם בשעה שהחכם יושב ודורש, כגון זה הנמנע מלהתפלל כדי שלא לקום בשעת הדרשה ולמנוע את עלבונו וצערו של הרב. ועל כגון דא מכריז הקדוש ברוך הוא כביכול: "מחול לכם, מחול לכם".

ואכן, לפי המעשה רב' של ה'חזון איש' מוטב שיישאר השומע לשבת בבית המדרש ולהאזין לדברי התורה מפי הרב ויתפלל אחר כך ביחידות, ובלבד שלא יעליבהו ויצערהו ח"ו אם ייצא באמצע הדרשה כדי להתפלל.

ועל כל פנים, מידי חובת זהירות לא יצאנו, ובוודאי מחויב כל אחד ואחד להיזהר במשנה תוקף לא לגרום חלישות הדעת לחכם הדורש בית המדרש. ואם הזדמן אדם לבית המדרש בשעה שהחכם עומד ודורש והוא עדיין לא התפלל, ישתדל להתפלל תחילה טרם ייכנס לשמוע את הדרשה. אבל אם לא עלתה בידו להתפלל, יקפיד הקפדה יתירה שלא לעזוב את בית המדרש באופן שהנואם עלול לבוא לידי בושה וחלישות הדעת.

ואם פגיעה בכבוד אדם פשוט מישראל חמורה עד למאוד, וצריך רחמי שמים מרובים להינצל מעונשה, קל וחומר כשהפגיעה היא בכבודו של תלמיד חכם ומרביץ תורה בישראל.

חשיבותו של המגיד שיעור בעיני תלמידיו

כמו כן, בני הישיבות בחורי החמד הזוכים להשתתף ולשמוע מדי יום את השיעור היומי מפי הר"מ, עליהם להיזהר מאוד בכבודו של רבם, ולא לנהוג באופן שיגרום לו צער וחלישות הדעת.

לצערנו, רעה חולה זו צריכה חיזוק ותיקון גדול. הואיל והשיעור הוא דבר יום ביומו עלולים בנקל להגיע למצב של "מצוות שאדם דש בעקביו", ומתוך כך באים ח"ו לידי זלזול בשיעור ובמגיד השיעור - אם בהתעכבות מלהיכנס לשיעור בזמן, לעתים מחמת שיחה בטלה, ואם ביציאה באמצע השיעור בלי סיבה אמיתית אלא על דברים של מה בכך.

התלמידים ייקרים צריכים לתת אל לבם, כמה זמן וכמה מאמצים וכוחות השקיע מגיד השיעור בהכנת השיעור. הוא מנבד שינה מעיניו, לילות שלמים הוא רכון על הגמרא ועל ספרי המפרשים כדי להכין את השיעור כראוי. הוא מתייחס בחרדת קודש לתפקידו; ממחר להגיע אל חדר השיעורים מבעוד מועד ומגיש את הדברים כשהם מחזוריים ומבוררים. איוו חלישות דעת וצער נגרמים לו כאשר הוא רואה שהתלמידים אינם יודעים להעריך את כל המאמץ וההשקעה, ויש מהם המשתרכים לאטם אל חדר השיעורים תוך כדי פטפוטי דברים ושיחה של בטלה, ה' ישמרנו.

אם ייתנו התלמידים אל לבם את גודל המסירות וההקדשה של רבם, או אז יידעו להעריכו ולהכיר לו טובה ויזהרו בכבודו, ובד בבד יידעו לייקר את השיעור בעיניהם, כי ממנו יתד וממנו פינה לקניין יסודות התורה שלהם ולהתעלותם במעלות התורה והדעת.

(הגאון רבי אהרן טויסיג - מתוך 'כבודם של ישראל')

ממאמרי הגמרא אנו למדים על ענף נוסף מענפי הזהירות הנצרכים בכבוד הזולת, והוא - שצריך כל אחד לשים לב ומוחשבה רבה היאך לא לגרום חלישות הדעת לרב המלמד תורה או מוסר שיעור ברבים.

שמעתי מעשה רב על הגאון הנודע רבי בערל קרויזר זצ"ל, מגדולי חכמי ירושלים וראש ישיבת סקווירא בארצות הברית (מובא בספר 'מעשה איש' חלק ה' עמ' קלו): פעם נכנס רבי בערל לבית המדרש 'זכרון משה' שבשער הקודש ת"ו בשעות אחר הצהרים של שבת קודש לתפילת מנחה. בהיכנסו ראה דרשן העומד ודורש בפני הציבור בעניני הפרשה. נעמד רבי בערל בפניו בית המדרש להאזין לדברי הדרשן, בחשבו שתוך זמן קצר יסיים את דבריו והציבור יחל בתפילת מנחה. אך כעבור זמן התברר לו שהציבור כבר התפלל מנחה והדרשן עומד ודורש בפניהם אל תוך השקיעה. יצא רבי בערל מבית המדרש כדי להתפלל מנחה באחד השטיבלאך האחרים.

לאחר מעשה הרהר בלבו אולי עשה שלא כהוגן כשיצא מבית המדרש באמצע הדרשה, שמא נפגע הרב הדורש בשל התנהגותו. ומתוך שהיה לבו נוקפם קם ונסע אל מרנא ה'חזון איש' זצוק"ל לדרוש את ה' ולהימלך בדעת תורתו הקדושה האם חובה עליו לפייס את הדרשן.

השיבו ה'חזון איש': "אינני מבין את השאלה, הרי לצאת באמצע דרשה זו הלבנת פנים לדרשן ובזיוו תלמיד חכם, ובוודאי שתפילת מנחה אינה דוחה זאת ואסור לצאת!".

והמתבונן בעדות נאמנה זו, הלוא הרעיון מבהיל ממש, כי בכך לכאורה לא שבקת חיי לכל בריה וכל הנכנס לבית הכנסת בשעה שהדרשן דורש לא ניתנה לו רשות לצאת עד סיום הדרשה! ואם כי אין פשוט לפסוק הלכה לפי מעשה רב, אבל זוהי ההוראה שיצאה מפום ממליל רברבן, רבן של כל בני הגולה, אשר כל בית ישראל בכל מקומות מושבותיהם נשענים על דעת תורתו הקדושה והולכים לאורו על כל צעד ושעל.

וניתן להטעים מעשה רב זה על פי מה שידוע על הרה"ק בעל ה'שארית מנחם' מווישווא זי"ע, שהיה מפורסם בזמנו כנואם בחדש עליון והמונים שמו דבריו בצמאון ובשקיקה. והורה לו אביו מרן הסבא קדישא אדמו"ר בעל ה'אהבת ישראל' זי"ע, שבשעה שהוא דורש ברבים מוטב שיעצום עיניו ולא יביט בפני השומעים.

יש המסבירים את טעם ההוראה, כי רצה למנוע מרגש התנשאות. אבל יתכן שכונתו הקדושה הייתה שלא יראה בעיניו את הנכנסים מבית המדרש והיוצאים ממנו, כדי שלא יקפיד על העם היוצא בעיצומה של הדרשה ולא תיחלש דעתו מהם.

ולוא דמסתפינא אפשר לומר שזהו הביאור במאמר רז"ל (מדרש משלי פרשה י'): "בשעה שהחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עוונותיהם של ישראל". הכוונה היא לאותם עוונות שבני ישראל

ה'דרכון' שפותח את כל השערים

וַיבֹא יַעֲקֹב שְׁלֹם (ג, יח). וברשי"י שלם בגופו, שלם בממונו ושלם בתורתו.

מסופר על הרה"ק רבי גדליה משה מזוועהיל זי"ע, כששכב מסובב בייסורים קשים ראהו משמשו הגאון רבי אליהו ראטה זצ"ל שהוא ממלמל בפיו את הפסוק (תהילים טו, ג): "לֹא עָשָׂה לְרַעְיוֹן רַעַה וְחָרָףּהּ לֹא נָשָׂא עַל קִרְבוֹ", וחזר עליו כמה וכמה פעמים.

שאל המשמש את רבו למה מתכוון בשינון פסוק זה דייקא, והשיבו הרבי: "דע לך, כמו שכאן בעולם הזה ישנם דרכונים שבהם אפשר לעבור רק ממדינה רק אחת לרעותה, ויש דרכונים מיוחדים הניתנים רק לשרים ורוזנים שבאמצעותם אפשר להיכנס לכל מדינות העולם - כדוגמת כך יש בשמים ממעל 'דרכונים' שבאמצעותם ניתן להיכנס להיכלות העליונים. למשל: על ידי התורה נכנסים להיכל התורה, ועל ידי התפילה נכנסים להיכל התפילה. אבל יש דרכונים מיוחדים שבאמצעותם נפתחים כל שערים ואפשר להיכנס לכל היכלות גן עדן, למעלה למעלה עד אין שיעור. והדרכון הזה הוא מי שיכול להעיד על עצמו שמעולם לא פגע באיש יהודי. וזוהי הסיבה שהנני חוזר ומשנן פסוק זה עתה, כי הוא הדרכון שבאמצעותו יפתחו לפני כל שערי גן עדן".

והדברים מחרידים לב ומזועזעים כל נפש ירא אלוקים, ובוודאי לא ניתנו להיאמר אלא על ידי הידי סגולה שבדור, ולא כל מוחא סביל דא לומר זכתי לבי ונקיתי כפי, לא עשיתי רעה לאיש וחרפה לא נשאתי על קרובי.

ומסופר על רב אחד שבא לפני רבי מאיר שמחה מודינסק זצ"ל בעל ה'אור שמח', ותינה בפניו את צרתו: "אני מוסר שיעור קבוע בבית המדרש, ואחד מן השומעים רגיל להקשות ולהעמיס עלי חבילי קושיות ולהביך אותי ברבים".

אמר לו ה'אור שמח': אל תשים לבך אליו, עליו אמר הקדוש ברוך הוא לנביא יונה (ה, יא): 'אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו'...

תהה אותו רב מהי כוונת ה'אור שמח' בדבריו, הייתכן שכך יטפול על אדם מישראל?! פתח ה'אור שמח' והסביר: הגמרא מספרת על תלמידו של רבי ינאי שידע מתי להקשות עליו ומתי לא, ורבי ינאי קרא עליו את הפסוק: "ושם דרך ארננו בישע אלקים". התיבה "ושם" כתובה בשי"ן שמאלית. אך דורשים אותה "ושם" בשי"ן ימנית, שדון שומא ואומדנא, שתלמיד נבון וראש שמים יודע לשער ולאמוד מתי ניתן להקשות לרבו ומתי יש להימנע מכך כדי לא לגרום לו חלישות הדעת.

"חשוב נא", אמר ה'אור שמח' לאותו רב, "מדוע אותו תלמדי מרבה עליו בקושיות ומלבין פניך ברבים? אין זאת אלא שהוא 'אינו יודע בין ימינו לשמאלו', שאינו יודע להבחין בין שי"ן ימנית לשמאלית, והוא קראו את הפסוק רק כפי הכתיב - 'ושם דרך', בשי"ן שמאלית..."

מניעת בושותו של הרב - דוחה תפילה



השבוע במדור:

שילם לו, כדי שיתפלל על אביו בשעת הסנדקאות, ונדע שהרך הנימול נכרי | איך יכול להיות שיעקב היה שלם בממונו, הרי חסר לו הרבה כסף ממה שנתן דורון לאחיו עשיו? | האם מותר לשלם מיסים ממעות מעשר כספים כיון דנחשב לצדקה? | איך היה מותר ליעקב לשלוח מתנות לעשיו, הרי עובר על איסור לא תחנם?

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בני ברק

דגופא איכא הפרש, ועשרה זהובים הם לפי שיעור צערא דגופא.

ולכאורה גם בענייני סנדק זה, כיון שחשב לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, ונחשב כאילו היה סנדק, ואם כן כל התפילות שלו נתקבלו, וממילא מגיע לו הכסף ביושר.

אמנם נראה שצריך להשיב את הכסף, כי אף שחשב לעשות מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, זה רק לגבי שכרו בשמים שיקבל שכר כאילו היה סנדק, אבל את מעלת סגולת הסנדק שכתב הרמ"א (יו"ד סימן רסה ס"א) שנחשב כמקטיר קטורת, והוסיף במהרי"ל (מנהגים הלכות מילה) שרגליו נדמו למזבח, זה לא היה לו, וגם אליהו הנביא לא היה בברית הזו, אלא היה שם עבירה של חבלה של תינוק נכרי [כמבואר במשך חכמה (פרשת וישלח) שאנשי שכם נתחייבו מיתה על איסור חבלה שחבלו בעצמם שלא כדין]. ובפרט שיתכן שהברית נעשה לשם הטעיה שכולם יחשבו שהילד יהודי.

נמצא שראובן התפלל בשעה שעשה עבירה ולא בשעה שהיה מזבח, והוי מקח טעות, כי על זה שמעון לא הסכים לשלם חמש מאות שקלים, אמנם הניתוח של אביו הצליח, אבל לא בזכות הסנדקאות, ולכן צריך להשיב את הכסף.

ועוד מילה זו יש בה חטא, כי על ידי כן הוא יטעה בנות ישראל שיחשבו שהוא יהודי.

ואם ראובן צדיק וכוונת שמעון הייתה בעיקר להנות אותו, אלא שהסנדקאות היתה סניף נוסף לבקשתו, ככה"ג אולי ראשי להשאיר את הכסף אצלו.

יהודיה, ונמצא שהרך הנימול הוא גוי גמור. כעת בא ראובן ושואל: האם אני צריך לספר על כך לשמעון ולהחזיר לו את החמש מאות שקל, שהרי נתברר שלא שמשתי סנדק, או כיון שהתפללתי מעומק הלב על שמעון ועוד שהרי חשבתי להיות סנדק, והחושב לעשות מצוה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, והרי הניתוח הצליח למעלה מהמושוער, אולי אני לא צריך להחזיר את הכסף?

תשובה: אמרין בברכות (דף 1 ע"א) מי שחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה. וכתב בשו"ת חתם סופר (ח"מ סימן א) שזה נחשב כאלו נעשה מעשה בפועל. וזהו מחסדי הבורא יתברך שמו על עושי רצונו.

ועוד הוסיף (סימן קעו) שלכן החוטף מצוה מחבירו צריך לשלם לו עשרה זהובים, והרי כיון שנאנס מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, ותיירץ, שעשרה זהובים אלו, הם ההפרש בין העושה מעשה בפועל, לבין כאילו עשאה.

ובחידושי (חולין דף פז ע"א) הוסיף שעשרה זהובים אלו, לא שכר שיווי המצוה או הברכה חלילה, מי יכול לשער 'אורח חיים פן תפלו', וכל הפצים לא ישוו בה', ותו מה צריך לשלם לו הפסדו הלא חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, נמצא זה שחטף ממנו מצוותו לאו מידי חסריה, אך הפרש יש בין העושה מצוה ומקבל שכר או נאנס ולא עשאה ומקבל שכר, כי זה העושה עובד ה' בשמחה ובטוב לבב, ונשכר על זה, וזה שנאנס מצטער על שלא זכה לעבוד ה', ומקבל שכר שמים על צערו, נמצא אף על פי שלענין שכר שמים אין הפרש, מכל מקום בצערא

שילם לו, כדי שיתפלל על אביו בשעת הסנדקאות, ונדע שהרך הנימול נכרי

שאלה: ראובן כובד לשמש כסנדק בברית, הוא סיפר על כך לשמעון חבירו, אמר לו שמעון "מחר בשעת הברית, אבי שיחיה עומד לעבור ניתוח מסובך; אתה בוודאי יודע את המעלה העצומה שבסנדקאות, ולכן, אבקש שתואיל בטובך, כשתשב בע"ה על כסא הסנדק, ורגלך יהיו דומות למזבח, ותחשב כמקטיר קטורת, תעתיך נא בתפילה להצלחת הניתוח של אבי ולרפואתו השלימה". שמעון לא הסתפק בבקשה, ושלף מכיסו 500 שקלים, והעבירם לידי ראובן.

למחרת בשעת הברית, ראובן אכן שפך דמעות כמים, והתפלל מקירות ליבו בתחינה נוראה להשי"ת, להצלחת הניתוח של אבי שמעון, וכך המשיך להעתיך בעדו בכל מהלך ישיבתו על כסא הסנדקאות.

כעבור מספר שעות, מתקשר שמעון אל ידידו הסנדק, ומודיע בשמחה שהניתוח הצליח בס"ד, מעל למצופה...

לאחר ימים מספר, כאשר ראובן סיפר על כך לחבריו ששימש סנדק אצל פלוני, הרימו גבה, ואמרו לו אצל פלוני, אתה בטוח שהיית סנדק?! ראובן השיב בבטחה כן, ואף התפללתי בשעת הברית על אביו של שמעון שהניתוח יצליח, והוא אכן הצליח מעל המשוער.

חבריו שלא רצו להביכו, רמזו לו, כדאי לך לבדוק את ההסטוריה של הרך הנימול, ואכן ראובן הלך קצת לבדוק, ונדע לו שאמו אינו

הגאון רבי אשר אנשיל שווארץ שליט"א ראש כולל צאנז בבית שמש ומח"ס מעדני אשר

נותנים מיסים לאומות העולם נחשב לצדקה. אם כן, מכיון שנתן דורון לעשיו ממילא נעשה שלם בממונו דנחשב כאילו עשה צדקה בזה ולא נחסר כלום. כך תירץ החתם סופר בפרשתנו.

וכתב בצרור המור: דיש ראייה שזה היה במקום מעשרות, שאם לא כן למה פרט הכתוב המספרים המכוונים מה ששלח? וכמו שאמר ביצחק "מֵאָה שְׁעָרִים" (במקום מעשר), אומרים זה למעשר היה. כן ביעקב מספר זה למעשר היה.

ד. נראה לתרץ כשנותנים לאח זה לא נחשב שחסר, דהויא כגופו, ואפילו לאח כמו עשיו, לכן נחשב ליעקב דהויא שלם בממונו. (מעדני אשר) <<<

איכא כמה תירוצים:

א. לא נחשב לו כל הפיזור ההוא של הדורון כלל. כך תירץ במזרחי.

ב. מה שחסר מנכסיו יעקב אבינו במנחה אשר נתן לעשו, השלים ה' חסרונו שחסר מנכסיו שהביא מפדן ארם. והוא אומר "וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם" וגו' "בְּבֹאוֹ מִפְּדֵן" וגו'. פירושו: שלם בנכסים כשיעור בואו מפדן ארם, והגם שניכה מהם במנחה גדולה אף על פי כן ה' שלם לו, והיא ברכת כל שנתן לו ה'. כך תירץ האור החיים הקדוש בפרשתנו.

ג. על פי מה דאמרין בגמרא (בבא בתרא ט' ע"ב) על הפסוק "וַיִּגְוֹשְׁיָךְ צְדָקָה": כל מה שישראל

איך יכול להיות שיעקב היה שלם בממונו, הרי חסר לו הרבה כסף ממה שנתן דורון לאחיו עשיו?

(בראשית ל"ג, י"ח) "וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם". איתא בגמרא (שבת ל"ג ע"ב): "שְׁלָם בְּמֻמוֹנוֹ, שְׁלָם בְּתוֹרָתוֹ, שְׁלָם בְּגוֹפוֹ".

שאלה: איך יכול להיות שיעקב היה שלם בממונו, הרי נחסר לו כל אותו הדורון ששלח לעשיו? כך מקשה המורח בפרשתנו, וכן החתם סופר בפרשתנו, וכן האור החיים הקדוש, וכן המאור ושמש.



<<<

יש להקשות: לשיטת שמתנה ע"מ להחזיר נמי אסור לגוי, א"כ איך מותר לתת כלי לנכרי.

והתירוץ: על פי מה שכתב בברכי יוסף (אור"ח סימן רנ"ד) שאין איסור של לא תחנם כשיש בזה טובה להנותן, א"כ כאן שיש טובה להנותן ליכא איסור.

ד. על פי מה דאמרינן בגמרא (קידושין יח.א) דעשיו היה לו דין ישראל, מותר, ולא מצינו שיהא אסור לתת מתנה למומר, דרק לבן נח אסור לתת מתנה.

מעדני אשר: יש לדחות זה על פי מה שכתבו באחרונים ישמח משה תולדות (על הפסוק ויאמר יעקב ס"ק ה'), ש"ת דברי יציב (ח"ו סימן ק"ב) דעשיו היה לו דין בן נח, ואף על פי שבגמרא קידושין י"ח ע"א אמרינן על עשיו דהוא ישראל מומר, זה להווא אמינא, ולמסקנת הגמרא דעכו"ם נמי יורש, עשיו בן נח היה. א"כ אי אפשר לתרץ כן.

ה. נראה לי לתרץ בהקדם מה שנסתפקתי האם לעכו"ם אדם חשוב מותר לתת מתנה, כיון דלא הוא נתינת דהוא כמו מכירה שהאדם חשוב נותן הנאה, שלוקח את המתנה, וכמו דמבואר (בגמרא קידושין ז' ע"א) דאשה שנתנה פרוטה לאיש שהוא אדם חשוב מקודשת, אף על גב דבעינן שהאיש יתן כסף קידושין, אדם חשוב שאני דשנוטל מתנה הוא כנותן דנותן הנאה לנותן שנטל ממנו מתנה, א"כ ה"ה לגבי איסור של נתינת מתנה לעכו"ם לאדם חשוב מותר. ועיין עבודת עבודה להגרש"ק זצ"ל (ע"ז כ' ע"א) שחקר בשאלה הנ"ל ושלחתי שאלה הנ"ל קמיה הגאון האדיר רבי חיים קניבסקי זצ"ל, והורה לי שמותר. לפי זה אפשר לתרץ דכיון דעשיו היה לו דין אדם חשוב כמו דמבואר בדברי מהר"א בפרשתן על הא דכתוב בפרשתן 'וְאִמְרַתְּ לְעֶבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הוּא שְׁלוּחָה לְאֲדֹנָי לְעֵשָׂן' וקשה דהוא ליה למימר מ"עבדך יעקב" ולא "לְעֶבְדְּךָ". ונראה שיעקב צוה לאמור לעשיו, שאין כוונתו במנחתו אשר שלח לו לקבל ממנו איזה טובה ושכר או תודה, אדרבה יעקב שלח לו לאמור שהחשיבות של עשיו נחשב אצלו כל כך אם יקבל ממנו המנחה, כאילו הוא עשיו נתן מתנה ליעקב, וזה שאמר לְעֶבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הוּא אֲנִי הוּא הַמְקַבֵּל וְלֹא אַתָּה כֹּל כֵּךְ חֻשָּׁב אַתָּה בַּעֲיֵנִי. לפי הנ"ל אתי שפיר איך שיהיה מותר לתת לו מתנות, דהוא כמו מכירה. (מעדני אשר).

ו. כיון שהיה במצב של פיקוח נפש, שהיה ירא מעשיו לכן היה מותר לתת לו מתנות לפייסו.

מִנְחָה לְעֵשָׂו.

יש להקשות: איך היה מותר ליעקב לשלוח מתנות לעשיו, הרי קיימא לן (עבודה זרה כ. א) שאסור לתת מתנה לעכו"ם דכתוב "לא תִּחְנַם" - "לא תִּתֵּן לָהֶם מִמֶּנֶת חֲנָם"? כך מקשה ביערות דבש (בפרשתנו דרוש ד'), וכן בדרך שיחה בפרשתנו.

איכא כמה תירוצים:

א. על פי מה שכתבו התוספות (עירובין סד. ב) דבעכו"ם המכירו שרי, שהוא בטוח שעל ידו המתנה יעשה לו העכו"ם לפעמים טובות, ואין זה כמתנה אלא כמכירה. לפי הנ"ל אתי שפיר שהיה מותר לשלוח מתנות לעשיו כיון דכל המטרה שלא ירע לו. כך תירץ ביערות דבש בפרשתנו.

וביערות דבש כתב דעשיו לא רצה ליטול המתנות דחשב שיעקב נותן לו המתנות, משום שרוצה תמורת זה טובת הנאה.

ב. על פי מה שכתבו התוספות (עירובין סד. ב) דאפילו מתנה ממש, הא דאסור ליתן לעכו"ם היינו דווקא בעכו"ם עני שאין לו מה יאכל ובמתנה זו הוא מחייהו, לכן אסור. אבל בעכו"ם עשיר שבלא זו המתנה יש לו הרבה שרי. לפי הנ"ל אתי שפיר, דהרי עשיו היה עשיר גדול לכן היה מותר לתת לו מתנה. כך תירץ ביערות דבש בפרשתנו.

ג. על פי מה דאיתא במדרש רבה (פרק ע"ח י"ב) דכל המתנות שנתן יעקב אבינו לעשיו עתידין אומות העולם להחזירן למלך המשיח. ואם כן יש לומר כיון שסופן להחזירן אין עליו שם מתנה כיון שלא ישאר אצלו לעולם. כך תירץ הגאון המפורסם רבי שמאי קהת גראס שליט"א (דומ"ץ מחזיקי הדת).

מעדני אשר: נראה להעיר, דאיכא מחלוקת הפוסקים האם איכא איסורא לתת לנכרי מתנה על מנת להחזיר.

דבשו"ת כתב סופר (אור"ח סימן ס"א) נסתפק האם במתנה ע"מ להחזיר איכא איסורא לתת לנכרי.

ומביא ראיה: מהא דקיימא לן (אור"ח סימן שכ"ג ס"ק ז') שמי ששכח לטבול כלי מערב שבת יתנו מתנה לעכו"ם בשבת ע"מ להחזיר, וקשה איך מותר הרי עובר על לא תחנם שאסור לתת להם מתנה, אלא שמע מינה דמתנה ע"מ להחזיר מותר לתת לגוי.

וכן בתתח הדביר (סימן רמ"ו ס"ק ד') כתב דבמתנה ע"מ להחזיר ליכא איסורא דלא תחנם.

וכן בשדה חמד (ח"ד עמ' 71) הביא כמה שיטות בזה דסוברים דמתנה על מנת להחזיר ליכא איסורא לתת מתנה לגוי.

אבל בעבודת עבודה (ע"ז כ. א) כתב דגם במתנה על מנת להחזיר אסור לתת לעכו"ם.

ובטעם הדבר שמה שנותן לגויים למיסים נחשב לצדקה

א. מפני שעכו"ם נוטלין מן העשיר בשביל העני. כך פירש המהרש"א, וכבר קדמו המאירי. ב. כשמקבלין אותו בשמחה וסובלים עול גלותם לכבוד השם. כך כתב המאירי (בי"ב ט').

האם מותר לשים מיסים ממעות מעשר כספים כיון דנחשב לצדקה?

שאלה: יש לחקור האם מותר לתת מיסים ממעות מעשר כיון דנתינת מיסים נחשב לצדקה או דילמא אסור.

תשובה: הנה כתב הט"ז (יור"ד סימן רמ"ט) דאסור לשלם מיסים ממעשר כספים, אף על גב דאיתא (בגמרא ב"ב ט') שאפילו מה שאומות העולם נוטלין בזרוע נחשב לצדקה, מכל מקום זה נקרא פורע חובו מן הצדקה, תדע דהא גם במה שאדם זן בניו הקטנים אמרינן (בגמרא כתובות ג. א) דהוי בכלל עושה צדקה בכל עת, וכי סלקא דעתך שיוציא אדם מעשר שלו לזון בניו הקטנים.

וכן כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן רכ"ד) דהא דאמרינן דמיסים נחשב לצדקה, אין הכוונה שהנותן מסיים כבר קיים מצוות צדקה.

ובספר ראשון לציון מהאור החיים הקדוש (יור"ד סימן רמ"ט) כתב דנראה דעל כל פנים לא מחייב לתת מעשר, אלא אחר שיטול שיעור המס, לא שיתחייב לתת המעשר עליו, והוא צריך לתתו למס, הגם שהוא ריוח לו, הרי הוא נותנו במס, דהוא צדקה.

ומביא ראיה: מהא דקיימ"ל דפאה פטורה מן המעשר, כיון דצריך לתתו אינו נחשב מן המנין, א"כ ה"ה כאן אינו צריך לעשר כיון שצריך לתתו למס אינו מן המנין.

ובברכי יוסף (יורה דעה סימן רמ"ט ס"ק י"ט) הביא את דבריו: וכתב יש לפקפק קצת בדמיונו, דשאני פאה דיילפינן מקרא, כמבואר בירושלמי (ריש מעשרות פ"ק חלה ה"ג, ועיין ברש"י סוטה דף מ"א).

ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן ל"ד) כתב דלהלכה למעשה, אי אפשר לנכות המעשר מן המס, וצריך לתת מעשר גם מהחלק שנותן למס.

איך היה מותר ליעקב לשלוח מתנות לעשיו, הרי עובר על איסור לא תחנם?

בפרשתנו (בראשית לב, טו) "וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ





יד כסלו תר"פ

מֶרֶן הַגַּה"ק הַמְּקוֹבֵל הָאֱלוֹקִי הַמְּלוֹבֵן רבי דוד אביחצירא זי"ע הי"ד "עטרת ראשנו"

יריעה
מיוחדת:

מלכות מסוכנת של כבוד... לכן מצאתי לי עצה, ומדי יום לפני תחילת לימודי אני מכסה את עצמי באפר, לשנן ולהחדיר בתודעתי את יום מיתתי... דבר זה, יפה כוחו להמית את גאוותו של אדם, כי מה יתגאה אדם שסופו להיות טמון בעפר..."

"נוכחתי אז לראות" - סיים השמש - "כי ככל שהכבוד רדף אחריו, היה רבנו בורח ממנו בכל כוחותיו, ונזהר ממנו כמפני אש".

מנהיג בישראל

בן ארבעים ושמונה שנים התגלה רבי דוד במלוא הדרו, בהתעטרו בעטרת ההנהגה.

פתאום התגלה מרן רבי דוד כאיש על העדה, משכמו ומעלה, מנהיג אמת הדואג לכלל ולפרט בצורה נדירה ומעוררת התפעלות. הוא נרתם בכל כוחותיו להנהגת העדה, ולא היה דבר בכל עניני הקהילה שלא זכה לטיפוחו. הוא הרביץ תורה בשיעוריו שמסר בישיבת 'אביר יעקב'; הקדיש שעות רבות עבור דיני התורה שהגיעו לשולחן בית הדין של תאפילל; דאג לעניינים ולנוקקים; והשיג על כל עניני הקהילה.

אשריהם ישראל, שהקדוש ברוך הוא ממנה להם פרנסים שכאלו, הנושאים את משא קהלם על כתפיהם. אנשים עמדם משתאים לנוכח המשימות הרבות שהיה מרן רבי דוד לוקח על עצמו. לא פעם התגלו באקראי מעשי צדקה וחסד שהיה מרן רבי דוד עושה בהחבא ובחשאי, ואז היתה קרנו של רבם עולה בעיני בני קהילתו יותר ויותר. כך היה כשהמקוואות היו זקוקים לתיקון, עמד והויל ממון מכיסו הפרטי לצורך התיקון, בלי לספר על כך לאיש. לעני שבא להשיח בפניו את צערו, העניק מרן רבי דוד 'הלוואה', ובו בזמן היה מנוי וגמור עמו שלא ליטול את ה'הלוואה' לעולם... גם בגופו היה מרן רבי דוד טורח למען העניינים והנוקקים. מידי ערב שבת היה מכין את חבילות המזון עבור הנצרכים, ולא היה מתיר לערוך את שולחן השבת בביתו עד שכל העניינים קיבלו את מנותיהם.

בכל מקום שהיה צורך לעזור, היה שם רבי דוד. היה משגר מעות עבור עניי ארץ ישראל, ואף כששררה במרוקו אירת מלחמה, לא נרתע מלשלוח לתושבי ארץ הקודש - בדרך לא דרך - את המעות שנאספו עבורם.

הטעימה באמצע התענית

"לאחר פטירתו נמצא בבית מדרשו בתוך השולחן אשר לפניו, שאין יד אדם אחר נוגע בה, שק אחד של שיער וקנקן מלא אפר, שנראה שהיה לובש שק ואפר. ורוב ימיו היה בתעניות וסיגופים, ובפרט בימי השוכבים מראשם לסופם. ובשבוע האחרון מימי השוכבים, פרשת תצוה, היה מתענה הפסקה של ששת הימים, ולא היו מכירים בו אפילו בני ביתו, כי בשבוע שהיה מתענה הפסקה לא היה מדבר עם שום אדם כלל לבד עם הנער המשרת לפניו לעת הצורך. וכל היום מתבודד בחדר לפניו מחדר, ובהביאם לפניו איזה מאכל היה נותנו לפני תלמיד חכם עני שהיה יושב בישיבה, ובשאר ימות השנה היה מתענה שני וחמישי, וכן היה עושה כל ימי חיותו. ושמעתי מתלמיד חכם אחד מעיר תאפילאל שפעם אחת היה מתענה הפסקה וביום חמישי הלך לשמוע מילה, וכבדוהו לברך על הכוס וטעם ממנו ולא הגיד להם שהוא מתענה הפסקה".

(ספר 'מלכי רבנן' לר"י בן נאיים, ירושלים תרצ"א. אות ד' בערכו; הובא בספר ברוך ה' יום יום להגר"מ פומרנץ שליט"א)

מפתח החדר, ובכל זאת לא אירע אף פעם שמישהו ניסה להיכנס לקודש פנימה בלי רשות, להביט אחר מעשיו של הצדיק הקדוש.

פעם אחת, בודדת ונדירה, נכנס אדם לחדר בלי רשות. היה זה השמש הנאמן, שנקלע לחדר באותם דקות של התבודדות. מראה נורא נגלה לנגד עיניו, והוא נותר לעמוד על עומדו פעור פה, מבלי לדעת את נפשו מרוב תדהמה.

גם מרן רבי דוד חש בהימצאו של השמש בחדרו, והוא הורה לו לגשת אליו, והזהירו לאמור: "דע לך! כי כל הימים אשר אני חי עלי אדמות, הינך מוזהר ועומד לבד ידע איש מכל אשר ראית כאן" - - -

במשך שנים ארוכות נצר השמש את לשונו, ולא סיפר מאומה מכל אשר ראה בחדר הצדיק באותה הזדמנות נדירה. אזהרת רבו הדהדה באוזניו, והוא נשמר מלגלות את הסוד הגדול, אפילו למשפחתו ולידידיו הטובים ביותר.

כעבור שנים ארוכות, לאחר שהתעלה מרן רבי דוד לגנוי מרומים, התכנסו בני המשפחה וטיפלו בעזבונו אשר הותר אחריו. בחדרת קודש, התיישבו בני המשפחה ליד השולחן ששימש את מרן רבי דוד בחייו, התבוננו בחפציו האישיים שהוצאו מהארונות, והתרפקו עליהם ברגש של קדושה. הם התרגשו לאחוז בידיהם את סידור האר"י בו היה מתפלל מדי יום; הגביע בו היה מקדש ומבדיל; הטלית והתפילין... וכאשר פתחו את ארונות האיש, והוציאו ביראת הכבוד את החפצים שהיו בו, החסיר ליבם פעימה, ופיהם לא חדל מלמלל בשבחיו של הצדיק המנוח.

באחד המדפים היה קנקן, מלא על גדותיו ב... אפר - - -

שקט של פליאה השתרר בחדר, מבלי שאיש יידע מה ייעודו של קנקן אפר זה, ולמה הוא שימש. התבוננו היטב בקנקן מכל צדדיו, ניסו לבדוק אם משהו מסתתר בתוך האפר, או אולי יש כיתוב נסתר על הקנקן, אך לא עלה בידם אפילו קצה חוט.

רק בחלוף תקופה נוספת, התגלה סודו של קנקן האפר, על ידי שמשו של מרן רבי דוד, שהעיד בפני רבי אבא אביחצירא זצוק"ל (בן דודו ומחוננו של מרן רבי דוד), על דבר המעשה שאירע עמו.

וכה סיפר: "לפני שנים רבות, הזדמן לי לשהות בחדרו של רבנו, בפעם נדירה ויוצאת מן הכלל, באותם רגעים נעלים שלפני תחילת לימודו. בפנית החדר, נתגלתה לנגד עיני דמותו של רבנו כשהוא שוכב, ועליו מפוזר אפר..."

"המראה היה כה מוזר ותמוה, מבהיל ונורא הוד, עד אשר לא ידעתי את נפשי מרוב פליאה ותדהמה. לאחר רגים אחדים, הבחין בי רבנו וקראני אליו, הוזהרני באזהרה חמורה, לכל אגלה זאת לאיש כל ימי חייו.

"באותו מעמד, הוסיף רבנו לדבר אלי, וביאר באוזני את פשרה של הנהגתו זאת, ואמר לי: 'בכל יום ויום, ממכדים אותי בני הקהילה בכבוד גדול ורב, ומשבחים אותי בכל מיני תשבחות שבעולם. כל ימי ברחתי מהכבוד, והנה הוא רודף אחרי, ואני אנה אני בא... חרד אני שמא אתפס באותה

חוליותיה של שושלת הזהב למשפחת אביחצירא, משובצים כאבני חן על פני דורות ארוכים. מקום של כבוד מיוחד, שמור לצדיק הדגול, קדוש יאמר לו, מרן רבי דוד זיע"א, המפורסם בכינוי 'עטרת ראשנו'.

מרן רבי דוד, היה נכדו של מרן רבי יעקב האביר יעקב, בן לבנו מרן רבי מסעוד, זכר צדיקים וקדושים לברכה.

בחי הסבא הגדול נולד רבי דוד, וכבר בילדותו ניכר בהתנהגותו המיוחדת במינה. למרות גילו הצעיר, היה רבי דוד מתאבק בעפר רגליו של הסבא האביר יעקב, ובמחיצתו רכש מעלות גדולות, רמות ונשגבות. הוא המשיך בהתעלותו ללא הרף, עד שהוכשר, בבוא העת, להיות מנהיג דגול, טהור ומוזכר כאחד משרפי מעלה.

במעלליו התנכר הנער, בהיותו מתמיד עצום השוקד על דלתות התורה שעות רבות ללא הפוגה, מבלי לתת שנה לעיניו ותנומה לעפעפעי. כבר אז, היתה התנהגותו רצופה גיונו קדושה ופרישות, שהיו חידוש מיוחד ביחס לגילו הצעיר.

כשנה לאחר הכנסו לעול מצוות, נפטר האביר יעקב לבית עולמו. בבת אחת, הפסיק דוד הצעיר להיות נכדו של הרב והפך לבן הרב. מעתה ואילך, היה ביתם הכתובת המרכזית לכל צרכי הקהילה ולשאר עניני הכלל והפרט. אולם, דוד לא שת ליבו לכל עניני העסקנות שמילאו את ביתם, ותחת זאת היה מרבה להסתגר בחדרו ולעסוק אך ורק בלימוד התורה הקדושה, כמסורת המפוארת של אביו וזקניו הגדולים.

ככל שגדל, כן שגבו הנהגותיו הקדושות. במאמץ עילאי, ביום ובלילה, היה רבי דוד עובד את קונו באמת ובתמים, ברגש, בדבקות ובשלמות ללא פשרות, עד שהיו כל מעשיו לשם שמים.

אנשים היו הוגים את שמו בהערצה גלויה, ונמנעים מלהזכיר את שמו מבלי להקדים את התואר 'רבי'. כאשר היה עולה שמו לשיחה בפי ההמון, היו האנשים מפטירים בהתפעלות: "רבי דוד - הרי גם בדור של חכמים וסופרים היו משתבחים בעלם חמד שכזה".

עשרות שנים התעלה רבי דוד והגביה עצמו לפסגות, עד כי חשב שיוכל לשבת בשלוותו כל ימי חייו, על התורה ועל העבודה. אלא שמשמים הועידוהו לתפקיד הרם של מנהיג בישראל. היה זה בשנת תרס"ח, כשחשכו המאורות על קהילת תאפילל בפטירתו של רבם הנערץ, מרן רבי מסעוד זיע"א. או-אז, נשאו בני ישראל את עיניהם אל מרן רבי דוד, בנו חביבו של הרב המנוח, שיואל למלאות את מקום אביו בהנהגת העדה.

מה ראה השמש כשנכנס לחדרו של 'עטרת ראשנו'

מדי יום, בטרם החל מרן רבי דוד את סדר לימודו, היה סוגר את דלת חדרו למשך דקות אחדות, ומתבודד לבדו מבלי שאיש ידע על מעשיו. היו ששיערו כי הוא אומר פרקי תהילים, אחרים סברו שהוא רוצה לאגור כוחות לפני תחילת הלימוד, אולם היו אלה השערות בלבד, כיון שמעודו לא הניח מרן רבי דוד להיכנס לחדרו באותם רגעי התבודדות. בפתח החדר היה וו מיוחד, ועליו היה תלוי

הלכות שבת

מאת הגאון רבי אהרן מרדכי גריץ שליט"א



ב"ה גיליון מ"ה

אמירה לנכרי בשבת

לנכרי לאספסם דאיסור טלטול מוקצה הוי שבות ושבות דשבות הותר במקום הפסד. [מלכים אמניך שם].

טו. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור.

מותר לומר לנכרי לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור, אפילו אם כוונתו שלא יתקלקל או שלא ייגנב, כיון שלשיראל עצמו מותר לטלטל לצורך גופו ומקומו. [מ"ב בשם הפמ"ג סימן שח סקט"ו].

טז. פמוטים הנמצאים על השולחן.

מותר לומר לנכרי להסירם מהשולחן לאחר שכבו גם אם כוונתו שלא יתקלקלו. [ודווקא בהתנה מערב שבת או שהמנהג כן והוי כהתנה, רמ"א ומ"ב סימן רעט ס"ד].

יז. מקרה שבפתיחת הדלת תידלק מנורה.

מותר לומר לנכרי לפתחו ולסגרו, וכן מותר לומר לו בצורת סיפור, שאם יסגור את המקרר בלי לנתק את המנורה, לא יוכל ישראל לפתחו אחר כך, והנכרי יבין מעצמו מה עליו לעשות. [שש"כ פל"א ס"א, ובמלכים אמניך על"ג כתב דאם אדם אחר אומר לבנו הקטן שאינו יודע שהמנורה ידלק שיפתח את המקרר יש מקום להתיר, ועיין בשו"ע הרב סימן שמג].

יח. פתיחת סתימה בכיור או כשירותים.

אם הסתימה גורמת לריח רע ולזבובים, מותר לומר לנכרי שיפתח את הסתימה, וכל שכן בשירותים שיש בו גם משום כבוד הבריות. [מלכים אמניך שם, ובשש"כ פ"ב סי"ח כתב דאם נסתם כיור המים מותר גם לישראל לנקותו בעזרת משאבת גומי ביתית (ולא של אומן) כשיש צורך גדול בכך].

יט. צינור שהתפוצץ ומתבזבזים הרבה מים.

מותר לומר לנכרי כל המתקן אינו מפסיד. [מלכים אמניך ערכ"ו].

כ. שכח לכבות את פנסי המכונית.

אם על ידי זה שידלק כל השבת יגרם לו הפסד מרובה מותר לומר לנכרי לכבותם.

[נשמט שבת ח"ה סכ"ט, ובסל"ז כתב שאם הסיע חולה שיש בו סכנה וכיוצא בזה, מותר לומר לנכרי לכבות המנוע, מהאי טעמא, ועיין מה שכתב בשש"כ פ"מ סע"ב, מה יעשה כשאין שם נכרי].

כא. לקרוא לנכרי להדליק את האור שכבה בבית.

אם ילדיו הקטנים מפחדים מהחושך מותר לקרוא לנכרי כדי שידליק האור. [נשמט שבת ס"מ].

כב. האם מותר לתת לנכרי לנקות כלים שאין בהם צורך יותר בשבת זו.

אם הוא משרתו לכל המלאכות אסור. ואם הוא פועל מיוחד לנקות הכלים יש מקילים. [ספר אמירה לנכרי (דרברמדיקר) ע' רנ].

כג. האם מותר לתת לנכרי לנקות את הריצפה במים.

לשטוף את הריצפה ולגרור את המים בעזרת מגב מותר. אך אסור לנגב את הריצפה במגב עם סמרטוט המיועדת לכך שמה יבוא לסוחטם כדי לייבש את הריצפה לאחר גריפת המים. ובכף החיים [סימן שלו ס"ק כא] לימד זכות על הנהגים לתת לנכרי לנקות הריצפה בכל אופן שהוא. [אמירה לנכרי ע' רנד, ויש להוסיף עוד בטעם שנהגים להקל בזה דהוי כעושה מעצמו וכו"ל בסעיף ד].

כד. חילוק בין איסור הנאה ממלאכת נכרי האסורה מן התורה או מדרבנן.

נכרי שעשה מלאכה האסורה מן התורה עבור ישראל, כגון שהרתיה לו מים על גבי האש, אסור לכל אדם מישראל ליהנות מזה, גם אם הנכרי הרתיהו לצורך ישראל אחר. אמנם מלאכה האסורה מדרבנן, כגון שהביא דבר מאכל מחוץ לתחום שבת, אינו נאסר כי אם לאותו ישראל שהנכרי הביאו אליו, וכן לכל בני ביתו. [שו"ע ומ"ב סימן רעו ס"א].

י. במקום הפסד גדול.

אם ההפסד בא בפתאומיות, מותר לרמוז לנכרי שיעשה דבר אפילו שיש בו איסור תורה כדי למנוע ההפסד, דכיון שאדם בהול על ממונו, חששו חכמינו וזכרונם לברכה שאם לא יתירו לו זאת, יבוא ח"ו בעצמו לעשות האיסור כדי להציל רכושו.

[שו"ע סימן שז ובמ"ב ס"ק סח-סט, ובסימן שלד סכ"ו ובמ"ב ס"ק סט-ע, ועל פי זה יש לעיין אם מותר לקרוא לנכרי להרים את המפסק הראשי שקפץ כדי שידלק המקרר משום הפסד מרובה של המאכלים, מאידך גיסא אפשר לומר דאין זה הפסד כל כך כיון שיכול להעביר המאכלים אצל מקרר של שכנים, שוב ראיתי שכן כתב בשו"ת נשמת שבת ח"ה ס"ס, והוסיף דהגם שיכולים להעביר המאכלים אצל השכן מכל מקום אם נמצא במקפיא בשר או דגים קפואים שאי אפשר לטלטלם משום מוקצה שוב הוי בכלל הפסד. ויש לעיין מהו דין התבשילים שעמדו על הפלטה, ועיין מה שכתבנו בזה בה"ל הנאה ממעשה שבת ס"ח, ולכא"ו הוא הדין בנידון דידן. ולומר לנכרי להרים את המפסק לצורך קטן או חולה מותר. שמעתי מהג"ר מאיר סירוטה, דאפילו לדעת הפוסקים שהדלקת חשמל בשבת הוא איסור דרבנן, הדלקת פלטה עם מבערים לדעת כולם אסור מן התורה, אך כשנפל כל החשמל מותר לקרוא לגוי להרים את המפסק, באופנים המותרים ע"פ הוראת רב, דמה שהפלטה נדלקת לא נחשב אלא כפסיק רישא שהתירו בו אמירה לנכרי, ע"פ הרמ"א והמ"ב סי' רגג ס"ו, ע"ש, שו"ר ש"כ במלכים אמניך להג"ר יצחק זילברשטיין בנ"ע בהע"ש שם בשם פרי ביכורים לרי"א אלתר זצ"ל, וכתב להתיר ע"פ הרמ"א הנ"ל, ע"ש].

יא. למנוע רבים ממכשול.

אם נקרה העירוב, מותר לומר לנכרי לתקן העירוב, גם על ידי קשירה קשר על גבי קשר, אם אינו יכול לתקן על ידי עניבה שעל גבי קשר יחיד. [מ"ב סימן רעו סקכ"ה, ועיין בשש"כ פ"ל הע"ע ע"ד מה שהוסיף בזה].

יב. במקום מצוה.

דעת בעל העיטור דבמקום מצוה מותר לומר לנכרי לעשות אפילו דבר האסור מן התורה. וכתב הרמ"א [סימן רעו ס"ב] דכיון שרוב הראשונים חולקים עליו בזה, יש להחמיר במקום שאין בזה צורך גדול, והש"ה החמיר בזה אפילו במקום צורך גדול. [הו"ד בבה"ט שם סק"ה, ובמ"ב שם סקכ"ד].

יג. כיבוי מזגן והדלקת האור בבית המדרש.

כתב בשו"ת אגרות משה [או"ח ח"ג סמ"ב] דבמקום מצוה דרבים יש להתיר אמירה לנכרי, ולכן מותר לומר לנכרי לכבות מזגן קירור כשמפריע למתפללי בית הכנסת להתפלל. וכן התיר שם לומר לנכרי להדליק האור בבית המדרש כשכבה דנחשב צורך מצוה דרבים. [ושמעתי מהרה"ח ר' מרדכי גלבשטיין שליט"א שפע"א הורה כ"ק מרן אדמו"ר זיע"א מלעלוב לומר לנכרי להדליק האור בבית המדרש כשכבה. ועיין סימן תרכ"ג סק"ג בא"ד יש לבטל דר"ק].

יד. באיסורי דרבנן.

א. באיסורי דרבנן התירו אמירה לנכרי דהוי שבות דשבות, ודווקא אם נתקיימו בהם אחד מג' תנאים אלו: א' במקום מצוה, ב' במקום צער, ג' במקום הפסד גדול, וסימנך מצוה. [מלכים אמניך פ"ו].

ב. ונביא בזה כמה דוגמאות מעשיים:

א. כשנאבד מפתח ארון הקודש, מותר לומר לנכרי לשבור המנעול דהוי שבות דשבות במקום מצוה. [מלכים אמניך שם].

ב. כשנפל הסכך מהסוכה ביום טוב, מותר לומר לנכרי להחזירם, ודווקא ביום טוב דלשיטת תוס' אין איסור תורה דבונה ביום טוב, והוי שבות דשבות במקום מצוה. [שו"ע סימן תרלו ס"א, ועיין סימן תרכ"ב סק"כ וצ"ע, ועיין במלכים אמניך שם הע"ד מה שכתב בזה].

ג. נשבר המנעול בדלת הבית, ואי אפשר לפתחו, מותר לומר לנכרי לדחוף הדלת עד שיפתח, דהוי שבות דשבות לצורך תפלה בציבור, או שלא יהיו בצער להיות סגורים בביתם כל השבת, וגם אם אפשר שיביא הנכרי כלי עבודה ויפרוץ כדרכו בלא שינוי אין לחשוש לזה דהוי כעושה אדעתיה דנפשיה. [חוט שני שם].

ד. שטרי כסף שהתפורו בחצירו, וחושש שיתעופפו מהרוח, מותר לומר



מילין יקדין ויהושים נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מִי־הָתָא חֲזָה־תָא

חֲזָה־תָא דְאִוְרֵי־תָא
יְסוּד הַדָּשׁ וְנִפְלֵא עַל הַפְּרָשָׁה

עיקר השכר על התגברותו במלחמת יצרו

היצר, ולכן השכר עבורם יש בו קצת בחינת מתנה לאדם, ודוקא ההתגברות על היצר הרע המסית את האדם למלאות תאוותיו האסורות, הוא המזכה את האדם בשכר האמיתי על שעומד בניסיון כנגד טבעו.

תכלית היצר הרע כדי שיתגבר עליו האדם

נמצא אם כן, שגם היצר הטוב וגם היצר הרע שניהם מלאכים שנשלחו לאדם כדי לסייע אותו בעבודת בוראו, היצר הטוב שליחותו לקרב את האדם לקיום המצוות, והיצר הרע שליחותו להסית את האדם לרע כדי שיתגבר עליו האדם ויזכה לשכר טוב לעתיד לבוא, כמו שדרשו חז"ל (ב"ד ד' ט' ע"ג) על הפסוק (בראשית ב' ז) 'וייצר ה' אלהים את האדם', 'וייצר' בשני יודי"ן, רמז על שני יצרים שבאדם, ועל ידי שניהם מגיע האדם לידי שלמות, ועל ידי שמתגבר האדם ואינו הולך בעצת יצרו בזה נשלם רצון כוונת הבריאה, וכמו שהמשילו בזוהר הקדוש על ענין בריאת היצר באדם לניסיון שנשלח על ידי המלך כדי לנסות להחטיא את בנו, וכיון שמתגבר הבן ועומד בניסיון מוסיף המלך עוד לאהוב אותו ומרבה את שכרו.

תיקון היצר על ידי התגברות האדם

ואדרבה בכך שגובר האדם על יצרו הוא מגביה ומרומם את היצר הרע ומשיבו אל הקדושה, ועל ידי כך זוכה היצר הרע להתעלות ולומר שירה לבוראו, כמו שמצינו אצל יעקב אבינו שבשעה שהתגבר על שרו של עשיו ביקש אותו המלאך לומר שירה לפני הקב"ה, כי מיום שנברא העולם לא היה מי שהתגבר על היצר הרע בשלמות כיעקב אבינו, וכיון שכן לא השלים עדיין היצר את שליחותו שהיא לגרום לאדם להתגבר עליו בלב שלם, ורק אחרי שהתגבר עליו יעקב אבינו נשלם תיקונו של המלאך והיה ראוי לומר שירה לפניו יתברך.

הנחשבת כעינוי וסיגוף גדול, ומחמת כן יחשוב לו הקב"ה כל התגברות על היצר כאילו עשה מצוה בפועל, כמו שאמרו (מכות כג:) 'כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה', ובזכות כל התגברות על היצר זוכה להמשיך עליו קדושה כאילו קיים מצוה בפועל, ועל כך הוא עיקר קבלת שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא.

בריאת היצר הרע כדי שלא יהיה נהמא דכיסופא

והרי כל סיבת בריאת האדם בעולם הזה היא כדי שיוכל לקבל שכרו בלי בושת פנים, ולפיכך ירדה הנשמה לעולם השפל כדי שתזכה בכוח מעשיה ולא בבחינת מתנה, ומטעם זה ניתן יצר הרע באדם כדי שיהיה ראוי לקבלת שכר טוב לעתיד, וקיום מצוות עשה לבדם אין בהם כל כך התגברות על

וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע פִּי יְרֵךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ. וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עֲלֵה הַשָּׁחַר וּגו' (לב כו-ז). יש להקדים ולבאר, דהנה עיקר שכר האדם לעתיד לבוא אינו על קיום מצוות עשה, אלא על ההתגברות כנגד היצר הרע המסית את האדם לחטוא, כי באמת מן היושר והראוי שיעבוד האדם את בוראו שהיטיב עמו מיום היוולדו, וכמה שיוסיף לקיים מצוות ה' לא יהיה בכך משום תשלום אפילו על אחת מכל טובות ה' עמו, וכמאמר התנא (אבות פ"ב מ"ח) 'אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת'.

אבל מלחמת האדם עם היצר הרע בכל עת ורגע, אשר כל יצר מחשבותיו רק רע כל היום, והאדם עומד כנגדו בתחבולות מלחמה להישמר מכל מיני ניסיונות ומכשולים, היא

מִי־הָתָא דְפִלְיָאָה

מלחמת שרו של עשו - מלחמת היצר בכל איש מישראל

וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאָבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר (לב כה). בפסוקים אלו רמוזים דרכי התגברות היצר על איש ישראל, שכן שרו של עשו הנלחם עמו הינו הס"מ המסמא ומטעה את הבריות, ומאחר שהיה יעקב אבינו ע"ה כולל כל הדורות שאחריו נתאמץ ביותר להפילו 'ויאבק איש עמו'. וכך כתב בכלי יקר לבאר מלחמתו של יעקב עם שרו של עשו: שהסכימו רוב המפרשים שמלאך זה הוא סמא"ל שרו של עשו הנקרא סמא"ל עשו, כי כל חפצו וישעו לסמא עיני האדם ולהכותו בעירורו ולעשותו סומא מעין השכלי, עד אשר לא יוכל הרואה לראות במראות האמת לבוא ולראות פני ה' ולבוא בסוד ה' ליראיו בסתרי התורה, כי הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצר הרע (ב"ב טז). וכו'. וזה 'סמא"ל' שותפו מעוור עין השכלי, שלא יראה במראות האל וזהו 'סמא"ל' מלה מורכבת.

אם כן מן הכא אוליפנא רזא דחכמתא להאיר דרכי חיים ולהסיר מעקשות לב אבן, ומכאן נשכיל לקח הכיצד נצלח במלחמה זו שבכל אחד מישראל ולהחלישו בכח יעקב אבינו ע"ה שהתגבר נגדו והחלישו בעבור זרעו אחריו - בני ישראל.

ברזא דאח"ד רמזים נפלאים על סדר הפרשה

הרחבת גבולי הקדושה בקנייני האדם

בכח הביטול לקדושת הכהן גם עבדיו ובהמתו מותרים בתרומה

כענין זה כתב השפת אמת (אמור תרס"א-תרס"ב ד"ה בפסוק הא) דברים מאירים לבאר דבר פלא, מדוע האיש הקדוש שבישראל אסור לאכול תרומה, ואילו עבד ובהמת כהן הפשוטים מותרים באכילת תרומה. והביאור כדברים הנזכרים לעיל, שקדושת הכהן מתפשטת לתוך קניינו כמו כל איש יהודי, ולכן קנייניו הבטלים אליו לגמרי יש להם קדושת כהן, וילמד מזה לקח לעבודת הבורא שאם גוף האדם בטל לגמרי לנשמתו הטהורה, אזי יוכל להיות ניזון ממאכל הנשמה כמו שהיה בדור המדבר שניזונו מן המן, לחם הנשמה, לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו.

עבודת הרה"ק משינאווא בתיקון נשמות בעת עשיית קידוש

כן הדבר בקדושת הצדיקים יסודי העולם עיני העדה, שגדולה השפעתם על כל הנבראים ובוודאי למסתופפים בצילם והולכים בדרכיהם הישרה. כך מסופר על הרה"ק הדברי יחזקאל משינאווא ע"ה, שבליל שבת קודש היה אצלו התגלות של תיקון נשמות, וייחוד מקום מיוחד בבית המדרש לכל הנשמות שהגיעו לקבל תיקון, ובשעת עשיית הקידוש היו מכריזים הנשמות שבעולם העליון שחיכו שם לתיקון שיהיו בשקט, כי הדברי יחזקאל עושה קידוש.

עד כדי כך, שפעם שבת אצלו הרה"ק רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה זלה"ה, ובאמצע אמירת שלום עליכם ותפילת רבון כל העולמים שכידוע נאמרו בשינאווא בדיקות נפלאה והתלהבות עצומה בשירה וזמרה בקדושה וטהרה, כשאמר התיבות 'אדון כל הנשמות', הבחין הרבי מאוסטרובצה בשגב גודל עבודת הרה"ק משינאווא בתיקון נשמות, אז מרוב התרגשות הפיל עצמו על הארץ, וצעק ובכה בזה הלשון: 'רבינו הקדוש, יעלה בזכרונו גם נשמתו, וכל הנוכחים יצאו מרוב התפעלות, שאם גוף נקי וקדוש וגאון כביר כמוהו בוכה ומתחנן להזכיר גם את נשמתו הטהורה, מה יאמרו הם. כי אכן זו סגולת הצדיק המתקדש בסילודין ומשפיע קדושה לכל קנייניו ובכללם אותם הנשמות שיש להם שייכות אליו, שע"י זה זוכים לתיקון בזה ובבא.

המושפעת מהשם יתברך שאמר 'אני ה' מקדשכם' (ויקרא כ ח) שופע שפע קדושה גם על קנינו ובהמתו. ומטעם זה יכול איש ישראל להקדיש הנברא היותר דק במציאות שהוא הזמן, במועדות [ראה ירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג): ר' קריספא בשם ר' יוחנן לשעבר 'אלה מועדי ה', מיכן ואילך 'אשר תקראו אותם'. אמר רבי אילא, אם קריתם אותם הם מועדי, ואם לאו אינן מועדי. אמר ר' סימון, כתיב 'רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו', לשעבר רבות עשית, מיכן והילך נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. אמר רבי לוי, למלך שהיה לו אירלוגין, כיון שעמד בנו מסרה לו. אמר רבי יוסה בר חנינה, למלך שהיה לו שומרה, כיון שעמד בנו מסרה לו. אמר רבי אחא, למלך שהיה לו טבעת, כיון שעמד בנו מסרה לו. אמר רבי חייה בר בא, לנגר שהיו לו כלי נגרות, כיון שעמד בנו מסרה לו. אמר ר' יצחק, למלך שהיו לו אוצרות, כיון שעמד בנו מסרם לו. ורבנן אמרי, לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות, כיון שעמד בנו מסרה לו] ויובל (ר"ה ח"ג), מה שאין בכח שום נברא בעולם. וזהו כוונת יעקב אבינו באמרו 'תרי"ג מצוות שמרת' 'יהי לי שור וחמור צאן, שקדושתו התפשטה גם על מקנהו וקנייניו.

מעלת איש ישראל ששולט גם על בני אדם ולא רק על הבהמות

והמשיך יעקב אבינו לומר שיש ברשותו גם עבד ושפחה, שזה מורה על עוד חלק מעוצם הקדושה של בני ישראל, שלא רק שהם יכולים לקנות בעל חי אלא יש להם גם קנין ושליטה בבני אדם, שהם קונים עבדים ושפחות ושולטים עליהם. מה שאין הדבר כן בעובדי כוכבים, שאין להם קנין זה בזה בגוף האדם, ושולטים אך ורק בגוף הבהמה, שהוא בכלל 'ומוראכם וחיאתכם יהיה על כל חית הארץ' (בראשית ט ג). כי נפש הגוי שהיא נגד נפש הישראלי בן בכורו של הקדוש ברוך הוא, בערך יחס נפש הבהמה אל המדבר, ולזה סיפר יעקב אבינו ע"ה רום מעלתו שיש תחת רשותו גם 'עבד ושפחה'. ובהו יובן סיום דבריו שאמר 'ואשלחה להגיד לאדוני, מלשון דברים הקשים כגידין, כי מזה יבין ויכיר עוצם קדושתו של יעקב אבינו ע"ה, וכי אליו דוקא שייכת עבודת הבכורה.

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מִלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו וּגו'. וַיֵּצֵו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לַעֲשׂו, כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן גְּרָתִי וְאַחַר עַד עֲתָה. וַיְהִי לִי שׁוֹר וְחֹמֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאֲשַׁלְּחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמַצָּא חֵן בְּעֵינָיֶךָ (לב ד-ו).

בשליחות ששלח יעקב אבינו ע"ה עם המלאכים אל עשו אחיו, הוא מספר טעם איחורו שכן הוא היה גר בבית לבן, וממשיך לספר על הרכוש שברשותו 'ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה, ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך'. וברש"י הביא באחד מהפירושים: 'עם לבן גרתי, גרתי בגימטריא 'תרי"ג', כלומר עם לבן הרשע גרתי, ותר"ג מצוות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים. הקשה המשך חכמה מדוע לא הזכיר שהיו לו גם גמלים, הלוא מצינו להלן (פסוק טו) שכאשר שלח לו מנחה היו לו גם גמלים.

יעקב אבינו הכניס קדושת בכורתו לכל קנייניו

אלא הביאור בזה, שבשליחות זו רצה יעקב אבינו ע"ה להודיע לעשו על עוצם גדולתו ושבגין זה הבכורה ראויה דווקא לו, ומהי מעלתו, שכן זכה להכניס קדושה גם בתוך קנייניו, וכמו שכתוב 'ויהי לי שור וחמור', 'לי' דייקא, כדרך שנאמר 'לי' וביאורו 'לשמי', שכל קנייניו שייכים לקדושתו המיוחדת. ומבאר המשך חכמה, שכל המינים שהזכיר בין הבהמות כולם קדושים בקדושת הבכורה, וזו הוכחה על קדושת יעקב אבינו ע"ה שהשפיע על מקנהו וקנייניו, ואם על הקניינים נתפשטה קדושת הבכורה, אם כן ברי הוא שעצם הבכורה בוודאי שייכת דווקא ליעקב אבינו ע"ה, וממילא, יאה הדבר שקיבל הוא את הברכות מאת יצחק אביו. לפיכך לא הזכיר 'גמל' שבו אינה שייכת קדושת הבכורה (ראה שו"ע י"ד ס"י שטו ס"ז).

קדושת איש ישראל מתפשטת על קנייניו

זו מעלתו של כל איש ישראל, שמיד בפטר רחם בעת לידת בהמה טהורה התקדשה הבהמה בבכורה, ואין צורך לשום פעולה מצד האדם לקדשו, ואילו בהמת עובד כוכבים הוי כבהמת הפקר ואין לה קדושה, כי עצם קדושת ישראל

בזילין וקיריין

פרקי הדרכה ועבודה ה'

ביום טובה יש לשים לב שתישאר ההארה לימי רעה

מקומו' תן דעתך על אותו המעט הפנימי, ותראה ש'איננו' שאין שם רשעות, וכל חטא האדם אינו כי אם בחיצוניות. שכן ביסוד הבריאה ישנם עשרה עומקים וכך גם בנפש האדם, ואף אם נראה לעין קדושתו, עדיין עומק לפניו מעומק עד העומק העשירי שאינו נטמא לעולם.

חיוב על כל אחד לזכור בכל יום את ימי הטובה והארתם

הנה לנו כי כן נקבע בכל איש מישראל, ומראשית היותו והתהוותו של עם ישראל נבנה בהם היסוד לכל הארות הרוחניות שתמיד ישמעו בהם קול גדול שאינו פוסק, רק שיש לו לאדם לצפות ולזכור שיש בו הארות מימי הטובה ונמצאים הם תמיד אצלו ולכן תמיד יכול להתחבר אליהם ולהתקשר בהם. ולכן על כל אחד לזכור זאת בעת היותו בזמני הטובה שהארות אלו הם שנמצאים עמו תמיד רק שנסתרים ממנו, ולמרות זאת נותנים גם נותנים לו כוחות קדושה.

וכשם שידוע כי מחויב כל אחד לזכור בכל יום מעמד הר סיני ככתוב (דברים י ב) 'השמר לך פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב' וגו'. ועוד דרשו בו צדיקים שזהו הנאמר (במדבר כח ו) 'עולת תמיד העשויה בהר סיני' שבכל עת שרוצה להתעלות יזכור אותה העלייה שהיתה לו בהר סיני. כך מצוה על כל אחד ואחד לזכור בכל יום שנמצא בו, את הימים הטובים שבהם האירה לו הקדושה, שכמו שהיה במעמד הר סיני שבו התגלה האור לכלל ישראל, כך באופן פרטי האירה לו הקדושה ביום מן הימים, ועל כן יש לו לזכור את היום בו עמד לפני ה' אלקיו בהתעוררות הקדושה שהיתה בו אז ובכל עת יכול הוא לעוררה ולשאוב ממנה כוחות קדושה.

וגם אם יום זה הינו יום המעונן שנסתרת ממנו הקדושה, ידע כי כך ברא ה' את העולם שיהיו ימי טובה וימי רעה שנסתרת בהם הקדושה, ואין התכלית בימים שבהם מאירה לו הקדושה אלא להיפך, שיקח את הכח מימי האור ויקבעם בליבו עד שיהיו מושרשים בו כיתד שלא תמוט, ואז כשיגיעו ימי ההסתר יתחזק בהיזכרו כי אינו מרוחק מהקדושה בעצם, רק כי כך רצונו יתברך שמתוך ההסתר והחושך יעבוד את בוראו.

שעה של הארה מכח הקול ממתן תורה שלא פוסק בכל הדורות

מהיכן ישנו כח ייחודי זה בבני ישראל, שלכל אחד יש זמני התגלות עד שיכול הוא וצריך לקחת ההארות לזמנים אחרים שבהם נסתרת הקדושה, ההסבר לכך כי כך טבע הקדוש ברוך הוא בנשמות ישראל עם קרובו מעת מתן תורתנו הקדושה שהיו בו כל ישראל שבכל הדורות 'את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה' (דברים כט יד), שכל נשמות שעתידין להיות אף הן עמדו לפני הר סיני.

וכח מעמד זה אינו נפסק לרגע שכן נאמר (דברים ה יט) 'קול גדול ולא יסף' ומתרגם אונקלוס 'לא פסק', וכמו שאמרו צדיקים הכוונה שקול זה של מתן תורה מתלווה והולך בכל זמן ועת, וקול זה הוא אותה הבת קול הנשמעת בכל יום מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה (להלן פ"ו מ"ב), והיא הבת קול האומרת שובו בנים שובבים, ומכניסה בכל אחד הרהורי תשובה בכל יום ויום. שכל התעוררות שיש לו לאדם לתשובה היא מכח הבת קול היוצאת בכל יום מהר חורב, שהיא המשך אותו הקול דמתן תורה שאינו פוסק לעולם.

בת קול נשמעת בעומק נפש איש מישראל הנשאת טהורה בכל מצב

וכח בת קול זו היא הנמצאת בעומק נפשו של כל יהודי, אשר גם אם מים רבים ישטפוהו עדיין תישאר בו נקודה אלוקית שאינה נפגמת מכח מעמד הר סיני שבו נקבעה הקדושה בכל אחד מישראל ונשאת לתמיד. וזהו מאמר הרה"ק רבי ברוך ממעזיבו' ע"ה על הפסוק (תהלים לו י) 'ועוד מעט ואין רשע', שבכל מצב שרק יהיה וגם אם סר האדם חס ושלווה מדרך הטוב ועושה רע, מכל מקום אין בכוחו להרשיע כל כך עד שלא ישאר בו משהו מהטוב, אלא תמיד נשאר בו מעט שאינו רשע כמו שכתוב 'ועוד מעט ואין רשע' וכו', 'ועוד מעט' היינו שתמיד יש בו מעט ש'אינו רשע', והיא הנקודה הפנימית של הלב שאין בה רשעות ואינה נפגמת. ועל זה התפלל דוד המלך ע"ה 'והתבוננת על

ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויסד עליה נסך ויצק עליה שמן (לה, יד).

אמרו חז"ל (אבות פ"ד, מ"ג) 'אין לך אדם שאין לו שעה'. פירש השפת אמת (פרי יוצא תרני"ג ד"ה סולם) שלכל אחד יש את השעה שבה הוא מרגיש קרבת ה', ויש לכל ישראל זמנים בהתגלות. והעבודה בשעה זו היא כדברי הרה"ק החידושי הרי"ם ע"ה על הפסוק (תהלים לב ו) 'על זאת יתפלל אליך כל חסיד לעת מצוא', כי כשזוכים לאיזה התגלות צריכים לראות שיהיה נקבע בלב היטב להיות דבר של קיימא, וזה הכוונה 'ביום טובה היה בטוב', שיהיה כל מציות הויתו כלול בטוב המתגלה באותו יום, ואם הוא שקוע בטוב ואינו מסיח דעת ממנה אזי מתקיים בהויתו יהא, שנשאר הדבר להיות בר קיימא.

רצון ה' שתהיה נסתרת הקדושה לעתים לכל אחד בדוגתו

באופן דומה נאמרו הדברים במשנתו של הרה"ק רבי ישראל המגיד מקוזניץ ע"ה (עבודת ישראל פ"י וישלח ד"ה ויעל) שלכל צדיק מדי היותו בעולם הזה השפליה מיהיה מישהיה, אי אפשר לו להתקיים תמיד בקדושתו בבחינה אחת תמידית, כאשר אנו רואים למשל שאי אפשר להמשיך הדביקות וגילוי האלקות כל היום כמו בשעת קריאת שמע ותפילה או בימות החול כימי שבת ויום טוב, וזה בכל אדם לפי בחינתו מרגיש קדושה יותר בעת רצון קריאת שמע ותפילה וימי קודש ואחר כך יורד ממדרגתו עד שיתחזק ויתאמץ לעלות כמקדם. וזה היה רצון מלכנו להנהיג כן שוכני בתי חומר בעולם הגשמי לבלתי היות להם תענוג תמידי כי אז לא ירגישו כנוודע.

ובזה פירש הכתוב בפרשתנו 'ויצב יעקב מצבה', להורות לנו דרך חכמה אשר דרך בה יעקב אבינו ע"ה כי כל צדיק מחויב בשעת הבהירות להכין עצמו ולהתאמץ שלא יפול לגמרי אפילו כשיעבור זמן הבהירות, לכן צריך לתקוע יתד במקום נאמן ולהתקשר היטב בשעת הבהירות. וזהו שאמר הכתוב 'ויצב יעקב מצבה', דהיינו שיהיה מצבה לבהירותו. 'ויסך עליה נסך ויצוק עליה שמן', דהיינו שהמשיך מוחין עילאין הנקרא יין ושמן להתקשר בם שלא יפול חלילה לגמרי ממדרגתו ויהיה לו מעמד ומצב.

יצא לאור ע"י מכון אור לישראלים
© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או להעתיק ללא אישור
מפורש בכתב ממכון אור לישראלים



ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א



באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק ראשון: תחייתה של יהדות מרוקו ברגע הנכון

היו בה במרוקו מעלות רבות ומיוחדות. לאלו מהגולים שחיפשו בדווקא ארץ לא נוצרית, היתה מרוקו הארץ המוסלמית הקרובה ביותר, מעבר מזה של הים התיכון, אל מול ספרד. גם מושליה בעת ההיא מושלי חסד היו, ואת המגורשים קיבלו בסבר פנים יפות ויותר מכך. בנוסף, לרגל חורבן של הנכבדות שבקהילות מרוקו היה כל גל חדש של התיישבות בגדר של מים קרים על נפש עיפה. יהודי מרוקו פשוט שיועו לכוחות נוספים שיצטרפו אליהם.

כאשר הגיע הגירוש הגדול מספרד, ולאחריו גם מפורטוגל, הזרימו אלו חיים חדשים למרוקו היהודית, ושינו לטובה את פניה הרוחניים והגשמיים עד לבלי הכר.

חבלי גירוש

אלא שעדיין לא נתמלאה סאת יגונם וצרותיהם של גולי ספרד הבאים מרוקו, ועדיין היתה מידת הדין מתוחה כנגדם.

ראשית, היה עליהם לחצות את ערי החוף של מרוקו, שרבות מהן היו נתונות לשליטתה של פורטוגל הנוצרית. הנציבים הפורטוגזיים הנוצרים שנאו שנאת מוות את היהודים, בפרט את אלו שגלו מספרד על רקע סירובם לקבל את דתם, והם התעמרו בגולים המחפשים מנוח באכזריות נוראה מאין כמוה.

וכה יספר רבי אברהם ב"ר שלמה אדרוטיל (מטרוטילאל) זצ"ל, שהיה אחד מהמגורשים שהגיעו היישר מספרד למרוקו:

"אכתוב זולת מקצת הצרות שעברו על המגורשים שנכנסו קצת למדינת פאס ע"י המלך הגדול חסיד מחסידי אוה"ע מולאי שיך, שקבל את היהודים בכל מדינות מלכותו ועשה עמהם טובה. ויש שנכנסו לסאלי היושב בקצה ים המערב. ושם עברו עליהם צרות רבות ע"י הערל טומאש. והערל גוליאן, ושלחו ידם... ועינו אותם ועשו תועבות גדולות ונאצות אשר לא היה כמוהם, עד שבאו למדינת פאס, ומהם שנכנסו למדינת ארוזילא ע"י נמרוד הרשע ביסורים גדולים ועינויים אכזרים הוא הטמא כושן רשעים שלישי מלך פורטוגאל ממונה על ארוזילא קונדו די בורבא, על כל הרעה אשר עשה ליהודים ואשר געלם מיד [וכשרצו] לבוא למלך לקצאר אל כביר יצאו עליהם הערביים ויתעללו בהם ויקחו את כל אשר להם והניחו ערומים אנשים ונשים וטף קהל גדול. ומהם שנכנסו למדינת באדיס על ידי מולאי מנצור ועשה טובה גדולה לישראל עד שבאו לפאס בממונם וכל אשר להם. ומהם שנכנסו לאלערדייש ובזמן חזרתם לאלקצר יצאו עליהם הערביים ועשו בהם שפטים גדולים, מהם מתו בצמא ומהם אכלו האריות... ושארית הפלטה הנשארת באה לפאס ונאספו שמה כל העדרים יחד גדולים וקטנים חכמים ובוניים..."

וספר אחר יספר כי:

"מושל פאס הוא שלח עוד להנודדים האומללים בידי האיש אשר שלחו אליו מקרבם סוסים ופרדים ומורי דרך להובילם אל מחוז חפצם, אך בהיותם בדרך מצאום הערביים ויתעללו בהם וכאשר נשמעה השמועה הזאת להמחנה הנשאר בארוזילא, נפלה עליהם אימתה ופחד ויהיו צריכים להמיר את דתם ע"י הצורך קונדי די בורבא."

אבל בכך עדיין לא תמה מסכת הייסורים:

אחרי הסבל מהנציבים הפורטוגזיים, כאשר הגיעו סוף סוף, בראשית שנת רנ"ג, רבים מהנותרים לעיר פאס. בה המתין להם בקבלת פנים חביבה מושל החסד מולאי שייך, הרי שההמון קיבל אותם בחשד ובצרות עין, שמא יעלה השער של כל מוצרי הצריכה עקב הביקוש שילך ויגדל כעת. תושבי פאס הערביים לא תמיד נצרו את הרגשותיהם בלבם, והמגורשים הפליטים נתקלו לא אחת בגילויי איבה ומשטמה מצד התושבים הוותיקים, אל מול תופעה זו ניצב כחומה בצורה המושל מולאי שייך, שבאבתו ליהודים גונן עליהם מפני ההתנכלויות, ואף פרנס את העניים שבמגורשים, ונתן כל צרכם בלחם ובממון כדי קיום, וכדי שיוכלו לשוב ולשקם את מעמדם הכלכלי.

פניני אור החיים

'אם צדקת - מה תיתן לוי'

יעקב אבינו אומר בתפילתו לפני הקב"ה:

'קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך.'

מה זה 'חסד' ומה זו 'אמת'.

ההבנה הפשוטה היא, ש'חסד' זה מה שאדם מקבל בחינם, למרות שלא מגיע לו. ו'אמת' זה מה שמגיע לו ביושר.

אם כך הסדר היה צריך להיות הפוך. קטונתי מכל מה שמגיע לי באמת, ובודאי קטונתי מכל מה שקיבלתי מתנת חינם. ומדוע הסדר הוא 'מכל החסדים ומכל האמת'.

מבאר זאת האור החיים הקדוש בדרכו:

הטובות שהקב"ה עושה לאדם, אין לנו דרך להחזיר לו.

זה לא כמו אדם שעושה לך טובה ומחר תשיב לו כגמולו הטוב. הקב"ה אינו זקוק לטובותינו. מה שהוא נותן לנו זה מתנות וחסדים שהוא מעניק לנו בטובו הגדול עימנו. מתנות חינם.

'חסד' ו'אמת' האמורים כאן אינם שני דברים, אומר האור החיים הקדוש, אלא כמו שאומרים 'חסד של אמת'. חסד שעושה גומל החסדים ואינו מצפה לתשלום גמול נקרא 'חסד של אמת'.

זה מה שאומר יעקב אבינו, 'קטונתי מכל החסדים ומכל האמת'. החסד שאתה עושה עימדי, הינו חסד אמיתי. חסד של אמת.

מעשיהם הנשגבים של האבות הקדושים

כשאנו קוראים בתורה על המנחה ששלח יעקב אבינו לעשו, נראים הדברים כפשוטם, הוא שלח כך וכך ממין זה וכך ממין אחר. אנחנו יכולים לחשוב שאולי המניין נגזר ממה שהיה בידו אותה שעה.

על הפסוק **'עזים מאתיים ותיישים עשרים, רחלים מאתיים ואילים עשרים, וגו',** כותב האור החיים הקדוש:

"שמעתי ממורי זקיני זצוק"ל, והוא מביא שם שמספר הבהמות ששלח יעקב אבינו היה מדויק ומכוון.

'עזים מאתיים ותיישים עשרים,

רחלים מאתיים ואילים עשרים, הרי זה ארבע מאות וארבעים. גמלים שלושים ובניהם שלושים, הרי ששים, וביחד הם חמש מאות. פרות ארבעים, פרים עשרה, אתונות עשרים, ועיירים עשרה; ביחד שמונים, וסך כל החשבון עולה לארבע מאות ושמונים.

בגימטריה 'שעיר', ובגימטריה 'תקף', לשון חזוק, שעל ידי זה הוא שבר את תוקפו של עשו.

גם דברים הנראים לנו כפשוטים, טומנים בתוכם סודות גדולים וכוונות נסתרות ונשגבות.

'ורחמיו על כל מעשיו'

'ועקב נסע סוכותה וגו', ולמקנה עשה סוכות, על כן קרא שם המקום סוכות.'

האם יש חידוש בבניית סוכה למקנה, שהדבר יצדיק לקרוא למקום על שם המאורע?

אומר האור החיים הקדוש:

'אולי כי עשה דבר חדש בחמלתו על המקנה, מה שלא עשה כן אדם קודם, שייכן סוכה לבהמות'. האור החיים הקדוש מבין שאם הפסוק רואה בכך חידוש, כנראה עד אז לא היה מקובל לבנות סוכות לבהמות. יעקב אבינו, בחמלתו על הצאן, הלך ובנה להם סוכות.

פעולה כזאת, הנעשית לראשונה כדי למנוע צער מבעלי החיים, מצדיקה לקרוא למקום על שמה.

'על כן קרא שם המקום סוכות.'

כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים

שכם בן חמור תפס את דינה בת יעקב. הוא חפץ אותה לאשה.

כשבני יעקב נכנסו עמם בדברים, אמר שכם 'הרבו עלי מאוד מוהר ומתן ואתנה'. הוא הסכים להבטיח מתנות וכספים, לפתות אותה במנעמי העולם, ודינה, לא רק שלא נהנתה משלל פיתויי העולם הזה של שכם, אלא הלשון בפסוק הוא **'ויענה'**.

אומר האור החיים הקדוש:

מה שנחשב הנאה אצל הרשעים, הוא צער אצל הצדיקים.

לא רק שלא נהנתה מההשחות בבית שכם, אלא זה היה עינוי בשבילה.



ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

שיתוף והקשבה - סימן לקירבה

וַיֵּצֵו אֶתְּמֹן לְאָמֵר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לַעֲשׂוּ כֹה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם לְבֹן גְּרִיָּה וְאַחַר עַד עֲתָה (בראשית לב ה).

יעקב אבינו מתכוונן לפגישה המתוחה עם אחיו, אויבו בנפש, והוא מורה למלאכיו לספר לו את קורותיו, הטובות והרעות, מאז נפרדו דרכיהם. מבאר רבינו האור החיים הקדוש זיע"א: "כִּי מִדְּרָךְ ב' אַחִים אֲשֶׁר נֶאֱמָנִים הֵם בְּאַהֲבָתָם, לְהוֹדִיעַ הָאֵל לְאָחֵיו אֵת כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר עָלָיו, מֵהַטּוֹבוֹת גַּם מֵהַרְעוּת, כִּי זֶה יִגִּיד קִרְבָּת הַלְּבָבוֹת. וְלִזֶּה סֵפֶר יַעֲקֹב כָּל מוֹצְאוֹתָיו, טוֹבוֹת וְרָעוֹת, לְמַצָּא חֵן בְּעֵינָיו כְּשִׁידַע כִּי מֵאֲמִין בּו וְנֶאֱמָן אֲחֻתּוֹ".

יש כאן מסר לחיים, לכל אדם באשר הוא.

כשאוהבים - משוחחים. מקשיבים, משתפים. זה הכל ותו לא. שיח איכותי ונעים, יש בו לא רק מן החוויה הרגעית. זהו סימן לאהבה והרעות של השניים זה עם זה, ויהיה זה אב עם בנו או אח עם אחיו, אדם עם רעהו וכן הלאה. פשוט שלתף, ולהקשיב. תהליך פשוט כל כך, ועמוק כל כך.

אך גם אם איננו מסוג האנשים אשר אצים לספר את כל הקורות עמם באוזני כל המי-ומי, אולם לכל הפחות נתייחס לנקודה שהעלה האור החיים מהזווית הנוספת שלה - נקשיב, נטה אוזן ונהווה בעת הצורך כתף לפרוק עליה את התסכול וכותל בו יוכל הזולת להזיל הדמעה או שניים.

נהיה אוהבים זה לזה, זה הכל.



הסיטואציה מוכרת.

אָב צוֹעֵד עִם בְּנוֹ בְּרַחוּב, יָדוֹ שֶׁל הַיְלָדוֹן אַחוּזָה הַיֵּטֵב בִּיד אֲבִיו וְהַשְּׂנִיִּים נַחֲפִיזִים בְּדַרְכָם הַבֵּיתָה, בְּיוֹם יוֹם הַלִּימּוּדִים, בִּידוֹ הַשְּׂנִיָּה שֶׁל הַיְלָד אַחוּזָה דָף מְקוּמָת וְבוֹ קִשְׁקוֹשׁ יִלְדוֹתֵי לֹא נְהִיר, הָאֵב מְצַדוֹ מְחִזֵּק בִּידוֹ הַנּוֹסֶפֶת מְכַשִּׁיר סוּלוֹרֵי הַצְּמוּד בְּתַנּוּחָה אוֹפִיִּינִית לְאוֹנוֹ.

הילד צועק, משתף בפרט כלשהו מהווי הגן או בעובדת קיומו של טרקטור בקרבת מקום, בעוד האב עסוק בסידור ענייניו.

הילד פונה אליו, מנער את ידו ומנסה בכל דרך להסב את תשומת לבו לעובדה שהוא קיים, לשווא. אבא עסוק. התגובה המקסימלית הבאה מצידו הינה משב רוח כלשהו, רפלקס קולני היכול להתפרש כתגובה מילולית ויכול גם שלא.

'אבא עסוק', זה שם המשחק.

חוזרים הביתה, והילד רץ לאמא ולשתף אותה בהתרששות המרגשת שמבעד לחלון: 'אמא, תראי! משאית', והיא מצידה מהנהנת בתנועה לא מחייבת.

אמא גם היא עסוקה.

ההורים עסוקים, באמת יש להם הרבה דברים על הראש ודעתם לא ממש פנויה לשמוע את הילד. והסבלנות הזו לשמוע, פשוט לשמוע, כבר לא קיימת גם ברבדים יותר רחבים,

לפעמים האבא לא שומע את ילדיו, ובגיל מבוגר יותר קורה שהילד אין לו סבלנות לשמוע את האבא.

וזה לא רק הורים וילדים. התופעה חוצה גבולות ורלוונטית לכל אדם באשר הוא, והיכן שרק נפנה ניתקל בה. שיחה סטנדרטית בין אחים, חברים וסתם בני אדם, הופכת למסע של המהומים ותשומת הלב המקסימלית המוקדשת לבן-שיחנו עומדת על אחוזה בודדים במקרה הטוב.

בפרשת השבוע מחדד האור החיים הקדוש נקודה זו, ומתייחס אליה בשלילה ובביקורת חדה, שכך לא נראית קירבה ורעות אמיתית.

כשיש שני אוהבים, הרי שהנאמנות באהבה היא שיח תמידי, לדבר אחד עם השני ולספר הכל, דברים טובים ודברים רעים, להוציא את הרגשות אל מי שקרוב אליך.

המסר עבורינו הוא, שכיש לנו משהו על הלב, נחפש מישהו שקרוב אלינו ונספר לו, אבל בעיקר יש כאן מסר שעלינו להקשיב לשני, אם משהו מספר לנו, סימן שהוא נאמן באהבתו איתנו, סימן שהוא קרוב אלינו בלבבו, ואנחנו צריכים להקשיב לו.

הסימן לאהבה ורעות בין אב עם בנו, אח עם אחיו, אדם עם רעהו, הוא השיתוף וההקשבה זה לזה.

ורחמיו על כל מעשיו

וַיַּעֲקֹב נִסַּע סִכְתָּה וַיֵּבֶן לוֹ בַּיִת וַלְמַקְנָהוּ עֲשֵׂה סִכָּת עַל פֶּן קִרְאָ שֵׁם הַמְּקוֹם סִכּוֹת (בראשית לג, ז).

יעקב אבינו בדרכו הארוכה מבית לבן לבית אביו, מטופל במשפחה גדולה וברכוש רב, עושה תחנת ביניים. הוא בונה לעצמו ולמשפחתו בית, וגם לבהמות עושה סככה שתגן עליהם מהחום ומהגשם. פרט זה של עשיית סוכות לבהמות הוא לכאורה שולי בסיפור, אך דווקא על שם כך נקרא שם המקום 'סוכות', וכך הוא מונצח בתורה לדורי דורות. והדבר אומר דרשני.

מבאר רבינו האור החיים הקדוש זיע"א, שאין זה פרט שולי כלל, אדרבה, כאן בוהקת ומזדקרת מדתו של יעקב אבינו - מדת הרחמים.

שכן, יעקב אבינו יש בו מדה כפולה ומשולשת של רחמים, שבאה לו מאביו ומזקנו גם יחד, יש בו חסד מאברהם זקנו ויש בו דין מיצחק אביו, ושילובם מביא לרחמים רבים. רחמי יעקב היו מקיפים מגדול ועד קטן, לכל יצורי הבריאה, גם לבהמות וחיות יער. וכך התעוררה חמלתו על המקנה ועל הבהמות, עד שעשה להם סוכות כדי להגן עליהם מרעמים וסופות גשם וקור, או מחום השמש. עד כדי כך הגיעה חמלתו.

אומר האור החיים הקדוש, עד יעקב אבינו לא היה מי שעשה סוכה לבהמות, ויעקב אבינו מרוב חמלתו על בעלי החיים שלא יסבלו בקיץ מן החום ובחורף מן הגשמים, המציא דבר חדש, שגם בעלי חיים זקוקים לקורת גג. לכן מדגישה התורה 'ולמקנהו עשה סוכות', ובעבור זה נקרא המקום בשם 'סוכות'.

ללמדנו את גודל לבו הרחום של אבינו יעקב לכל יצורי הבריאה, ואת אזנו הקשובה לסבל ולצער של כל מיני ברואי הטבע. ועל יצירה טובה זו של רחמנות הנטועה בלב יעקב, נקבע בתורה לדורות ולנצח שם המקום 'סוכות', כי מקום המציין רחמי לב זוכה להנצחת שם ומקום בתורה.

יעקב אבינו היה הראשון שהרים את נס את דגל הרחמנות על בעלי חיים, וממנו למדו באי עולם כי חובת האדם לחמול לא רק האדם שנברא בצלם אלקים, אלא גם על בעלי החיים. ולמען דעת כל גויי הארץ, כי חובת האדם ללכת בדרכו של הקב"ה, המרחם וזן את כל בריותיו בחן בחסד וברחמים.



וכבר מצינו לפני כן אצל יעקב אבינו את רוב דקדוקו במצות צער בעלי חיים, כפי שכותב רבינו האור החיים הקדוש בפירושו על דברי יעקב אל רועי חרן (בראשית כט ז): 'ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו', שיעקב אבינו לא התעבר כאן על עניין לא לו, אלא כל שאמר להם כן היה מפני שחשש על צערם של בעלי החיים הצמאים והרעבים, ומתוך רחמיו עליהם הוא שפנה אל רועי הצאן בבקשה מהם להשקות את בהמותיהם ולהוליכם למרעה.

ולשיטתו הוא שהלך יעקב אבינו, כי מפני שמימים ימימה היה חושש לצער בעלי החיים להשקותם ולהחיותם, כמוכח ממעשה זה שלו עם רועי חרן, על כן בחמלתו על המקנה דאג להם לסוכות לבל יצטערו.

וכך המשיך יעקב אבינו הלאה, עד שמצאנו לו חידוש נפלא וחדש בעניין דרישת שלום, שאם דרכם של בני אדם לפרוס בשלומם של בריות כמותם, הרי שיעקב אבינו בשלחו את יוסף אל אחיו הדגיש לו כי עליו לראות גם את שלום הצאן. וכמו שנאמר (בראשית לו ז): 'ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר', וכך אמרו במדרש (בראשית רבה פד ג): 'את שלום אחיך' ניאח, אלא מאי 'ואת שלום הצאן', הדא אמר שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש בו הנייה ממנו.

סוכת גנב"ך

ועל פי דברי רבינו האור החיים הללו, שהשם 'סוכות' ניתן על שם רחמנותו של יעקב אבינו על מקנהו, מחדש הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד סוכה ח:) חידוש הלכתי מעניין.

הגמרא בסוכה (ח:) אומרת שסוכת גנב"ך - סוכת גוים סוכת נשים סוכת בהמה סוכת כותים, כשירה לקיום מצות ישיבה בסוכה, ובלבד שעשאה לצל סוכה.

ונשאלה שאלה, אדם שיש לפניו ארבע סוכות אלו, איזה מהן יעדיף לקיים בה המצוה.

והשיב, שאולי מטעם דברי האור החיים, ראוי שיקיים מצוותו בסוכת בהמה, שכינו שכבר נעשתה בה מצות חמלה על הבהמה, טוב שייעשה בה גם מצוה אחרת של ישיבת סוכה.



פניני אור החיים

המשך מעמוד א'

עבור בתו של יעקב אבינו, פיתויי העולם הזה נחשבים לצער. הוא מנסה לפתות אותה עם הנאות העולם הזה, ואצלה זה עיגול. היא לא רוצה זאת. היא רוצה לשוב אל ביתו של יעקב אבינו.

הסירו את אלוהי הנכר

יעקב אבינו מלמד את בניו איך להתרחק מעבודה זרה. 'ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו, הסרו את אלהי הנכר אשר בתוכם והטהרו והחליפו שמלותיכם'.

מבאר האור החיים הקדוש: לא רק לבער את העבודה הזרה, אלא להסיר כל טומאה שאולי נדבקה ממנו. 'היטהרו', כי עבודה זרה מטמאת אדם וכלים, בנגיעה בה.

'והחליפו שמלותיכם', כי דברים הנחשבים לאב הטומאה, מטמאים גם את בגדי הנושאים אותם.

לא די לבער את העבודה הזרה, אלא צריך להרחיק מעצמו לגמרי ולהתרחק מכל קשר. להיטהר ממנה בתכלית.

התקן עצמך בפרוודור בשביל שתיכנס לטרקלין

בכל מילה בתורה יש רמזים נסתרים.

בשמות תולדות עשו, מביא האור החיים הקדוש רמז, בפסוק -

'אלה בני אצור, בלהן וזעון ועקן'.

וכן מבאר האור החיים הקדוש:

חז"ל מגלים לנו דברים מכבשונו של עולם, שלפעמים יש אדם שסובל בעולם הזה, והדבר לטובתו - כדי להרבות שכרו בעולם הבא.

זה מרמז כאן הפסוק: **'אלה בני אצור'**, החפצים לאצור 'אוצר', ולזכות בטוב הנצחי. צריכים למאוס בעולם הזה ובתענוגיו, ולקבל על עצמם 'בלהן, וזעון, ועקן', המרמזים לצרות העולם הזה. (בארמית קוראים לצרה 'עקא').

באמצעות כך יתמלאו אוצרותיהם בכל טוב לעולם הבא, בחיים העליונים.

חביבין יסורים

אֵלֶּה בְּנֵי אֶצֶר בְּלֶהָן וְזַעוֹן וְעֶקֶן (בראשית לו כז).
בכל מילה בתורה יש רמזים נסתרים.

בשמות תולדות עשו אלו, רומז האור החיים הקדוש זיע"א דבר נפלא:

חז"ל אומרים (ילקוט משלי ב): אמרה תורה מפני מה בני עניים, אמר לה הקב"ה 'להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא' (משלי ח כא). כלומר, מחמת עניים וייסוריהם בעולם הזה, ירבו אוצרותיהם בעולם הבא.

בכך מגלים לנו חז"ל דברים מכבשונו של עולם, שלפעמים יש אדם שסובל בעולם הזה, והדבר לטובתו - כדי להרבות שכרו בעולם הבא.

זה מה שמרמז כאן הפסוק: **'אלה בני אצור'**, החפצים לאצור 'אוצר', ולזכות בטוב הנצחי. צריכים למאוס בעולם הזה ובתענוגיו, ולקבל על עצמם 'בלהן, וזעון, ועקן', המרמזים לצרות העולם הזה. (בארמית קוראים לצרה 'עקא').

באמצעות כך יתמלאו אוצרותיהם בכל טוב לעולם הבא, בחיים העליונים.

הייסורים הכריעו את הכף

הרה"ק רבי אברהם שלום מסטרופקוב זיע"א היה מדבר מדי פעם בפני קהל חסידיו, אודות מעלת קבלת הייסורים באהבה, והיה מפליג בשבחן שממרקין כל עוונותיו של אדם.

פעם התאונן לפניו אחד מחסידיו על כמה מקרים לא טובים רחמנא ליצלן שאירעו לו, וביכה בפניו את מר גורלו. הרבי ביקש להרגיע את רוחו, להבינו שהכל בהשגחה פרטית ובחשבון מדוקדק, אף שאין אתו יודע עד מה. וסיפר לו, שהיו פעם שני חברים שאחד מהם נחלה רח"ל, וחבירו שימשו בעת חליו במסירות גדולה. החולה כבר התקרב לשערי מות, ואז ביקש ממנו חבירו הבריא שיבטיח לו בתקיעת כף שאחרי פטירתו יתגלה אליו להגיד לו מה נעשה עמו בעולם העליון. לאחר זמן אכן נתגלה אליו בחלום, אך התנצל לפניו שמושבע ועומד הוא שלא לגלות כלום, כי אם דבר אחד יכול הוא לומר לו בבירור, שידע שהכל נכתב ונגזר למעלה, הן דבר גדול והן דבר קטן אין נעלם. ולדוגמא אמר לו, שפעם הלכו בחוצות בשלג רוח וקור גדול, והרוח השליכה את כובעו למרחוק, גם זה נגזר מלמעלה.

הבין החסיד את כוונת הדברים, שהכל בהשגחה ובחשבון מדוקדק, ואין שום מקרה בעולם. הבנה זו נתנה לו רוגע וחיוק, ולאט לאט גם הוטב לו בענייניו.

בהזדמנות נוספת כשבא פעם הרבי מסטרופקוב לניחום אבלים, סיפר מעשה כעין זה ביתר אריכות. שפעם היו שני תלמידי חכמים יראי ה' אוהבים נאמנים זה לזה, והיו לומדים תמיד יחד בהתמדה, ונתקשרו באהבה אמיתית, עד שנתנו תקיעת כף זה לזה שמי מהם שישבוק חיים לכל חי תחילה, יבוא מעולם העליון להודיע לחבירו בחלום מה נעשה בדינו ומכל מהות מצבו שם. והנה עברו ימים ושנים, ואחד מהם נפטר רחמנא ליצלן.

ביום השלישי בא בחלום לחבירו, ואמר לו: ראשית דבר תדע, ששם בעולם האמת מי שכבר זכה להגיע לשם אינו רוצה לבוא שוב לזה העולם המלא שקרים, כי אינו יכול לסבול גודל השקר, ולכן היה קשה לי מאוד לבוא, אלא שמפני התקיעת כף הוכרחתי לבוא לקיים את ההתחייבות שלי.

ועתה אספר לך מה שעבר עלי: הביאו אותי לפני בית דין של מעלה, ויצא הכרוז בקול חזק ואמיץ שכל מי שיש לו ללמד זכות או חובה על פלוני בן פלוני יבוא ויעיד. והתחילו לבוא מלאכים שונים, זה מניח על צד הימין ומכריז את המצוות שעשיתי, וזה מניח על צד השמאל ומכריז את העבירות שעשיתי. כך נמשך הדבר זמן רב, עד שראו שכף המאזנים של צד שמאל מכריע. ואני עמדתי רועד כעלה נידף, כי היו שלוחים עומדים מוכנים, אלו להוליך לגן עדן ואלו חס ושלום להיפך. ושוב יצא הכרוז בקול גדול: כל מי שיש לו איזה זכות יבוא וילמד זכות.

פתאום ראיתי מלאך אחד בא מרחוק וחבילה גדולה על כתפו, ובא והניחו על כף המאזנים בצד הימני והכריע את הכף, ועל ידי זה יצאתי זכאי. פתחו את החבילה, והיו בה יסורים שסבלתי במשך ימי חיי. הצצתי בתוך היסורים וראיתי ענין אחד של יסורים שזה מה שהכריע את הכף, ועל ידו יצאתי זכאי וזכיתי לגן עדן.

הענין היה מה שבטח גם אתה זוכר, שהיה מנהגי ביום חמישי לקנות קמח לכבוד שבת קודש. ופעם כשהלכתי עם הקמח ירד גשם חזק, ועמדתי תחת הגג להתגונן מפני הגשם, אבל השק של קמח שהיה מנייר התלחלח ונקרע והקמח נשפך ארצה. צער רב וגם בושות היו אז מנת חלקי, כי הוכרחתי ללקט מהארץ את שארית הקמח ולאספו לתוך דש בגדי, כך שהתלכלכתי מאוד. כשבאתי לביתי קיבלה אשתי את פני בצעקות: למה לא מיהרת ללכת לפני הגשם. ולא זו בלבד, אלא שגם כשעשו את החלות משארית הקמח, היה מעורב בו חצץ ואבק, כך שבשעת האכילה התקיים בנו 'ויגרס בחצץ שיני'. ואשתי לא פסקה מלגער בי על ביש מזלי, והסיפור המביש הזה רדף אותי כל אותו השבוע.

את כל אותן היסורים הניחו כעת על כף המאזנים, והן שהכריעו לטובתי לחזות בנועם ה' בין צדיקי עליון בגן עדן. לכן תדע חבירי, שכל מיני יסורים שסובלים בעולם הזה, הכל בא בחשבון צדק למרק את העוונות ולהכריע את הכף לזכות. על כן מהיום והלאה עליך להיות שמח ביסורים ולקבלם באהבה (דברי שלום עמוד תרי"א).

הוא אשר אומר כאן רבינו האור החיים הקדוש, שהייסורים הם לטוב לו כל הימים ולמלאות אוצרותיו...



נמצינו למדים מדברי האור החיים הקדוש, שעלינו לקבל את כל הנהגת הקב"ה עמנו באמונה שהכל הוא לטובתינו, ורק הקב"ה יודע מה הטוב האמיתי בשבילנו. וכשם שהבן לא תמיד מבין מה מתכוין אביו לטובתו במה שהוא עושה עמו, כך גם אנו לפעמים לא מבינים מה הטובה שהקב"ה עושה עמנו בכל דבר, ועד כמה הקב"ה מטיב עמנו בכל מה שהוא עושה עמנו אפילו במה שנראה רע.

ועל זה אומרים בנוסח ברכות ההפטרות: 'צור כל העולמים צדיק בכל הדורות', ומבאר בעיון תפילה, שאפילו בדורות הללו שאנו הולכים בקרב צרה, צדיק הוא בכל הבא עלינו, וכן אומרים עוד בהמשך נוסח ברכות ההפטרות: 'על הכל אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד', ובדומה לזה אנו מזכירים גם בברכת המזון: 'ועל הכל ה' אלוקינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד'. בכל זה אין אנו מודים רק על הטוב שנראה לנו כטוב, אלא על הכל, גם מה שלא נראה לעינינו כטוב.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

מתיבתא אור החיים

שלא תועיל כלל, או רק כאשר אינו חייב בדיני שמים], משום שעל ידי 'קים ליה' נפטר האדם עצמו ושוב אי אפשר לקחת את ממונו בשום צורה, גם לא בתפיסה. מה שאין כן בבן נח, שלגביו הפטור מדין 'קים ליה' הוא רק מצד החיוב המוטל על הדיינים שלא לחייב בשתי רשעיות, אבל האדם מצד עצמו נשאר מחויב על שתי רשעיותיו, לגביו תועיל התפיסה בממונו.

ג. בספר **מקחת חיים** כתב לבאר, ששיטת רש"י שאף בבני נח אומרים קים ליה בדבריה מיניה, היינו רק בחייבי מיתות מזידים שנהרגים בפועל, אבל חייבי מיתות שוגגים שלא מקיימים בהם את המיתה, לא אומרים בהם 'קים ליה' וחייבים לשלם את הממון. ולפי זה יש לומר, שאנשי שכם נתחייבו במיתה פעמיים, פעם ראשונה בשעה שגזלו את דינה, ופעם נוספת כשעינו אותה ונשתמשו בה. ומכיון שנתחייבו מיתה כבר על הגזל, שוב לא שייך לחייבם מיתה נוספת על העינוי, ואם כן חיוב המיתה על העינוי הרי הוא בגדר חייבי מיתות שוגגים, וכפי שנתבאר אצל בני נח לא אומרים בחייבי מיתות שוגגים 'קים ליה' וחייבים לשלם את הממון. וזוהי כוונת רבינו שבבן נח אין אומרים קים ליה בדבריה מיניה, היינו על החיוב מיתה השני של 'עינוי דינה' שהוא בגדר חייבי מיתות שוגגים, ובזה אף רש"י מודה שלא אומרים 'קים ליה', ולכך נתחייבו אנשי שכם בממון.

המצרים כלים ותכשיטים שהיו להם, ואם יהרגו אותם בני ישראל בעצמם יפטור המצרים מהממון מדין 'קים ליה', ולכך הרגם הקב"ה בעצמו והרי מיתה בידי שמים וממון בידי אדם.

בדיני שמים מועילה התפיסה בנכסיהם, וכיון שתפסו בהם בני יעקב זכו בהם כדין.

ב. **במשברי ים** (פי"ט, עניני קל"ב ס"י מד) ביאר על אותו דרך, שאף לדעת רש"י שבבני נח אומרים קים ליה בדבריה מיניה, מכל מקום מועילה תפיסה בממון, אך לא תלה זאת בנידון אם נפטר מדיני שמים או לא. וביאר זאת בספר **כל הכתוב לחיים**, שהנה דנו האחרונים בשיטת רש"י מדוע אומרים בגוי 'קים ליה', והרי דין זה נלמד מהפסוק (דברים כה ב) 'כדי רשעתו' שנאמר בישראל דוקא. וביארו האחרונים, שבקים ליה בדבריה מיניה יש שני דינים, דין אחד על האדם, שאדם שנתחייב מיתה נפטור מן הממון, היינו פטור על הגברא, ופטור זה חל רק בישראל. ודין נוסף שהוא חיוב על הבית דין שלא להשית על הרשע שני עונשים. ודין זה שייך אף בגוי, שגם לגביו מוטל על בית דין שלא לדון אותו בשתי רשעיות. ולפי זה מבואר, שרק בישראל יש לומר שלא תועיל תפיסה בנכסיו [או

כתב רבינו (בראשית לד כז): 'בני יעקב באו וגו'. פי' כולן יחד, נתכוון הכתוב לומר טעם ביות כל נכסי העיר וגו' כי נוגע הבושת לכולן וצריך שיטלו כנגד בשת כל אחד. וכמו שכתב הרמב"ם פ"ב מהלכות נערה בתולה וז"ל רואין בית דין מעלתו ומעלתה ושמיין כמה ממון ראוי לאביה ולמשפחתה ליתן ולא יארע להם דבר זה מאדם זה וכי' וכמוהו חייב לשלם ע"כ, והאחים בכלל המשפחה לזה נתקבצו יחד להעריך שיעור הראוי לבושת כולן ויבזו את כל העיר ואין כדי בה לערך בושתם ולקחו הכל לזכות יעקב אביהן כי לו נוגע. והגם שדנו בהם משפט מות לא אמרינן בבני נח קים ליה בדבריה מיניה.

כפי הידוע נחלקו בזה רש"י ותוספות. רבינו כאן נוקט כשיטת התוספות שלא אומרים קים ליה בדבריה מיניה בבני נח, ולכן אף שחייב מיתה לא נפטר מלשלם. והקשה **בפרדס יוסף**, כיצד נקט רבינו בפשיטות שבבן נח לא אומרים קים ליה בדבריה מיניה, בשעה שזו מחלוקת רש"י ותוספות. והובאו במפרשים כמה דרכים לבאר את דברי רבינו אף לפי שיטת רש"י:

א. **בברכת שמעון** מבאר שאף לשיטת רש"י ניתן לומר שנטלו בני יעקב את כל רכוש העיר שכם מדין בושת ולא אומרים כאן 'קים ליה', שהרי שיטת רש"י (ב"מ צא. ד"ה רבא אמר) בדין קים ליה בדבריה מיניה, שאף על פי שהגזלן המחויב מיתה פטור מתשלום ממון, בכל זאת במקום שנשאר עליו חיוב בידי שמים מועילה תפיסה בנכסיו, ואם תפס הגזלן אין מוציאים מידו. ולפי זה יש לומר גם כאן בביות העיר שכם, אף שלשיטת רש"י אנשי שכם פטורים מתשלום בושת מדין 'קים ליה', מכל מקום כיון שנשארו חייבים



גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו
למייל המערכת m028039999@gmail.com
או לפקס 02-5385689
או ב'נדורים פלוס' - באר ישראל



אור הישועות מכתבי הלומדים

רפואה מעל לדרך הטבע

בהיות הרבנית הלב רשטאם ע"ה, בתו של הגה"צ רבי הלל שלעזינגער זצ"ל, כבת תשע, פרצה בעיר הקודש ירושלים מגפה קשה - מחלת הדיפתריה. מחלה זו הפילה חללים רבים, ובין היתר, נפטרו שלוש מחברותיה של הילדה בתוך זמן קצר.

יום אחד, כשהילדה חשה ברע, לקח אותה אביה לרופא אשר סבר תחילה שמדובר בהצטננות קלה. אך לאחר בדיקה מעמיקה, זיהה הרופא סימנים ברורים למחלת הדיפתריה, והבין שמדובר בסכנת חיים ממשית. ללא שהות, החליט להכניס את הילדה באופן מיידי לחדר הניתוח, מתוך ניסיון להצילה מהמגפה שקטלה רבים כל כך.

רבי הלל, שחש את גודל הסכנה, רץ במהירות לשיבתו של המהרי"ץ דושינסקיא זצוק"ל וביקש ממנו להזכיר את בתו לברכה ולרפואה. באותו רגע, למרות שהיה בעיצומו של שיעור בפני תלמידיו, עצר המהרי"ץ את השיעור - דבר שלא קרה מעולם - וקרא יחד עם תלמידיו פרקי תהילים מעומק הלב. בנוסף, קיבל רבי הלל על עצמו נדר: אם תקום בתו ממיטת חוליה, יביא אותה להדליק נר בבית הכנסת של האור החיים הקדוש בירושלים העתיקה, הידוע כמקום סגולה לישועות. כמו כן, התחייב להדליק בעצמו נר בכל ערב שבת לעילוי נשמת האור החיים הקדוש.

בחסדי שמים, הניתוח עבר בהצלחה, והילדה שבה לבריאותה המלאה, עד שהיתה מסוגלת ללכת בכוחות עצמה ללא כל תמיכה. כפי שהתחייב, הביא רבי הלל את בתו לבית הכנסת, ושם קיימו את הבטחתם.

סיפור זה מדגים את כח התפילה לצד כוחו של האור החיים הקדוש, ובזכות כחו של הצדיק ניצלה הילדה ממוות בטוח וחזרה לחיים טובים ולשלום.

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077





דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(רצוא הרעון
פרשת וישלח תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל)



גיליון ח'
וישלח תשפ"ו

ויותר יעקב לבדו ♦ בעקבתא דמשיחא

פרשה לדורות

מנהג ותיקין הוא לקרוא את פרשת וישלח בכל פעם שיוצאים לדרך, ויש הנוהגים לקרואה בכל מוצאי שבת. כי פרשה זו - פרשה לדורות היא, וממנה נלמד את דרך ההנהגה עם בני אדם, צאצאי עשו. וכפי שהנהגה יעקב בדורות הפילה ומלחמה, ולאחר מכן בפגישתו עם עשו, כך יש להם לישראל לעשות עד יבוא ויורה צדק. וכן, הרבה יש ללמוד ממעשיו של יעקב אבינו בבואו לארץ ישראל, כפי המתואר בהמשך הפרשה. ומכל זה נוכל ללמוד מוסר השכל לדורות.

וכבר נודעו דברי הרמב"ן (בראשית יב ו) כי מעשה אבות סימן לבנים, ויותר נוכל למצוא כן בפרשתנו, העוסקת בפרשת דרכים מוכרעת בחיי יעקב אבינו, בעומדו בין לבן לעשו, ועמידתו האיתנה אל מול שתי צורות מלחמה אלו אשר קמו כנגדו.

מן המיצר קראתי

בעיקרה עוסקת הפרשה בשבו יעקב אל ארץ כנען. שנים הרבה חלפו מאז שנטל בחכמה את הברכות, אולם עדיין התיירא יעקב מפני אזהרת אמו כי עשו אחיו מתנחם עליו להורגו, ולא ידע מה יעשה כאשר יבוא לבית יצחק אביו, האם עדיין מבקש עשו לקחת הימנו את נקמתו.

על כן, קודם שפגש יעקב בעשו, שלח את המלאכים לפניו אל עשו אחיו לומר לו דברי שלום וריצוי, אך כאשר שבו המלאכים אמרו לו כי פני עשו למלחמה כנגדו, וארבע מאות איש עמו. אך לאחר ששלח יעקב את הדורון, נפגש לבסוף עם עשו, ושם נכמרו רחמי עשו עליו ופטרנו לשלום, ושב לו אל מקומו בהר שיער.

ויאבק איש עמו

אולם, עובר לפגישה זו, מתארת התורה מאורע מיוחד שהיה בלילה הקודם לה.

באותו הלילה לקח יעקב את נשיו ואת בניו, והעבירם את הנחל, במקום ששמו 'מעבר יבוק'. ולאחר שיעברו כולם, נותר יעקב לבדו לבקש אחר פכים קטנים, ויאבק איש עמו עד עלות השחר, ואתה דמות שנאבקה עמו מנעה ממנו לשוב אל משפחתו הממתנייה לו מעבר לנחל.

בתורה לא נתפרש מי היה האיש הלז, אולם חז"ל הקדושים (בראשית רבה גז) גילו כי שרו של עשו היה הן נודע כי לכל אומה מאומות העולם יש שר בשמים המשפיע לה את כוחה, וגם כאן התחולל מאבק קשה במשך כמה שעות, בין שרו של עשו ליעקב אבינו.

כאשר ראה המלאך כי לא יוכל לגבור על יעקב אבינו, פגע בכף ירכו והשאירו צולע. אך בעלות השחר כאשר ביקש לעלות למרום ולומר שירה, לא הניחו יעקב אבינו ללכת, עד שהודה לו על הברכות שקיבל מיצחק. ואכן הוכרח המלאך להסכים לכן,

ולא עוד אלא שאמר לו כי מעתה 'ישראל' יהיה שמו, לשון שררה וגדולה, ולא 'יעקב' שהוא מלשון 'עוקב' במרמה.

ומאחר ופגע המלאך בכף ירך יעקב, לכן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, שהוא המקביל בבהמה למקום שבו נגע ופגע המלאך.

מדברים אלו שאומרים חז"ל, מבינים אנו כי לא היה זה מאורע לשעתו שהסתיים כאשר הסתיים, אלא סמל הוא למאבק איתנים בין ישראל לעמים הנמשך לאורך כל הדורות. מאבק שהחל בימי יעקב אבינו, ונמשך עד ימינו אנו. אך כשם שהמלאך לא הצליח להזיק ליעקב מלבד מה שנגע בכף ירכו, כך גם אומות העולם אינן יכולות להשפיע על כלל ישראל, אלא רק על חלקים מסויימים מתוכם, אולם לעולם לא יוכלו לנצח את ישראל, ולא להכריעם.

מלחמה זו נמשכת והולכת עד עלות השחר, עד אשר יתנוצץ אור הגאולה כמו השחר עלה, ואז יראה לעיני כל נצחוננו המופלא של אבינו הזקן, וכפי שאמר עליו הכתוב (בראשית לג יח) "ויבא יעקב שְׁלֹם", ודרשו חז"ל (שבת לג:): "שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו". כלומר, שהשלים את כל חלקי מציאותו, הן בחלק הגשמי שהוא הממון, הן בתיקון הנשמות הנמצאות בגוף, והן בחלק הרוחני, היא התורה הקדושה שעסק בה י"ד שנה בבית עבר.

זהו סיפור פגישתו של יעקב עם עשו וכל המסתעף ממנו, כפי המסופר בתורה הקדושה.

הסודות הנעזים במעבר יבוק

אכן, במאמר זה ברצוננו לעמוד על נקודה אחת מתוך שלל הדברים הנפלאים שיש לעמוד עליהם בפרשתנו. הנה, טורחת התורה כביכול להודיענו כי המקום בו עבר יעקב את הנחל, היה מעבר יבוק. ויש להבין במה חשוב פרט זה כל כך עד שהיה צורך להזכירו.

הנה, על הפסוק (בראשית לב כג) "ויעבר את מעבר יבוק" אמרו חז"ל (מדרש 'שכל טוב' על אתר) כי תחילה עבר שם יעקב עצמו, לנסות את מי הנחל עד כמה עמוקים הם, ורק לאחר שראה כי יוכלו בני משפחתו לעבור לבטח, חזר והעבירם. ועוד אמרו שם כי נקרא 'מעבר יבוק' על שם מאבקו של יעקב אבינו במלאך. הרי לנו כי כבר מתחילה הוכן מאבק זה. וכן ידועים דברי חז"ל (חולין צא.) כי בהיאבקות זו העלו יעקב והמלאך אבק עד כסא הכבוד.

עוד יש לעמוד על ריבוי השימוש כאן בשורש 'עבר' (פסוקים כב-כד): "וּמַעְבַּר הַמַּנְהֵגָה עַל פְּנֵי וְהוּא לָן בְּלִילָה הוּא בְּמַחְנֵה: וַיִּקֶּם בְּלִילָה הוּא וַיִּקַּח אֶת שְׂתֵי נְשָׁיו וְאֶת שְׂתֵי שְׂפֹתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשֶׂר לְגִדְיו וַיַּעֲבֵר אֶת מַעְבַּר יבֶּק: וַיִּקַּח וַיַּעֲבֵר אֶת הַנְּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת אֶשְׁרֵי לוֹ".

והרי זה ברור כי לא על חינוך הזכירה התורה ופירשה

את שם המקום, כי אם משום ששייך הוא למלחמת יעקב הנצחית עם עשו, ולהיאבקו אז בשרו של עשו, ויש משמעות לשם זה.

ויותר יעקב לבדו

גם יש להבין את הנאמר (פסוק כה) "ויותר יעקב לבדו", מדוע באמת נותר לבדו - כדי להביא פכים קטנים, חיבת הממון יותר מן הגוף. ויש לברר כיצד שייך כל זה לענין מעבר יבוק דווקא.

ובשפת אמת בפרשתנו (תר"ג) הביא את דברי המדרש (בראשית רבה עז א) על פסוק זה: "ר' ברכיה בשם ר' סימון אמר, אין כא-ל, ומי כא-ל - ישורון, ישראל סבא. מה הקדוש ברוך הוא כתוב בו (ישעיה ב יא) 'ונשגב ה' לבדו', אף יעקב 'ויותר יעקב לבדו'."

דברים אלו טעונים ביאור, מהי ההשוואה בין יחוד ה' ובין יעקב אבינו. כביכול משמע כאן, כי כשם שהקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו ואין יחידות כמוהו, כי גם יעקב אבינו הוא לבדו בבחינת מה. ובפשוטו אינו מובן, שהרי יעקב אבינו מוקף בשנים עשר שבטים ובכל ישראל.

דברים אלו מעמיק רבינו השפת אמת, כי לשון הכתוב 'ויותר יעקב לבדו', מביאה לידי ביטוי מדרגה מיוחדת ונעלה שזכה לה יעקב אבינו, להיות דבק בה' יתברך באופן מופלא, אשר כמותו יתגלה לנגד עינינו רק לעתיד לבוא. ולדרגה זו הגיע יעקב אבינו בהיותו במעבר יבוק, להיות בו דמיון כביכול ל'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא'.

והענין, כי אצל ה' יתברך מצינו בחינות ריחוק וקרבה גם יחד. מחד, כתוב עליו יתברך (דברים ז ד) "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו". ומאידך הקדוש ברוך הוא גבוה מכל גבוה ונעלם מכל נעלם. וכמו שאמרו חז"ל על פסוק זה (דברים רבה ב י): "הקדוש ברוך הוא רחוק וקרוב, כיצד, אמר ר' יהודה בר סימון, מכאן ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה הרי רחוק, וקרוב מנין, שאדם עומד ומתפלל ומהרהר בתוך לבו, וקרוב הקדוש ברוך הוא לשמוע את תפלתו, שנאמר (תהלים סה ג) 'שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו'."

אכן, אין לנו השגה בו יתברך, ומה שנראה לעינינו כסתירה - אצלו יתברך הכל שלימות אחת. ועם היותו נעלם ורחוק, נתן בכל אחד מעינינו חלק אלו-ה' ממעל, 'כי חלק ה' עמו', וזו היא קרבה יתירה שאין למעלה הימנה.

ואכן, לעתיד לבוא יתגלה דבר זה בכל עוז, ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, ולא תהיה מציאות בעולם אלא לבני ישראל עם קרובו, ואז יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל, כי יהיו דבוקים בה' יתברך יותר מן המלאכים.

הנה ימים באים, ונוכל כולנו לראות בטוב ה' בעינינו, נבין מהו 'לבדו' ונכיר במעלתנו שזכינו לידבק במעלה זו. אולם גם עתה בימים האלה ובזה העולם זוכים

ברכה' ענינה המשכת שפע, אולם לענינו אין זה רק המשכת השפע מלמעלה למטה, אלא קבלת השפע מן המקור בעצמו, אשר גם זה הוא מענין החיבור והיחוד.

וכן ענין ה'קדושה', אינה רק בפרישות והבדלה, אלא בהרחקה מכל מציאות המרחיקה את האדם ממקור הקדושה, ומכל מציאות התופסת מקום נפרד לעצמה.

זוהי דרגתו של יעקב אבינו - בחיר האבות, אשר יכול היה להתעלות מעל כל המדרגות הרגילות שבעבודת ה', אשר בכלל ישנה לכל הפחות מעט מן המעט הרגשה עצמית, ולבוא אל המקום אשר בו מתגלה האמת המוחלטת, כי אין עוד מלבדו. ובה סלל יעקב אבינו את הדרך לזרעו אחריו, שיזכו כולם לזה בגאולה השלימה אשר לה אנו מצפים, ביום בו לעת ערב יהיה אור ויכירו כולם באור האמת בלא שום שאלות וקושיות. אז יהיה ה' אחד ושמו אחד, ונשגב ה' לבדו ביום ההוא.

אוצר עזה בכל נסיון

מדברי השם משמואל נוכל להבין ולהשכיל בשתי ידיעות נחוצות הנוגעות לדרך עבודתנו.

הידיעה הראשונה נוגעת לענין דרך העמידה בנסיונות ובקשיים. הנה, לאחר כל מה שעבר יעקב בבית לבן, הולך יעקב בדרכו לפגוש את עשו אחיו. כבר שלח את הדורון וכבר עמד בתפילה, וכבר העביר את ילדיו את הנחל. והנה עומד יעקב לבדו, ועתה נמצא הוא בתוקף הנסיון והקושי, במאבקו עם המלאך המבקש לפגוע בו. ודווקא שם במעבר יבוק, התעלה יעקב אבינו לדרגתו העצומה, עד אשר נתעלה למעלה ממדרגת המלאכים, ולא יכל לו המלאך, מלבד מה שנגע בכף ירכו, בנשמות הנמצאות במדרגה בנמוכה ביותר שבבחינת ה'עקב', דור עקבתא דמשיחא.

ומכאן נלמד גם אנו, כי גם אם יעבור עלינו מה, עלינו להתעלות מעל המחשבה כי יש לנו מציאות לעצמנו, אלא נתחבר לשורש העליון, אשר בו אין משמעות לשום קושי.

החוק במזר אל תרף

והיסוד השני והעיקרי המפורש בדברי השם משמואל, הוא מעלתה של שבת קודש, שבה יכולים אנו להתעלות למדרגה גבוהה, אך עיקר העבודה היא להחזיק בדרגה זו גם בכל ימות השבוע הבאים אחריה.

כי הנה, לאחר שגבר יעקב על שרו של עשו וקיבל ממנו את ברכתו, ובזה הודה לו על הברכות שקיבל מאביו יצחק, יכל יעקב להמשיך בדרכו ולפגוש בעשו עצמו. ולאחר שהשתחוה לעשו שבע פעמים, הצליח יעקב לגלות את הנקודה הפנימית והכשרה שהיתה בו בעשו אלא שהיתה מכוסה וטמונה ביותר. ואכן, לאחר שסרו מעליו כל שבע ראשי כוחות הטומאה, יכול היה עשו להתגלות ביופיו ולהיות טוב. אולם עשו לא עשה כן, אלא מיד לאחר שעזב את יעקב, שב לדרכו שעירה, אל דרכו הישנה הורעה.

מבואר מזה, כי לעתים יכול אדם לחזות במדרגה גבוהה, אך אם לא יזהר לשמור עצמו במעלתו - מיד ירד מטה מטה וישבו להרגליו הרעים. וזו עיקר עבודת האדם, להתעלות ולשמור עצמו למעלה. ביום שבת קודש נזכה לדרגה גבוהה, ונשמרנה בכל ימי המעשה.

במה נחשב יעקב לבדו

אכן אם כנים הדברים, תיכף ומיד צצה ועולה השאלה, באיזה אופן ראה יעקב אבינו השוואה ודמיון בין מצבו עתה למה שעבר עליו אז בעת שעבר את הירדן. הלא ראה הקדוש ברוך הוא בענינו, והעניק לו הרבה יותר מ'לחם לאכול ובגד ללבוש' שביקש, והיה לשני מחנות, ומדוע רואה הוא את עצמו 'לבדו'. ובפרט לדברי הרשב"ם שנחבא לברוח מחמת פחד, מבואר שחזר יעקב אבינו במחשבתו ובדעתו להיות באותו

משמואל (בראשית, וישלח תרע"א), אשר עוסק גם הוא בדבריו בביאור המדרש שהובא בדברי השפת אמת על 'ויותר יעקב לבדו'. ומשם פונה רבינו להעמיק חקר בענין מעבר יבוק, אשר הוא המקום שבו התחדשה מציאות זו האמורה.

בעומדו במעבר יבוק, עמד יעקב אבינו בנקודה מכריעה ומופלאה. למראית עין נראה כאילו אין כאן אלא ציון מקום, אולם בתורה הקדושה אין ציוני מקומות בעלמא, אלא 'למעבר' יש משמעות אחת, ול'נחל' יש משמעות נוספת, וגם 'יבוק' בא לרמזו על החידוש שנתחדש שם.

ומבאר השם משמואל, כי מה שאמר חז"ל כי 'ויותר יעקב לבדו' הוא כדוגמת 'ונשגב ה' לבדו', באו לבטא בזה את המדרגה שהגיע אליה יעקב אבינו, בבחינת יחוד ברכה וקדושה.

כי הנה, ידוע כי העולם הזה נברא רק על ידי צמצום אחר צמצום, ומשום כך נקרא 'עולם' - מלשון העלם, כי בו נעלמת מציאותו יתברך כביכול.

צמצום זה גורם לו לאדם לחשוב כי יש לו מציאות בפני עצמו ומשמעות לעצמה, כי בעל דעה הוא ויכול להביע את דעתו, ושאר כח עניני גאוה. הרגשה זו קרויה בדברי המקובלים ובספרי החסידות 'אנא אמלוך', כאילו יש לו לאדם מציאות עצמית ונפרדת.

אך האמת בוודאי אינה כן, וכל מציאות האדם היא רק מכח היותו חלק אלוה-ה ממעל, ואין לו כל מציאות נפרדת כלל. וכאשר עבר יעקב אבינו את מעבר יבוק, זכה להתעלות למקום שבו אין כל תפיסה של עצמיות, ומעבר זה נקרא 'לבדו', ודיבק עצמו ביחוד ה' שהוא לבדו ואין עוד. ובכח זה יכל יעקב לצנח את המלאך, כי המלאכים נבראו ביום השני שהוא סמל

סמל הוא למאבק איתנים בין ישראל לעמים הנמשך לאורך כל הדורות. מאבק שהחל בימי יעקב אבינו, ונמשך עד ימינו אנו. אך כשם שהמלאך לא הצליח להזיק ליעקב מלבד מה שנגע בכף ירכו, כך גם אומות העולם אינן יכולות להשפיע על כלל ישראל

השניות, אך מי שדבוק בשורש העליון שהוא הקדוש ברוך הוא, אין אצלו כל מציאות אחרת. זוהי הבחינה שהיתה ביום הראשון לבריאת העולם, אשר על כן נקרא 'יום אחד' ולא 'יום ראשון'. ורק לאחר יום זה הגיע היום השני שבו נבראו הברואים באופן הנדמה לנו כמציאות נפרדת, אחר שנעשה בעולם צמצום אחר צמצום, אשר מכך נולדה ההרגשה כאילו יש יותר מאחד.

אולם יעקב אבינו זכה לדבק עצמו במדרגת האחד. ודבר זה בא לידי ביטוי גם בפגישתו עם עשו אחיו, במה שהשתחוה לו שבע פעמים. לא היתה כאן כניעה לפני עשו וכבוד לו חלילה, אלא פעולה רוחנית עצומה נעשתה כאן, ובכל השתחוואה ביטל יעקב אבינו אחד משבעת כוחות הטומאה שהיו כלולים בעשו, בשורש חלילה, בא לבטא מציאות חיים אחרת, אלו ביטל יעקב אבינו את כוחות הטומאה הללו, עד שהגיע לטוב הפנימי, לנקודת האלוקות השוכנת בקרבו של עשו.

יחוד המביא לברכה וקדושה

על דברי השם משמואל נוכל להוסיף, כי 'מעבור יבוק' מלמדנו את הדרך לעבוד את ה' בשלימות, בבחינת יחוד ברכה וקדושה. רעיון ה'יחוד', מלבד עצם הידיעה השכלית שיש בו על אחדות ה' אשר אין עוד מלבדו ואין פי פירוד חלילה, בא לבטא מציאות חיים אחרת, חיים של הכרה פנימית ביחוד ה', המשפיעה על כל מעשי האדם, אשר לחיים כאלו זכה יעקב אבינו.

צדיקים לבוא לידי זו הדביקות, בבחינות עולם שנה נפש. כי יש מקום המסוגל לדביקות - ארץ ישראל ובית המקדש, וישנו זמן המסוגל לדביקות - ביום שבת קודש, ויש בנפשות המסוגלות לדביקות - אלו נפשות הצדיקים ההולכים לפני האלקים.

נחלת יעקב

אם כן, בכל איש ישראל שוכן חלק אלוה-ה ממעל. אולם הצדיקים יש נכוחם להוציא דבר זה מן הכח אל הפועל.

למעלה זו זכה יעקב אבינו, אשר עליו נאמר (מיכה ז כ) 'תתן אמת ליעקב', וזכה לדביקות מיוחדת בשורש האחדות, כפי שיזכו לה כל ישראל לעתיד לבוא.

יסוד זה נוכל ללמוד ממה שאמרו חז"ל (שבת קיח.): "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיהו נח יד) 'אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך' וגו'. לא כאברהם שכתוב בו (בראשית יג ז) 'קום התהלך בארץ לארכה' וגו', ולא כיצחק שכתוב בו (שם כו ג) 'כי לך ולזרעך אתן את כל הארצה האל', אלא כיעקב שכתוב בו (שם כח יד) 'ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה'".

הרי מבואר, כי בנחלת יעקב אין גבול ומידה, ולזה יוכלו ישראל לזכות ביום שבת קודש, שהוא יום המסוגל לדביקות בה'. ומה שנזכר הדבר בכתוב בלשון אכילה, 'והאכלתיך נחלת יעקב', משום שכאמור גם בנו שוכן חלק זה כבר עתה, אלא שאין לנו פה לאכול - לא השגנו את הכלים הנחוצים לשפע אור רוחני זה הבא מן הדביקות הנפלאה בה' יתברך. אולם בכח מצות עונג שבת יכולים לזכות לזה.

העולה אם כן, שאותם מעשים אשר אירעו במעבר יבוק, לא לשעתם בלבד נעשו, ולא באה התורה לספר כאן על חלק מחיי יעקב אבינו, אלא כאן נתגלה הכח האצור בקרבו של כל איש ישראל, כח נפלא המביאו לידי דביקות עצומה ביותר, אשר בה יוכל לגלות את הקשר הבלתי אמצעי עם הקדוש ברוך הוא, קשר אשר בו לא שייך לדבר על ריחוק וקרבה, שכן אנו עצמנו חלק ממנו יתברך כביכול.

ויסוד נפלא למדנו כאן בדברי השפת אמת, כי כח דביקות עצום זה, אינו שייך רק לצדיקים, אלא במהותו נמצא הוא בכל אדם מישראל. והחילוק היחיד בין הצדיקים לשאר העם, הוא ביכולת הצדיקים להוציא חיבור זה מן הכח אל הפועל. ודבר זה משפיע על כל צורת העבודה, שכן אין אנו מבקשים ליצור יש מאין, אלא לגלות את האוצר הטמון בליבנו מאז ומעולם. אמת, לא בכל עת יש לנו פה לאכול, אולם בשבת קודש נוכל לזכות לזה, כי בה הלבבות פתוחים להארת השכינה, ובמציאות כולה מתעלה. וכן בכל פעולה של מצוה ושל רוחניות, בתפילה ובתורה, וכמו שאמר חז"ל (בזוהר הקדוש ח"ג טו. **ברעיא מהימנא**) כי תלמיד חכם הוא בבחינת שבת.

ויש להוסיף עוד, כי נוכל לקחת מן הדברים עצה נפלאה לכל תהלוכות החיים. כי פעמים נדמה לאדם שרחוק הוא מאת ה' יתברך, בבחינת (ירמיה לא ב) 'מרחוק ה' נִגְּאָה לִי'. אך באמת יש לדעת, כי דווקא הרגשת הריחוק - יש בכוחה להביא את האדם אל הקרבה הגדולה ביותר. כי מתוך הרגשה זו נזכר האדם במציאות ה' האינסופית, אשר גבוה מעל גבוה הוא, ועם כל זאת מצוי הוא בכל מקום.

זהו הדבר המופלא אשר נתגלה אצל יעקב אבינו בהיותו במעבר יבוק.

לאתאחדא ברזא דאחז

ועתה, כדי להוסיף ולהבין עוד, נפנה אל מה שהרחיבו רבותינו המקובלים ובספרי החסידות על ענין השם 'יבוק'.

כבר **בזוהר הקדוש** (ח"ב קטז. ועוד) נזכר כי 'יבוק' הוא ראשי תיבות 'יחוד ברכה קדושה'.

ונבאר את הדברים על פי מה שכתב בספה"ק **שם**

במוצאי יום הכפורים נפרד מהם רבי משה, והם הודו לו מעומק לב על שזיכה אותם לתפילות מרוממות כאלו. אולם רבי משה לא רצה להישאר שם, כי ביקש להמשיך בדרכו ללובלין. אם ביום הכפורים לא זכה לבקר בהיכלו של החוזה, לכל הפחות יקביל פניו ברגל ויבוא לשם לחג הסוכות.

כאשר הגיע התלמיד אצל רבו, קיבלו החוזה מלובלין בפנים מאירות, ושאלו היכן היה ביום כפור. סיפר רבי משה את כל אשר עבר עליו, העלילה והמעצר, השחרור הפלאי והתפילות.

שמע החוזה, נענה ואמר: "דע לך, כי מן השמים עכבך שם, כי שתשיב את ליבם של ישראל אל אביהם שבשמים, גם בהיותם רחוקים מאוד".

מה מצעדי גבר

למדנו מכאן, כי יכול היה לילך בדרכו מושפל ועייף, ומבקש להגיע כבר אצל הצדיק והחכם שיורו דרך בעבודת ה', והנה מתאבק הוא בעפר, ודווקא שם מעלילים עליו עלילה ומשליכים אותו למקום החושך והטחב, ולא זו בלבד, אלא שדווקא ביום הקדוש בשנה קורה הדבר, ומה יעשה עתה. איזה יאוש, איזו שפלות נוראה. אולם ידע נאמנה כי הכל מאת מסובב הסיבות, ודווקא שם יוכל לפעול גדולות ונצורות, לקרב לבבות רחוקים ולעשותם קרובים.

זהו 'הווי מתאבק בעפר רגליהם', הן במובן הפשוט, לישב תחת רגלי החכמים כדי לשמוע תורה מפיהם, והן באופן הרחב, הכולל גם את הדרך לתורה, ואת כל אשר יוכל אדם לפעול בדרך. והדברים תלויים זה בזה, כי כל שישפיל האדם עצמו ויראה עצמו כמי שאינו, כך יזכה לעשות ולפעול, כי הכל תלוי במידת הענווה.

רפואת האבק

והנה בספה"ק סיפורי מעשיות (מעשה ג) להרה"ק מוהר"ן מברסלב זיע"א, ישנו 'מעשה מחיגר', ושם בתוך המעשה מופיעה שיחה מופלאה בין החמה והלבנה, ובה מספרת הלבנה לחמה על חסרונותיה וחולשותיה, הנובעים מחמת שכחות הסטרא אחרא נוטלים ממנה, ורפואתה היא באבק מסויים, אלא שבאה רוח ונושאת אותו ואין לה רפואה. וגילתה החמה ללבנה כי ישנה עצה לדבר זה, והיא קשורה לענין הדרך, כי יש דרך של צדיקים ודרך של רשעים, ובין הצדיקים ישנם אלו המקבלים עליהם יסורים באהבה, ומעפר שדורכים עליו תהיה רפואה ללבנה. לא נוכל כאן להאריך בכל עומק הדברים, אולם לפי דרכנו למדנו כי החילוק הגדול בין מיני בני האדם בעולם טמון בעפר שתחת כפות רגליהם, ויש אבק המביא לידי צדקות ויש המביא לידי רשעות וכפירה, הרי לנו שיש לאבק תוכן ומשמעות.

אבקת רובל

מעתה נבוא אל המכוון, לבאר פשר ענין האבק שעלה עד כסא הכבוד בהיאבקות יעקב עם המלאך.

הנה בשיר השירים (ג) נאמר: "מי זאת עלה מן המדבר פתִימֹרות עֵשֶׂן מְקַטְרֶת מִזֶּה וּלְבוֹנָה מִכָּל אֲבָקֵת רוֹכֵל". שוב נזכר כאן ענין האבקה - היא האבק, ודרשו חז"ל (שיר השירים רבה ג ב) את כל הפסוק על אבותינו הקדושים. 'מְקוֹטְרֵת מִזֶּה' - זה אברהם אבינו, שהיה ראש לכל הצדיקים כשם שהמור ראש לכל הבשמים. [וכן המשליוהו שם בעוד דמיונות]. 'לְבוֹנָה' - זה יצחק אבינו שנעקד על גבי המזבח כלבונה הקרבה שם. אולם לעומת יצחק שקיבל כל אשר לו מאברהם, קיבל יעקב את כל אשר לו מן האבק שתחת רגליו, וזהו 'מכל אבקת רוכל'. והאריכו שם חז"ל בכל המתנות הטובות שזכה יעקב לקבל אבינו בזכות אותו האבק שעלה עד כסא הכבוד.

ומהו אבק זה, זהו האבק העולה מכל הנסיונות הבאים לפני כל איש ישראל בתורה ותפילה ומצוות ומעשים טובים, ובכל פעם הוא נאבק כנגד המפריעים לו, ומאבק זה לעיתים קשה הוא עד לשמים.

בעבודתו בקודש ביום הכפורים. ומכיון שלא היו בידו מעות לצרכי הנסיעה, עשה דרכו רגלי מביתו עד לובלין, מהלך שבועיים ימים.

כך עשה רבי משה את דרכו בשמחה ובציפייה לקבל פני רבו. והנה בהיותו באמצע הדרך, קרבה אליו בשעטה עגלה רתומה לסוסים, ובעל העגלה שהיה יהודי גיבור, וכמעט לא ניכרה יהדותו מגודל גבורתו - הרעים קולו לעומתו בצעקה: "גנב, היכן הסוסים".

התפלא רבי משה ולא הבין מה לו ולסוסיו של זה, אולם מתוך שטף הדברים הבין לבסוף כי מעגלון זה נגנבו שני סוסים, ונפל החשד עליו בהיותו זר במקום. ניסה רבי משה להסביר ולומר כי אין לו שום קשר לגניבת הסוסים, אולם הלה ברוב זעמו לא הקשיב כלל לדבריו, אלא השליכו לעגלתו והביאו אל הכפר הקרוב. שם קרא אל הגויים אדוני הכפר וטען בפניהם כי יהודי זה גנב מאיתו שני סוסים.

מובן כי הגויים לא היו זקוקים ליותר מאשר טענת הגברתן, שהרי להיטפל ליהודי - תמיד טוב הוא בעיניהם. ועל כן סיעו בידו והביאוהו אל תחנת המשטרה, שם ללא כל דרישה וחקירה נתוהו במעצר.

איש אלקים קדוש עובר

יום הכפורים קרב ובא, ורבי משה כבר הבין כי אל בית מדרשו של רבו כבר לא יגיע השנה. אולם לכל הפחות ביקש להתפלל בקרב מנין יהודים ביום הקדוש. וכך התחנן לפני השומרים כי יניחו לו להתפלל בבית הכנסת שבכפר. ולאחר יריבו הפצרות ובקשות נענו לו הללו והניחוהו ללכת להתפלל בליווי שוטר אחד שהשיגו עליו.

האבק, שאינו מצמיח דבר, מסמל את ההשתוקקות לצד היצר הרע. כשאדם מבקש למלא חסרונו מצד זה, אם כי הנאת יצרו קרובה ומיידית היא, לא צומח מזה דבר טוב. ויתרה מכך, כל חורבן העולם, הן בפרט והן בכלל, נובע מהשתוקקות זו

נכנס רבי משה מסאמבור לבית הכנסת והחל לומר 'כל נדרי' כשהוא מתנועע ברגשי קודש. ראו היהודים את גודל דביקותו בתפילותו, והבינו כי איש קדוש ניצב בפניהם, וזכות גדולה נפלה בחלקם שבא להתפלל עימם ביום הכפורים. יחד עם שאר בני המקום הגיע לבית הכנסת גם העגלון המגושם, כי יהודי - נשאר יהודי, וגם הרחוק ביותר מן היהדות לא יוכל להתעלם מן היום הנורא. אך כאשר נכנס לבית הכנסת ראה את בני הכפר מתלחשים ומצביעים לעבר היהודי הקדוש בניצב בפניתו, ומיד הכיר בו העגלון כי הוא הוא היהודי שחשד בו כגנב.

הבין העגלון כי לחינם התנכל לאיש צדיק וקדוש, ומיד פנה אל תחנת המשטרה והתנצל כי טעות עלתה בידו וחשד שווא חשד; לא גנב הוא האיש, אלא צדיק. ואכן קיבלו השוטרים את דבריו, ושלחו את רבי משה לחופשי ושוב לא הוצרך לשמירת השוטר.

למחיה שלחני אלקים לפניכם

ביומו של יום הכפורים ביקשו אנשי הכפר מרבי משה שייגש לפני התיבה כשליח ציבור ויתפלל את כל תפילות היום. קשה היה הדבר עליו, אולם הם התחננו וביקשו, והוא נענה לדבריהם.

ואכן, תפילות אלו לא שמע הכפר מעולם. תפילתו של רבי משה יצאה מעומק הלב, והיא זעזעה את לב האנשים הפשוטים. הכל הזילו דמעות כמים, וזעקות שבר בקעו מגרונם בתפילה ותשובה. כל אחד מבני המקום היה כאיש אחר, והכל שבו בתשובה שלימה ואמיתית.

מצב קשה שהיה שרוי בו בשעת בריחתו מבית אביו, ומתוך מצב זה - הלך ונאבק במלאך. ויש להבין על שום מה הוצרך להנהיג זה, אחר שכבר ראה את כל ניסי ה' יתברך עמו.

הן אמת, כבר הבאנו את דברי השפת אמת והשם משמואל המבארים על פי דרכם כי כאן נאחז יעקב במידת יחודו יתברך, והעמיקו בדברי המדרש המשווה את יעקב אבינו ל'ונשגב ה' לבדו'. אולם במשמעות הפשוטה שבפסוקים מבואר שהיה יעקב לבדו בלא בני משפחתו, ושם נזדמן לו מאבק עם שרו של עשו. ומהו סוד הדברים.

הווי מתאבק בעפר רגליהם

והנה כאמור למעלה, עמדו חז"ל על ענין האבק שהעלו יעקב והמלאך ברגליהם עד כסא הכבוד. ויש לעמוד על פנימיות ענין זה.

והנה מצינו עוד את ענין האבק במשנה במסכת אבות (פרק א משנה ד) בדברי הזוגות שאמרו שלושה דברים, ושם אמר יוסי בן יעזר 'יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה צמא את דבריהם'. ולפי פשוטו כוונת הדברים, שיפתח אדם ביתו לחכמי ישראל, ויבקשם למסור שם את דברי תורתם לרבים. אך לא די בזה, אלא שיעשה כפי מנהג הימים ההם, שהיו התלמידים יושבים על הארץ ושומעים מפי הרב היושב על גבי כרים וכסתות, וכך יעשה גם בעל הבית, ישב לפני החכמים בקרקע וישמע את דבריהם.

אמנם, לכאורה די היה לומר 'הווי יושב לפניהם', ומהי הלשון 'מתאבק בעפר רגליהם'. אלא, מכאן אתה למד עיקר גדול בקניני התורה; מלבד עצם הישיבה לפני חכמים, יש לו לאדם לבטל עצמו בפניהם לגמרי בענווה גמורה, ורק כך יוכל לקבל מהם.

והורחבו הדברים ב'אבות דרבי נתן' (נוסחא א פרק ו) וז"ל: "הווי מתאבק בעפר רגליהם כיצד, בזמן שתלמיד חכם נכנס לעיר, אל תאמר איני צריך לו אלא לך אצלו, ואל תשב עמו לא על גב המטה ולא על הכסא ולא על הספסל, אלא שב לפניו על הארץ, וכל דבר שיצא מפיו קבלהו עליך באימה ביראה ברתת ובזיעה, כדרך שקבלו אבותיך מהר סיני באימה ביראה ברתת ובזיעה".

ואכן, אין לך דבר המוכיח על התבטלות האדם כלפי החכם, כאבק הארץ המונח לו על בגדיו, ומורה ובא שאינו שת ליבו לדבר, ובלבד שלא יאבד אפילו תיבה אחת היוצאת מפי החכמים.

וכן אמרו חז"ל (עירובין נד): "אמר רב מתנה, מאי דכתיב (במדבר כא יח) 'וממדבר מתנה' - אם משים אדם עצמו כמדבר זה, שהכל דשין בו - תלמודו מתקיים בידו. ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו". כי צריך האדם לראות את עצמו כחול המדבר אשר הכל מהלכים על גביו, וכביכול להיעשות לאבק דרכים כאשר ישב לפני החכמים, וכדברי רבי יוחנן (סוטה כא): "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמששים עצמו כמי שאינו, שנאמר (איוב כח יב) 'החכמה מאין תמצא'".

דרכה של תורה

ויש לידע, כי ההתאבקות בעפר רגלי החכמים אינה מתחלת רק בשעה שכבר עומד התלמיד לפניהם, אלא הרבה קודם לכן. כי כל הטרחה והאמאץ שטורח התלמיד כדי להקביל פני רבו ולבוא אצלו, חלק מן הלימוד המה. והמתעפר באבק דרכים ללכת למקום תורה הרי הוא עוסק במצות תלמוד תורה.

ולא זו בלבד, אלא שפעמים חשובה היא הדרך אל הרב לא פחות מן השהייה אצל הרב, וכפי שיתבאר במעשה שלפנינו.

החושד בכשרים

עני מרוד היה הרה"ק רבי משה מסאמבור זיע"א ולא היתה הפרוטה מצויה בכיסו. עם זאת, איוותה נפשו לילך אצל רבו הרה"ק החוזה מלובלין זיע"א, ולחזות

שורש מאבק הטוב והרע

שורש היאבקות זו בין הטוב והרע, נעוץ במאבק יעקב אבינו והמלאך. עיקר המאבק הוא מלחמת הצדיקים ברע, וגם כאשר יצאו מרשתת כפי שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קט כב) "לְבַי תָּלַל בְּקָרְבִי", והתעלו מעל כל תאוות ותענוגות העולם הזה - עדיין יוכל היצר הרע להכשילים בקנאה תאוה וכבוד בצדקות, כי בזה העולם "אין צדיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא" (קהלת ז כ), ו'חטא' זה האמור כאן אינו עבירה גמורה חלילה, אלא מלשון חיסרון, כמו בפסוק שאמרה בת שבע לדוד המלך (מלכים א' א כא) "הֲיִיתִי אִנִּי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חָטְאִים", דהיינו חסרים מן המלוכה. כי גם הצדיק הגדול ביותר, יש לו לתקן חסרונותיו, ואלמלא כן לא היה נשלח לעולם השפל.

ובזוהר הקדוש בפרשתנו (ח"א קע) איתא, כי העפר דומם הוא, אולם אם זורעים בו יוכל להצמיח אילנות נאים ופירות טובים. וכיצא בו האדם שנוצר עפר מן האדמה, ומצמיח מעשים טובים. לעומת זאת האבק נחות בדרגתו מן העפר, ואין בו כח המצמיח.

העפר הוא סמל למלכות דקדושה. העפר, בהיותו דומם וחסר מצד עצמו, מבטא את התחושה העמוקה של האדם שאין לו דבר משל עצמו. כשהשתוקקות מופנית לקדושה, היא דומה לעפר שממנו צומח הכל. כפי שהעולם כולו נבנה על העפר וכל הצמחיה יונקת ממנו, כך הרצונות הקדושים המצמיחים את כל המציאות הרוחנית של האדם. ובדברי הזוהר הקדוש למדנו, כי כל עלייתו הרוחנית של האדם צומחת מהשתוקקות זו אל הקדושה.

לעומת זאת, האבק, שאינו מצמיח דבר, מסמל את השתוקקות לצד היצר הרע. כשאדם מבקש למלא חסרונו מצד זה, אם כי הנאת יצרו קרובה ומיידית היא, לא צומח מזה דבר טוב. ויתרה מכך, כל חורבן העולם, הן בפרט והן בכלל, נובע מהשתוקקות זו.

והנה כמה מיני נסיונות באים על האדם, ויש מהם הנקראים בלשון חז"ל 'ענני דצפרא', כערפילי ענני בוקר המכסים את הראות. אולם אלו נסיונות השייכים למח ומקומם גבוה. לכן אמרו עליהם שאין בהם ממש, וכלשונם (ברכות נט): "אמר רבי שמואל בר יצחק, הני ענני דצפרא לית בהו מששא, דכתיב (הושע ו ד) 'וחסדכם כענן בקר' וגו'". כי אמנם יש להתגבר על נסיונות אלו, אך אינם מכסים את עין התכלת שבשמים. אכן כאן אנו עוסקים בנסיונות שבבחינת אבק שברגליים, אלו הם מאבקי הלילה. ושורש מאבק זה - במאבקו של יעקב אבינו בשרו של עשו שנמשך כל הלילה, עד עלות השחר, ורק אז יכל לו והכניעו, עד שבכה והתחנן לו שישלחנו מעמו.

חיל בלע ויקיאנו

והנה כבר נתבאר שהיה יעקב אבינו אז ברום המעלה, וזכה למדרגת 'לבדו', ועל מה היה לו להילחם בשעה זו. אלא, על הנשמות הגבוהות הגנובות אצל עשו היה לו להילחם, כפי שכתב רבינו האריז"ל (ראה ספר הלקוטים בפרשתנו) כי עיקר המאבק ניטש על שני ענינים עיקריים: על הנשמות שנפלו לעומק תאוות העולם, ועל ניצוצות הקדושה הטמונים במקום זה. וכתב עוד (פרי עץ חיים שער ראש חודש חנוכה ופורים פרק ג) כי בקליפת עשו היו בלועות נשמות שמעיה ואבטליון רבי עקיבא ורבי מאיר, ואותן ביקש יעקב להוציא מעשו ולהשיבן אל כור מחצבתן.

בעבודת זו עסק יעקב אבינו כבר בהיותו עשרים שנה בבית לבן. ראשית כל הוציא משא את האמהות הקדושות רחל ולאה, בלבה זולפה, ולאחר מכן הוציא משם את נשמות כלל ישראל, אשר זו היתה תכלית עבודתו עם הצאן, בעקודים נקודים וברודים, אשר בעינים כתבו חכמי הסוד סודות נפלאים ועצומים. וזה סוד מה שאמרו חז"ל במדרש (ראה בראשית רבה עג יא) כי היו לו ליעקב בצאנו שישים ריבוא עדרי כבשים, כנגד מנין נשמות יוצאי מצרים, שהם שורש נשמות כל ישראל שבכל הדורות.

ומסופר על הרה"ק בעל הישמח משה זיע"א, כי פעם אחת גילו לו מן השמים את כל הגלגולים שעברו עליו במשך כל הדורות. [ובתוך דבריו אמר שזכור הוא את עצמו בהיותו מאנשי דור המדבר. ושאלוהו היושבים שם לאיזה צד נטה במחלוקתו של קורח על משה רבינו, ונענה ואמר כי במחלוקת על הצדיק נראה כלפי חוץ כי שתי הדעות צודקות, לכן מנע עצמו ולא דיבר מאומה אז מענין זה. ובזה ביקש להורות לחסידיו את גודל הנסיון בשעת המחלוקת]. ואמר כי זכור הוא את עצמו בהיותו כבש ועדרו של יעקב אבינו, [וכן נשמע מפי כמה צדיקים], ועל זו בלבד אל שזכר כי עישר יעקב את צאנו, והוא היה אחד מאלו שנקבעו להיות 'עשירי קודש', וצבע יעקב אבינו בסיקרא על גביו.

אם כן, עסק יעקב אבינו בתיקון נשמות כל דורות ישראל, ולא ויתר אפילו על נשמה אחת, לבל ידח ממנו נדח. ומשום כך גם בהיותו בגובה המעלה - לבדו, ועבר את מעבר יבוק שם זכה ליחוד ברכה וקדושה, וכבר פדה את כל משפחתו והעבירם אל מעבר לנחל לצד הקדושה - עדיין היה עסוק גם בתיקון הנשמות הגזולות, השבויות בחלקו של עשו. ואלו הם אותם פכים קטנים הנזכרים בדברי חז"ל (חולין צא), ורמזו כן באומרים כי הצדיקים ממונם חביב עליהם יותר מגופם. כי אין זה ממון בעלמא, כי אם שלימות התיקון הגנוזה בו, הנשמות הקדושות הגנוזות בעמקי הקליפות, אשר הן היו נתונות בפכים קטנים אלו. ובמלחמה זו על הפכים הקטנים, לא הסכים יעקב אבינו לוותר בשום פנים ואופן, על כן הואיל לעמוד ולהיאבק כנגד הסטרא אחרא בעצמו.

גם בהיותו בגובה המעלה - לבדו, ועבר את מעבר יבוק שם זכה ליחוד ברכה וקדושה, וכבר פדה את כל משפחתו והעבירם אל מעבר לנחל לצד הקדושה - עדיין היה עסוק גם בתיקון הנשמות הגזולות, השבויות בחלקו של עשו.

תיקון האבק

מעשה נוכח לומר, כי לא הסכים אבינו הזקן לוותר אפילו על ניצוץ אחד של קדושה, ואפילו על נשמה אחת, ואפילו אותן הנשמות של הפחותים ביותר שבישראל, אלו הנמשלים לאבק הרגלים. ועל זה אמר יעקב אבינו, כי הגם שקיבל מאת ה' את כל אשר ביקש ולמעלה מכך, ויש לו שבטים ורכוש, עם כל זה לא יוותר גם על אותם שנמצאים בחשכת הלילה. ודבר זה נרמז בפכים הקטנים שחזר יעקב בעבורם. משום כך נאבק יעקב כל הלילה עד עלות השחר, בחינת גאולה, שאז ניצח לשרו של עשו. ויבא יעקב שלם. ביקש יעקב לתקן גם את הנמשלים לאבק הדרכים, הן במה שהולכים לבתי עבודה זרה, והן בשאר מעשים רעים הגורמים ללכלוך הנשמות, וגם עצם הדבר שחושבים שיש בחינת 'אנא אמלוך' ואין להם הכרה בבחינת לבדו.

בדרך זו הלך יעקב אבינו שהכיר בבחינת 'לבדו', ועל כן שב בדעתו לאותו הזמן שלא היה כלום בידו מלבד השמן הטמון במקלו לצורך לימוד התורה.

על כל זאת רמז התנא באומר 'הווי מתאבק בעפר רגליהם'. וזכרו כאן אבק ועפר, עפר הוא עפר הצדיקים, ואבק הוא העומד בדרגה נמוכה בבחינת 'אבק' שאינו מצמיח, כי גם עליו אין לוותר כלל.

זהירות שלא להפסיק בשעת העלייה

וכבר נודעו בישראל דבריו הקדושים של הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זיע"א (נועם אלימלך פרשת שלח), כי הצדיק כשהוא עולה תמיד, עולה למעלה למעלה ואינו מפסיק מעבודתו לרגע אחד, ואז אין הסטרא

אחרא יכול למצוא מקום להחטיאו, ולא זו בלבד אלא שבכח הצדיק לא יוכל להחטיא אפילו לשאר בני אדם. אולם חלילה עוזב הצדיק את מדרגתו אפילו לרגע אחד, אז ניתן בזה מקום לסטרא אחרא להתגבר. והתיקון לזה הוא להתגבר שנית בדביקות ולחקור ולדרוש את כל מעשיו אשר יעשה, עד שיחזור לעלות למעלה להתיש כוחה כמקדם.

זהו שנאמר על אבינו הזקן 'ויעבור את מעבר יבוק', היינו שהיה אחוז בקדושה הנרמזת ב'יבוק', אולם פעם אחת 'עבר' את אותה המדרגה והניח מעט את דרגתו הגדולה, ומיד 'ויאבק איש עמו', ומצא אותו השר מקום להילחם בו, אך כל זאת רק 'עד עלות השחר', מלשון חקירה ודרישה, שמשחר אחר הדבר למוצאו, ובזה עלה יעקב למדרגה עליונה יותר עד שנקרא ישראל.

מערכה על כל חלקי הקדושה

זהו מעבר יבוק, אשר בו היו שתי בחינות נפלאות: מחד גיסא זכה שם יעקב אבינו לדרגה עילאה בעבודת ה', עד שנתר בבחינת 'לבדו' וגבה מן המלאכים שנבראו ביום השני, ומאידך גיסא לא עזב את תיקון כלל ישראל וכלל במחשבתו גם את הנידחים ביותר.

עוד הביא בפרי צדיק שם (אות ו') כי שלושה ענינים ישנם בשבת, שבייתה ברכה וקדושה. ואלו הם שלושת הענינים שנרמזו ב'יבוק' - יחוד ברכה קדושה. ומכוונים המה כנגד ג' סעודות השבת, המכוונות כנגד שלושת האבות הקדושים. וביאר שם באריכות לפי דרכו את קישור הענינים וכיצד שייך כל ענין לאחד מן האבות. אך לפי דרכנו למדנו כאן כי על כל אלה היתה נטושה המערכה, ועל זה היה המאבק.

נצחון בטבע ומעל הטבע

הרי כאן רמז לתיקון נפשות ישראל, שבזכות פעולת צדיק לחיים, לא זו בלבד שיבואו לידי תיקון הנשמות שנראה בדרך הטבע כי ימצאו תיקון, אלא גם אלו הנשמות אשר באופן הטבעי נראה כי רחוקו עד מאוד ולא ישובו - גם הן ימצאו תיקון בזכות מלחמתו של יעקב אבינו. כי באותו הלילה הכין יעקב את נס חנוכה בטבע ומעל הטבע, עד בנין בית המקדש השלישי שהחל אורו להאיר בימי החנוכה, ואז כולם נקבצו באו לך.

והנה 'ויעבירם את הנחל ויעבר את אשר לו' רומז גם לסוד התיקון שנתגלה ב"ג מידות של רחמים (שמות לד ו), 'ויעבר ה' על פְּנֵי וַיִּקְרָא'. וכן הושרש הדבר כבר במעשיו של אברהם אבינו, ככתוב (בראשית יב ו) 'וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרֶץ'. וכן איתא בספרים הקדושים כי 'ויעבר' אותיות 'ע"ב ר"ו', 'ע"ב עולה 'חסד' וכנגד שם 'ע"ב שבמידת החסד, ור"י עולה 'גבורה'. ו'ויעבור' הוא חיבור בין השנים, כי בכח זה נוכל לפעול בכל המידות והאופנים.

זהו הדבר המופלא שפעל יעקב אבינו בעובורו במעבר יבוק.

שעת אכילה - שעת מלחמה

והנה כתב רבינו האריז"ל (עץ חיים שער כ"ח פרק ה) כי מעבר יבוק הוא כנגד הגרון, המחבר בין חב"ד שבמח למידות שבאברים. (ומשום כך יש להזהר ביותר בענין האכילה, העוברת דרך הגרון. וגם איסור גיד הנשה נאמר אחר מעשה זה של היאבקות במעבר יבוק). ועוד, כי 'גרון' עולה בגימטריא ג' פעמים 'אלה"ם', והוא המיצר הנעשה צר אצל האדם.

אם כן, המלחמה שנלחם יעקב אבינו, אשר נגעה לכלל ישראל, נוגעת לכל אדם מישראל, ובפרט בענין האכילה, כי שעת אכילה כשעת מלחמה. פעמים שעלול האדם לבוא לידי נפילה דווקא במה שנדמה שעלול האדם לבוא לידי נפילה דווקא במה אבינו, וזכה כולנו בכלל ובפרט לראות במהרה בימינו בבנין בבית המקדש, ותחזינה עינינו בשבוע ה' לציון ברחמים.

ספר אהלים

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאצרות תורת החסידות
משובצות זהב ועסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי עזחם ענדל פוערנץ שליט"א



פרשת וישלח



שבת קודש אכסוף נעים שבת בקדושת השבת וסגולתה

הגדולה של עם ישראל, שהם מאמינים בני מאמינים. סעודות השבת הן הזמן הכי נעלה ומויחד שיש לנו במשך השבוע. זמן אישי שלנו עם הבורא בכבודו ובעצמו שקורא לנו בחיבה להתייחד עמו בסעודתו, כפי שנאמר (שמות לא ז): 'ביני וביני בני ישראל אות היא לעולם'. ואומר היה הרב הקדוש רבי יחזקאל מקוזמיר ז"ע, שסעודות השבת חשובות יותר מתפילות השבת, על פי המובא בזהר הקדוש (ח"ג רעג. ברע"מ) ששלוש סעודות שבת משלמות את שבע הברכות של התפילה למנין עשר. על מנת שיעלה יפה החשבון, מוכרחים אנו לומר שכל סעודה בפני עצמה יש לה כוח כשלוש ברכות, כיון שיש שלש תפילות וכל אחת מהן צריכה להשלמה, ונמצא שגדול כוחה של הסעודה מן התפילה. ויש שפירשו לפי זה (הגהות עפרות ז"ב שם) את לשון הפיוט 'כל מקדש: סועדים בו לברך שלש פעמים', שהכוונה היא שכל סעודת שבת באה כדי לברך שלש פעמים ולהשלים את מנין שבע הברכות של התפילה למנין עשר. (נחמד מזהב - ליקוטים)

יום זה מבורך

כיון שמאכלי השבת הם כבודה וחשיבותה, והאכילה בסעודות השבת כאכילה על שולחן של מקום, אמרו **המנינו ז"ל במסכת שבת (ק"ה):** שצריך ליהזר בהן מאד ולכבדן כפי יכלתו בדגים גדולים, ראשי שומים ותבשיל של תרדין, שכל אלו היו מאכלים חשובים בזמנם. והזהיר בכך שכרו שיראה ברכה ושפע בכל ענייניו ובכל מעשה ידיו בשכר שמכבד את השבת. וסיפרו (שם ק"ט), שפעם התארח האמורא הקדוש רבי חייה בר אבא אצל אחד מחשובי בעלי הבתים בעיר לודקיא, היא לטיקיה עיר הנמל של סוריה כיום, ואכל על שולחן את סעודות השבת. טרם החלה הסעודה מבחין רבי חייה בדבר נפלא המתרחש לגוד עיניו, שכמוהו לא ראה מעולם. ששה-עשר משרתים נכנסו אל הסלון כשהם נושאים שלחן זהב ענק ממימים, בשלחן קבועות היו עשר שלשלאות מסכף, וקערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות קבועות בו, ועליו כל מיני



על התורה שלהבות קודש והגיונות חכמה מפרשת השבוע

(בראשית לב כה): **וַיִּזְחַר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֵלוֹת הַשָּׁחַר**, ודורשים על כך רבותינו (מסכת חולין זא): **אמר רבי אלעזר, שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה - לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.**

וכי אמורים אנו להבין שהסבר זה, שצדיקים ממונם חביב עליהם יותר מגופם, בא ללמדנו על מעלתו של יעקב? האם אפשר להעלות על הדעת שיעקב, בחירי האבות, מסכן - כך נראה - את חייו ואת חייו ילדיו, וכל זאת משום שממונו חביב עליו אף יותר מגופו?

ומה הקשר בין 'חביב יותר מגופו', לבין העובדה שאין הצדיקים פושטים ידיהם בגזל? ונניח ואכן אותם 'פכים קטנים' הגיעו לרשותו בדרך כשרה, מי העלה על דעתו שלא, אך האם סיבה זו מבהירה את סדר העדיפויות הנכון של יעקב אבינו - ששב על עקבותיו בכדי לקחת כמה בקבוקים שנשכחו? זאת, במקום להתמקד כעת במה שחשוב יותר בשעה זו, והוא להתקדם ככל האפשר, ולנסות להתארגן למלחמה, לצייד את בניו בנשק, להתאמן ולהתמקם בעמדות שבהן ניתן יהיה להסתתר או לנהל משם את המערכה?

מה הסבר למעשיו של יעקב? ואף אם נניח שהיה לו צורך באותם בקבוקים והוא חס על ממונו, האם מציאנו מצווה האומרת שיש למסור את הנפש בכדי להחזיר לרשותו את אותם בקבוקים חסרי ערך?

מה שמנינו - מנינו

אלא, כך מפרש היהודי הקדוש **מפרשיסחא זיע"א**, כפי שהובאו דבריו בידי תלמידו הרה"ק **רבי שמחה בונם מפרשיסחא זיע"א**, ונכתבו בספרו של הרה"ק **רבי צדוק הכהן מלובלין זיע"א פרי צדיק** (פסח, אות ט), שאכן, נדרש יעקב למסור את הנפש בכדי להביא עמו את אותם פכים קטנים, וחלילה היה לו להשאיר אותם מאחור, גם בשעת סכנה זו. שכן, אם הגיעו אותם 'פכים קטנים' לרשותו, אות הוא שהם היו מיועדים להגיע אליו, ואם כך היה עליו לעשות הכל בכדי להחזירם לרשותו, גם אם הדבר כרוך במאמץ ואפילו בסכנה.

וכה הסביר היהודי הקדוש את דברי חז"ל שצדיקים ממונם חביב עליהם יותר מגופן - לפי שאין פושטין ידיהן בגזל, היינו שהצדיקים אינם לוקחים מה שאינו מגיע להם מה' יתברך, על דרך מה שנאמר (משלי

צדיקים חביב עליהם ממונם

יעקב חזר על עקבותיו בכדי לקחת את הפכים הקטנים שנשכחו מאחור, כי מאחר ואהובם פכים הגיעו לרשותו - אהר היה לו לחזור עליהם

ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר (בראשית לב כה)

מדובר, ללא ספק, בשעה לא פשוטה, שעת חירום וסכנה. יעקב אבינו נערך למלחמה שנכתפה עליו עם אחיו המבקש להשמידו, כאשר לצד הדורון והתפילה, הוא יוצא באישון לילה אל הדרך כשהוא מעביר את ילדיו הרכים את הנחל. סביר להניח שהוא חרד כולו מאימת המפגש עם אחיו המבקש להורגו, נכון לכך שיתכן וחלק מהמשפחה תושמד, ולכן הוא מבקש לפצל את ילדיו לשתי מחנות - אם יבוא אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה.

ובדיקו בשעה הזו, הוא רואה לנכון לשוב על עקבותיו, לחזור בכדי לקחת כמה פכים קטנים שנותרו לו מאחור?

נדמה לנפשנו משפחה יהודית שנאלצת לעזוב את ביתה, אי אז ואי שם, בוורשא של שנת תש"א או בבודפשט בשנת תש"ד. בחפזונם לצאת לדרך הם זורקים למזוודות מכל הבא ליד, מנסיים לחשוב מה חשוב יותר לקחת ומה יש צורך לשאת בהמשך הנודדים, כשבשעה זו הכל נבחן תחת מבט אחד: מה יביא תועלת ומה לא. מה שחשוב יש לקחת, ועל מה אפשר - עם כל הכאב - לוותר ולהשאיר מאחור.

בסופו של דבר, הם משאירים מאחורי גוום גם חפצים יקרים בעלי ערך יקר או נוסטלגי, אך כאלו שאין ברירה אלא לוותר עליהם. ודאי שהם לא ישובו על עקבותיהם בכדי לקחת עמם כמה 'פכים קטנים', כלומר: כמה בקבוקים ריקים, רק משום שהם חסים על ממונם או שאותם בקבוקים יקרים להם מאד.

ואילו יעקב, שנערך ברגעים אלו לקראת קרב חייו, כשיתכן ומחר תושמד מחצית המשפחה כשהתקווה היא שלפחות המחצית השנייה תישאר לפליטה, חוזר בכדי לקחת את אותם פכים שנשכחו מאחור, כשיש להניח שהסיבה שהעובדה שהם נשכחו ונותרו היתה משום שהם לא היו נחוצים ביותר. מדוע?

ומה, בכלל, אמור להניח את דעתנו ההסבר שאותו אומרים חז"ל על כך, כשהם מפרשים את הפסוק האמור בפרשתנו

ל'חם חוקי', היינו שנחזק ונקצב מה' יתברך לחלקו. ומסיבה זו, כל מה שלא מגיע להם, נחשב בעיניהם כגזול, על דרך מה שאמרו (ברכות לה) כאילו גזול להקב"ה וכנסת ישראל, כי לה' הארץ ומלואה.

ועתה, לאחר שמבחינתם של הצדיקים מה שלא נברא בשבילם הוא אצלם כגזול ואין הם פושטים את ידיהם לקחתם, הרי שאותו רכוש מועט ומזוקק שהגיע אליהם, הוברר ככזה שהיה מיועד להגיע אליהם, כשעליהם להשתמש בו ולהעלות את הניצוצות שבהם. ולכן, ממונם שמיוחד להם משום שנברא בשבילם חביב עליהם כל כך, עד שמסר יעקב אבינו ע"ה את נפשו עליהם לשוב ולקחתם.

והרי לשונו הזהב של הפרי צדיק:

על דרך מה שסיפר רבינו הקדוש זצוק"ל ששמע מרבינו ר' בונם מפשיסחא זצוק"ל שאמר שלוש היותיו הקדוש זצוק"לה, שדבר יש לו שייכות לצדיק מחוב ליהנות ממנו אף במסירות נפש. ולכן יעקב אבינו ע"ה שידע שהפכים קטנים הם שלו ושייכים לנפשו ונבראו בשבילו מסר נפשו להעבירם.

ועל זה הדרך יובן מדוע נדרשו בני ישראל להוציא עמם ממצרים גם את הרכוש שקיבלו מהמצרים, משום שאותו רכוש היו מיועד עבורם. ואם כן - היה אסור להם להשאירו ברשות המצרים אלא היה עליהם לנצל את מצרים, ולקחת את אותו רכוש עמם כשכך הוציאו מהם את ניצוצות הקדושה שהיו בהם:

וכן ענין כל כסף הזהב שהוציאו ממצרים, היה מה שרצו להוציא הקדושה שהיה כבושה בתוכם.

ויסוד הדברים מופיע בדברי האר"י הקדוש בספר 'לקוטי תורה' (פרשת וישלח), שם מבואר שאכן נדרש יעקב אבינו לשוב על עקבותיו ולקחת את אותם פכים קטנים, שאילולי כן היה נראה כאילו אינו חפץ בהם, בעוד שהם היו מיועדים עבורו מלכתחילה ועל כן הגיעו לרשותו. ומשכן, מובן מדוע היה עליו להביאם אצלו.

והרי דברי האר"י הקדוש, המסביר את דברי חז"ל שצדיקים ממונם חביב עליהם מגופם:

חביב עליהם ממונם, כי להיות שנשפע מלמעלה [אינו ראוי שימאס בו], כי אם אינו צורך לו לא היה ניתן לו אותו דבר מהקב"ה, לכן חזר על פכים קטנים, כי אם לא היה חוזר היה נראה כאילו אין רוצה אותן וכל דבר הנשפט מלמעלה צריך להדר עליו, לכן חזר להורות שהיא חביבה עליו. ע"כ.

העולה מן הדברים, שאדרבא, כאשר מה שלוקח אליו האדם הוא נקי ומזוקק ואין בו כל חשש גזול, כלומר שהוא נהנה רק מהמיועד עבורו ואינו גזול את הקב"ה וכנסת ישראל, הרי שעל מה שהגיע אליו הוא נדרש לשמור גם במחיר של מאמץ וסכנה. וההיפך, מי שמזלזל באותם פכים קטנים, מלמד בכך שאין הוא מקפיד על הרכוש המגיע לידי שיהיה נקי ללא כל סרך של גזול, ואם כן יכול הוא להרשות לעצמו לוותר פה ושם על מה שנראה

לפחות בעיניו כדבר שאין לו ערך. זאת ועוד, אם נתבונן פנימה, נמצא כי הזלזול בפכים קטנים הרי הוא גזור ומגיע מתוך קלות ראש שבפנימיות נפש האדם. והניסיון מלמד, כי ככל שהאדם מזלזל בפכים קטנים כך סופו להוסיף ולזלזל כהנה וכהנה, ומה שמתחיל בחפצים מסתיים במעשים, עד כי יפרוק מעליו, חלילה וחס, עול מלכות שמים.

אמנם, בעינינו אין אותם פכים הקטנים נראים כדברים בעלי ערך, אך הצדיקים האמיתיים, מתוך שהתבוננותם בכל דבר בעולם היא על התועלת שיש בו, ועוד יותר מכך הם מחשבים חשבונם של עולם, ובעיניהם - כל דבר שברשותם הרי הקב"ה הוא זה שהעניק להם כל זאת. לפיכך אין הם מקילים ראש בדבר כלשהו, קטן או גדול, וכל פרוטה ופך קטן יש לו חשיבות בעיניהם, כי מבי גזא דרחמנא הוא, שיריים ששלחן גבוה.

וזו היתה, אם כן, שלימות מידתו של יעקב אבינו ע"ה, שידע ומכיון שאותם פכים קטנים הגיעו לרשותו, הרי שחלילה לו מלהמעיט בערך שום פרט ממתנתו של הקב"ה שהשפיע עליו מטובו, ואין זה משנה אם מדובר בפרט קטן ושוויו או בחפץ יקר ובעל ערך, פך קטן או בית גדול. מבחינתו, אם הושפע עליו אותו שפע, הרי שמדובר במתנה שקיבל מבית גזויו של הקב"ה, ואם נמסרה לידי - אות היא שהיא מיועדת אליו.

ואם כן, יובן כעת שאך טבעי הוא שיעקב ישוב על עקבותיו, יעבור את הנחל וישיב לרשותו את אותם פכים קטנים אבודים ונשכחים, גם אם מדובר ללא ספק במאמץ ואפילו בסכנה.

וכל כך למה - לפי שאין פושטין ידן בגזול, ומה שמגיע לרשות הצדיקים - נקי ומזוקק הוא מכל סרך.

עיקר בעבודת השם

אך חשוב לחדד כי דרך זו, של הקפדה על פכים קטנים, אינה מלמדת כלל על מידת הקמצנות, וההיפך. כי באותה מידה שמצאנו אצל יעקב אבינו שידע להשגיח ולהימנע מאבדן של פכים קטנים, כך מצאנו אצלו שהיה וותרן מופלג בממונו עד כדי כך שנתן חומש - ולא מעשר - לצדקה מכל כספו.

כלומר, מחד, יכול יעקב לוותר על רכושו וכספו שהשיג בדי עמל אכלני (חוב וקח בליה) ולהעביר חומש ממנו לצדקה, ומאידך - אנו מוצאים שהוא מססן את עצמו וחוזר על עקבותיו בכדי לקחת את אותם פכים קטנים שהגיעו לרשותו, ועל כן אין הוא יכול לוותר עליהם.

ואכן, אין זו דרך ראויה לכל, וזו דרך המסורה לצדיקים שאכן נוהרים במגיע להם שלא יקחו חלילה דבר שאינו מיועד עבורם, ואם כך אזי בהכרח שעליהם להקפיד שמה שהגיע לרשותם שוב לא יאבד מהם.

והרי לשון אגרת הקודש הרה"ק רבי אלעזר זיע"א בן הרה"ק רבי רבי אלימלך מליז'ענסק זיע"א (בסוף הספר 'נעום אלימלך'), המסביר אף הוא את מעשהו של יעקב: **כמו שמצינו ביעקב אבינו עליו השלום שהיה וותרן וממונו נתן חומש מכל, כמו**

שנאמר (בראשית כב) וכל אשר כו' עשר אעשרנו לך, ואף על פי כן הקפיד על פכים קטנים ששכח. וזהו חכמה גדולה אף שהדברים אינם כפשוטן, אבל הפשוט גם כן אמת.

ומוסיף כי אין זו דרך המיועדת לכל אחד, אלא לעובדי ה' באמת:

וזהו צריך סיוע גדולה והוא עיקר בעבודת השם יתברך העובדים באמת.

כי אכן, לאנשים כמונו וכערכנו יהיה קשה לילך בדרך זו, שבה ניתן חלילה להגיע ולחטוא בחטא הקמצנות, שהיא מידה מגונה ואם כל חטאת. אך עדיין, חשוב להפנים ולזכור כי ככל שנקפיד להביל לרשותינו אך ורק את המגיע לנו, כך יהיה אותו רכוש וממון שנצבור זך ונקי מכל סיג ואזי נוכל להעלותו ולקדשו.

עבודה לבינו גפרור

ואכן, מצאנו פעמים רבות אצל גדולי ישראל הנהגה זו, שנוהרו מאד והשגיחו אף על פכים קטנים, כפי שאמרו חז"ל (סוטה יב): צדיקים, ממונם חביב עליהן יותר מגופן, לפי שאין פושטין ידיהן בגזול. לא פעם ראו כיצד גם דברים שאחרים דשים אותם ברגליהם ואינם שמים לב אליהם, זכו מצד צדיקים לתשומת לב וחשיבות, וכל זאת משום שחביב היה אכן עליהם ממונם - רק בשל כך שנוהרו שלא ליהנות ממה שלא היה מיועד להגיע אליהם.

כך, סיפרו על הרה"ק האהבת ישראל מויז'ניץ זיע"א, שכה היה זהיר בממונו, עד שכאשר היה נר דלוק על השלחן או שבערה אש בתנור שבחדר, לא הניח להדליק גפרור על מנת להצית באמצעותו סיגריה. וטעמו ונימוקו עמו: **אם אפשר להשיג אש ממקור שאינו עולה ממנו, גם אם מדובר בפרוטה, האם לא חבל להשחית ולהדליק גפרור לשוא?**

ופעם, כשביקש האהבת ישראל להצית סיגריה, שלף מיד אחד החסידים והוציא מכיסו חבילת גפרורים, אלא שרעהו הקדימו והצית את המצית שהיתה מוכנה ומזומנה ברשותו. אך על אף שהלהבה כבר התפרצה מן המצית, ביקש בכל זאת הראשון שלא לוותר על זכותו, והוא עמד להצית את הגפרור אותו שלף מן הקופסא.

העיר לו הרה"ק שיחדול, והורה לו להשיב את הגפרור למקומו בקופסא, בהוסיפו כי אין צורך, הרי זו עבירה לבזבז גפרור.

הפטיר אותו חסיד ואמר: הלואי שלא תהייתה לי עבירות יותר גדולות מזו.

אך האהבת ישראל עמד בסירובו, ואמר לו: אכן, לא תהינה לך עבירות גדולות, וגם עבירה זו לא תהיה לך...

כן היה נוהר שלא להעלות את האור בביתו או בבית המדרש כשלא היה בו צורך. אך בערבי שבתות שבימות החורף היה מתפלל מיד כשהאירו פני המזרח, וממילא היו נאלצים להשתמש באור החשמל בבית המדרש. אולם, משהגיעו לחזרת הש"ץ ולעתים אף בשעת פסוקי דזמרה, כאשר האיר כבר היום והאור חדר ונכנס להיכל דרך החלונות, רמז לכבות את האור.

אם לא די בכך, מנהגו היה להקפיד שלא ידלק האור לחינם בחדרים שאין משתמשים בהם. לפרקים אף היה טורח ופונה בעצמו ומכבה את האורות שדלקו ללא שהיה בהם צורך.

אך גם כאן, וכדברי האגרת הקודש' דלעיל, ניכר היה שההקפדה על הממון והזהירות שלא להפסיד גם לא חפצים שאינם בעלי ערך, לא באה על חשבון השמירה על המידות. וכך הופתעו החסידים לגלות, כי כאשר ביקר אצלו אחיו הרה"צ מוהר"פ מבראשע זצ"ל, ובעברו בחצר שאל הצדיק האורח: 'מדוע לא מואר כאן?', הרי משהגיעו הדברים לאזני האהבת ישראל ציווה מיד להעלות אור יקרות בחצר.

ואכן, במשך כל שהותו של אחיו הרה"צ בביתו, והוא שהה בבית כמה ימים, דלקו הנורות בחצר גם בשעות הלילה, והחצר היתה שטופה באור. רק כאשר נסע משם אחיו וחזר לביתו, הורה שוב לכבות את האור שבחצר.

עם זאת, ועל אף הנהגתו זו, לעתים היה מעיר ואומר: 'מה שאני - הנני, אך קמצן אינני'. לאמור: אמנם ישנה חובה לשמור על ממון ישראל, אך חשוב להיזהר שלא להיגרר מכך למידת הקמצנות, שקשה ומרה עלולה להיות אחריתה. (קדוש ישראל פרק לו).

אין מהלהקה רביעית...

כן סיפרו עליו, כי בימי הקיץ של שנת תרצ"ה, לאחר ששהה הרה"ק האהבת ישראל מויז'ניץ זיע"א יחד עם בני משפחתו ובהם הרה"ק האמרי חיים זיע"א בעיירת המרפא קרלסבד, חזרו בני המשפחה לביתם במסילת הברזל דרך העיר דורנא. משם, אמורים היו להמשיך לעירם, גרויסווארדיין.

וסיפר נכדו ובנו, האדמו"ר מויז'ניץ מונסי זצ"ל בספרו על קורותיה של אותה נסיעה, כי ברכבת היו שלוש מחלקות, ואנו נסענו ב'דריטע קלאס' - המחלקה שלישית, שמחיר הנסיעה בה היה הנמוך ביותר, וזאת על אף שאכן הנסיעה באותו קרון היתה קשה וצפופה. אך לא רק אנו, סיפר, אלא גם הרב מסאטמאר (הרה"ק רבי יואל זיע"א) היה אז בעיר 'בעטלאן', וכשהגיעה הרכבת לעיר בעטלאן עלה הרב מסאטמאר והתיישב אף הוא באותה מחלקה שלישית שאנחנו ישבנו שם.

והוסיף כ"ק האדמו"ר מויז'ניץ מונסי זצ"ל, כי "דבר זה ראיתי אצל הרב מסאטמאר שנסע במחלקה השלישית שברכבת, אע"פ שהיתה מלאה עד אפס מקום, ובוודאי היה ביכולתו לנסוע במחלקה הראשונה כראוי לכבודו. כמו כן ראיתי זאת אצל זקני האהבת ישראל, שהיה תמיד נוסע במחלקה השלישית, על אף שהיה ביכולתו לנסוע במחלקה הראשונה כראוי לכבודו. וכששאלו אותו פעם אחת: למה הוא נוסע במחלקה השלישית, ענה בצחות לשונו: מפני שאין מחלקה רביעית..."

וסיים הרה"ק מויז'ניץ כי זו אכן היתה מטרותו: "זוהי היה הכל רק מפני שלא רצו להוציא ממון על מותרות. שהצדיקים הקפידו מאוד שלא להוציא ממון בחינם."

תפילה מפורשת

מפורש ומפוזר

כלל גדול בעבודת התפילה הוא, שעל המתפלל לפרש שיחתו לפני ה' הדק היטב היטב הדק. לא יסתפק בדיבור 'באופן כללי' ובמילים קצרות וסתומות, אלא יפרט הכל 'ברחל בתך הקטנה'. כלל זה נלמד מכמה מקורות.

רבינו האור החיים הקדוש זיע"א פירש כן בדברי הפסוק (שמות ח ח): 'ויצא משה ואהרן מעם פרעה, ויצעק משה אל ה' על דבר הצפודים אשר שם לפרעה; וכתב: 'אשר שם לפרעה - מכאן שצריך לפרש תפלתו!'

והשל"ה הקדוש זיע"א (מסכת תמיד פרק נר מצוה, אות פט) הביא דברי הזוהר בפרשת וישלח (ח"א קסט). על הפסוק (באשית לב יא) 'הצילני נא מיד אחי מיד עשו': 'מכאן שמי שמתפלל תפילתו, צריך לפרש דבריו כראוי! שהרי יעקב לא הסתפק לומר רק 'מיד אחי', אלא הוסיף: 'מיד עשו'.

והש"ה: 'הרי כשמבקש האדם מהשם יתברך איזה ענין, יסדר בקשתו בדברים מבוררים. וכדמות שמצינו באורים ותומים, כשהיו שואלים בדברים סתומים, באה התשובה סתומה, כמו שכתוב בפלגש בגבעה'.

והכוונה היא למסופר בספר שופטים (כ יח-כ) במעשה פילגש בגבעה, שבני ישראל שאלו באורים ותומים: 'האם נעלה להילחם כנגד שבת בנימיני?', ובאה התשובה: ויאמר ה' עלו אליי'. אולם כשניגשו ישראל למלחמה, ניגפו ונפלו מהם עם רב.

והדבר תמוה, הכיצד הכשילים האורים ותומים, שכל דבריהם על אדני האמת וצדק?

ומבואר במפרשים, שמאחר ונוסח השאלה היה אם יעלו להילחם, באה התשובה בהתאם לסגנון שאלתם, שיעלו. והיה להם לשאול, האם יצליחו במלחמה, ואם אכן היו שואלים כן, היו האורים ותומים מזהירים אותם מפני הבאות.

התיבות עולות ובורקות וקיעים

מעתה, יש לשאול שאלה גדולה: על מה ולמה יטרח המתפלל? וכי אם לא יפרש דבריו, לא יבינהו האל יתברך ח"ו? הלא הוא היודע כל הנסתרות שמבראשית, ויאמר ה' עלו אליי'. לבקש הוא ודאי כבר יודע!

על שאלה זו השיב השל"ה הקדוש (פרשת וישלח, דרך חיים תוכחות מוסר), במילים אלו: 'ולא יחשוב, הלא הקדוש ברוך הוא בוחן לבות והוא יתברך מבין כוונתי. אלא צריך לפרש! והטעם נראה לי, כי התיבות של התפילה המתהוות מהאותיות הקדושות עולות למעלה ובורקות הרקיעים!'

כלומר, אופן פעולת התפילה הוא, שהמילים והאותיות שהוציא המתפלל מפיו, עולות לשמים, והמילים עצמן הן הפועלות שם את הישועה. ממילא, הן יפעלו בדיוק כפי שהן - אם המתפלל לא דקדק בהן לפרט הכל כראוי, אף הן לא יפעלו את הישועה המקווה כראוי;

ודווקא אם הדברים נוסחו באופן מדוקדק וראוי, או אז יקלעו המילים למטרתן ויפעלו את הישועה הרצויה בדיוק נמרץ!

רבינו המהרש"א זיע"א כתב בחידושי אגדות (בב"ב כה): שיש לפרש בכתוב (קהלת ה ט) 'אוהב כסף לא ישבע כסף', על פי מעשה שהיה.

היה היה אדם אחד שהיה אוהב כסף ביותר. מרוב חיבתו לממון, ביקש מאת ה', שכל מה שיגע בו בידו, מיד יהפוך לכסף. עת רצון היתה זו, והקדוש ברוך הוא מילא את שאלתו. הלה לא ידע את נפשו מרוב אושר ושמחה, כשנוכח לראות כיצד כל דבר שבו הוא נוגע, נהפך מיד לאותה מתכת יקרה ששמה 'כסף', על שם שהבריות נכספות אליה ביותר. תוך דקות ספורות כבר נעשה למיליונר וגביר אדיר, מגדולי העשירים אשר בארץ, אם לא הגדול שבכולם.

נרעש ונרגש פיזו וכרכר ברחבי ביתו, כשעיניו אינה שבעה ממראה הכסף וידו אינה שוקטת מלנגוע בכל החפצים שבביתו שכבמטה קסם הפכו לכסף נוצץ. אך בחלוף השעות נזכר שכבר זמן רב לא בא אוכל לפיו וקיבתו דורשת את שלה... ישב אל השולחן, ונטל לחם לאכול, אך ברגע שנגעה ידו בלחם, נעשה לכיכר כסף. וכך קרה לכל דבר מאכל שלקח לידו, מיד נהפך לכסף. וכסף כידוע אינו דבר הראוי לאכילה... כך נותר האיש ברעבוננו, עד שלא ראה ברירה אחרת כי אם להתפלל לפני הבורא יתברך, שיטול ממנו בחזרה את ברכת הכסף הלוז, שהתבררה כקללה. ואכן הבורא ברוב רחמיו קיבל גם תפילתו זו, וברגע אחד חזר כל הכסף להיות שוב חפצים רגילים, וגם המאכלים חזרו לקדמותם כבתחילה.

על כך אמר שלמה המלך עליו השלום בחכמתו: 'אוהב כסף - לא ישבע כסף' (קהלת ה ט), שהרי כסף אי אפשר לאכול כמובן, וממנו אי אפשר לשבוע. והוסיף רבינו המהרש"א לפרש כמין חומר את דברי הפסוק (ישעיהו ט ט) 'ויגזרו על ימין ורעבי, ויאכל על שמאל ולא שבעו', על פי המבואר במסכת בבא בתרא (סג) שימין זה רוח דרומית ושמאל זה רוח צפונית, כידוע בתורתנו הקדושה המכנה אותם כך, כי כאשר מביטים למזרח הדרום הוא בימין והצפון הוא בשמאל, ואמרו שם שרוח צפונית מרבה את הזהב בעולם ומוזילה את שווי רוח דרומית מביאה את הגשמים המצמיחים את התבואה ומשביעים את העולם.

זו היא תוכחת הנביא יגזורו על ימין ורעבי: אם יגזור הקדוש ברוך הוא על רוח דרומית שלא תנשוב ולא ירדו הגשמים, הרי שהתוצאה לכך היא רעב. ומטעים רבינו המהרש"א שזו הכוונה גם בהמשך דברי הפסוק 'ויאכל על שמאל ולא שבעו' - שכיון שלא ירדו גשמים ויבוא רעב על הארץ, כמפורש בתחילת הפסוק, יבואו העשירים לאכול את השמאל דהיינו הרוח צפונית שרומזת על הזהב, והם יחשבו שעל ידי הזהב הם לא ירעבו, אלא שבדיוק כמו

תפילה

פנינים וערגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה



ובאותו מעשה שהיה - ז'לא שבעו, הם לא יוכלו לשבוע מזהבם.

המעין המשכיל יבין בנקל, כי כל המאורע הזה שקרה לאיש אוהב הממון, הצער שנגרם לו מרעבוננו ותסכולו, ואכזבתו כשחזר לקדמותו - כל זה לא אירע לו אלא מחמת שלא דקדק לפרש תפילתו כראוי! ואילו היה מפרש ומבקש שיצליח בכל עסק שבו יעסק ויהיה עשיר מופלג, היתה נענית בקשתו באותה עת רצון, והיה גם עשיר וגם אוכל לשבוע נפשו.

למה הנמנה

החסיד רבי יחיאל צבי מרגליות מקריניק זצ"ל, מגדולי חסידי קרלין בירושלים המכונה ר' הירש קריניקער, היה משתחר מדמי תיווך בשוק העורות, והיה משגיח על כל פרוטה מרווחי שתהא כשרה. בקושי הרוויח כדי פרנסתו וחי במצוקה גדולה.

ידידו הטוב, הרב הקדוש רבי משה מידנר זיע"א, ידע בו בר' יחיאל, שהוא מרבה להתפלל על עניניו הרוחניים, אך את עניני הגשמיות הוא מזכיר בתפילתו כלאחר יד. לכן פנה אליו יום אחד ואמר לו: שמעני אחי, במדרש מסופר על חסיד אחד שהתעייף בדרכו במדבר והתפלל על חמורו, אך לא פירש שרצונו בחמור שיוכל לרכב עליו. מיד בא סוחר גוי ואנסו להרכיב לו חמור על כתפו.

מדוע נענש? ללמדך, כשתתפלל אל ה', פרט נא את מבוקשך בבירור ללא רמזים סתומים, הרי אל אביך שבשמים אתה מדבר, ולמה תגמגם?! (מעמיעות הנצח' פרשת וארא)

נרה צוורה

מעשה מעניין הובא בספר 'ליקוטי אמרי אל' לרבי יחזקאל מאיר מועלם מבגדאד (ויצא ד"ה ירד) בשם ספר 'מעשה חייא', על איש אחד שהיה הולך בדרך כשהוא נושא שק של קמח על כתפו. פי השק היה כמובן סגור וקשור היטב, כדי שלא יישפך משם הקמח.

בחוסר שימת לב נטה מן הדרך הכבושה, ולפתע פתאום נכנס לתוך ביצה עמוקה והחל שוקע בה. בכל כוחו ניסה להיחלץ ולמלט את נפשו, ותוך כדי כך החל מתפלל ואומר: 'רבונו של עולם, הנה הצרורה', כשכוונתו שהקדוש ברוך הוא יסיר ממנו את הצרורה שבהא עליו.

עוד תפילתו בפיו, והנה הותר הקשר שבפי השק, וכל תכולתו נשפכה והלכה לאיבוד.

וביאר ר' יחזקאל מאיר, שכן אירע לו, מחמת שהמילים שבהן נקט, 'התר הצרורה', יש בהן משמעות של התרת הדבר הקשור.

וראוי היה לו לפרש שינצל מטיט היין,

ומאחר שלא פירש תפילתו, הותר לו הקשר הסוגר את השק.

ומכאן ילמד האדם שמוטל עליו לפרש היטב שיחתו ותפילתו לפני ה' יתברך. חד משמע

ארבעה תנאים הנצרכים לקבלת תפלה למד רבינו האור החיים הקדוש זיע"א מהפסוק (דברים ג כג): 'ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר: א. יתפלל כעני הדופק על הפתח, כמאמר הכתוב (משלי יח כג) 'תחנונים ידבר רש'. ולא ידבר בדרך עזות כאדם התובע את שלו.

ב. יכוון שמבקש בזכות מידת הרחמים של הבורא יתברך.

ג. יכוון את זמן התפלה, שתהיה בעת רצון, כנאמר (ההלים טו יד) 'ואני תפילתי לך ה' עת רצון'. עת רצון הוא זמן שבו מידת רחמי ה' יתברך גוברת, וזמן זה מסוגל לקבלת התפילה. אחד הזמנים הידועים כעת רצון הוא חצות הלילה.

ד. יפרש תפילתו כך שהדברים יהיו חד משמעיים, ולא יוכלו לקבל פירוש אחר. וכמעשה שהובא במדרש (אסתר רבה ז כד) באדם אחד שהיה מהלך זמן רב בדרך, עד שמחמת ריבוי ההליכה והמאמץ, נתייעו ונתעייפו קרסוליו. אמר: 'הי רצון שיהיה לי חמור אחד'.

זמן קצר לאחר מכן חלף בדרכו רומאי אחד, שאתונו ילדה עיר. כשראה הרומאי את היהודי שמח שמחה רבה ואמר לו: 'קח את העיר הזה והרכב אותו על תפיך'.

אותו אדם הבין את טעותו, ואמר: תפילתי אכן נתקבלה, אלא שאני לא שאלתי כהוגן, לפי שהיה לי לפרש ולומר: 'רצוני בחמור כדי לרכב עליו'.

והולך רבינו האור החיים הקדוש ומבאר, כיצד כל התנאים הללו רמוזים הם במאמר הפסוק: 'אתחנן' - לשון תחנונים. כנגד התנאי הראשון.

אל ה' - שביקש ממקור הרחמים, כידוע ששם הו"ה מרמז על מידת הרחמים. וזה כנגד תנאי שני.

'בעת ההיא' - הכוונה, באותה עת שהיה ידוע למשה שהיא מסוגלת לקבלת התפילות. וזה מכון כנגד התנאי השלישי, שצריך להתפלל בעת רצון.

ויתכן שהיה בעת ששמר לו ה' (דברים כד) 'החל רש ארץ סיחון ועוג'. והדברים עולים כדברי רבותני זכרונם לברכה (ספרי ואתחנן ג כג) שתפילת משה היתה לאחר שכבש את ארץ סיחון ועוג, ואז אמר: 'זו השעה שבה ראוי לי לבקש שאכנס לארץ'.

'לאמר' - כלומר שמשא פירש בתפילתו את אמרו כפי מה שהיה מצטרך, באופן שלא יהיה אפשר לפרש בדבריו ענין בלתי הגון. כנגד תנאי רביעי.

מאכל וכל מיני מגדים ובשמים. כשהניחו המשרתים את השלחן על מקומו פתחו ואמרו את הפסוק 'לה' הארץ ומלוואה' (תהלים כד א), וכשסילקו את השלחן לאחר גמר הסעודה אמרו את הפסוק 'ושמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם' (שם פסוק טו).
 התפעל רבי חייא בר אבא מהעשירות המופלגת שחזה בה, ושאל את האישי: "בני, במה זכית לכך?"
 ענהו בעל הבית: "קצב הייתי, ומכל בהמה שהיתה נאה אמרתי 'זו תהא לשבת'".
 אמר לו רבי חייא: "אשריך שזכית, וברוך המקום שזיכך לכך!"

בלי מגורים נהיה

מעשה נפלא (זיאמר עמוס' דרוש כג, בשם 'מנוחה לחיים' רבי אליהו לביא מבגאוז, ליוורנו תרמ"א) שהתרחש בדרך מאוחר יותר נוסף ונלמד את שכו של המכבד את השבת בכל מאודו ונפשו, שבשכר זה זכה להינצל ממוות לחיים וזכה לרוב טוב ושפע על שולחנו בכל ימי חייו, הוא ובניו:
 שני החכמים שהגיעו אל העיר בשעת ערב מוקדמת של ליל שישי שמחו מאוד למראה היהודי שהגיע לקראתם והזמינם להתארח בביתו.

רעבים וצמאים היו החכמים, וכמובן עייפים מאוד מכל סלטולי הדרך הארוכה, והנה מצאו מנוח לכך רגלם בביתו של היהודי שאירחם בנפש חפצה ובלב רחב. האיש ערך לפניהם שולחן מלא בכל טוב לאכול ולשבע, ואף הציע בפניהם מיטות נוחות לשנת הלילה.
 החכמים, שחשבו להתארח אצל רב העיר, הודו למארחם עם בוקר יום השישי, ואמרו לו כי נהנו מאוד מהאירוח הלבבי, ועתה ברצונם ללכת אל רב העיר.

היהודי שמח נחרד לשמע הדברים. הוא, ואחיו משה יחד עמו, לא הסכימו בשום אופן לקבל את בקשת החכמים ללכת אל ביתו של הרב, והפצירו בהם מאוד להישאר ולשבות איתם.

"דעו לכם", אמרו האחים, "כי צפויים לכם אתנו שבת מרוממת ומכובדת ביותר, על הצד היותר טוב ובתכלית ההידור. לכבוד גדול תהיה עבורנו השתתפותכם בסעודות השבת אצלנו, לשמוע מפיכם דברי תורה וחכמה ולשורר עמכם את זמירות השבת".
 "שמוא סבורים אתם", הטעימו האחים ואמרו, "כי אצל הרב תוכלו לקבל תרומה גדולה עבור המטרה שבשבילה אתם לעיריננו? דעו לכם כי אנו בעלי יכולת, והרי לכם התחייבות ברורה מצידנו כי כבר במוצאי שבת ניתן לכם סכום כסף גדול, הרבה יותר מזה שאתם סבורים שתקבלו אצל הרב. רק זאת עשו: השארו עמנו לסעודות השבת".

ניאותו החכמים להפצרת האחים העשירים והסכימו להישאר בביתם.
 פנו החכמים לשבת בטרקלין הגדול של הבית, לעסוק בתורה ולהתכונן כראוי לבוא שבת המלכה, והנה עיניהם רואות את האחים מביאים מהשוק העירוני כמויות עצומות של מאכלים ומעדנים לכבוד שבת. בשר ודגים, חלות גדולות, פירות וירקות, יינות מתוקים ומגדנות עד אין סוף.

משרתים עמלו להכין קדירות גדולות עם שלל מאכלים מסורתיים, והאחים עצמם לא הפסיקו להתרוצץ ולהביא עוד ועוד,

כשלא נחה דעתם עד שהביאו גם מערכת חדשה לגמרי של כלי סעודה, צלחות זכוכית וקערות נחושת בגדלים שונים, מגשים יפים, כוסות קריסטל, וגם כפות מזלגות וסכינים.
 כראות החכמים את מעשי האחים, את ההוצאות הכספיות העצומות שהם מוציאים בקניות הענקיות אותם הם עורכים, חשבו כי כל מה שטרם בעל הבית לא טרח אלא בשבילים. הם היו בטוחים כי לכבודם עשו זאת והדבר לא נתן להם מנוחה; האם אכן ראויים הם שיבזבו עליהם כל כך?!

בשלב מסוים קראו החכמים לאחים ואמרו להם: "דצונכם הוא שנהיה עמכם בשבת, אך דעו לכם, אין אנוהו ראויים שתבזבו עלינו כל כך, ואם תמשיכו בכך, לא תהא לנו ברירה אלא לקום ולעזוב את ביתכם..."
 נזעקו האחים ואמרו: "חס ושלום! כל שאנו עושים הוא רק לכבודה של שבת המלכה, הנהיך בבחינת הוצאות שבת שאינן עולות במלך מזונותיו של אדם הקצובים לו משנה לשנה.

הסיבה שאנו מפריזים כך בכבודה של שבת, היא בשל מעשה שאירע עם אבינו, ועתה, אם יש את נפשכם לשמוע, נוכל לספר לכם את חרדתנו הישירה וכלו, ומתוך כך תבינו את חרדתנו המופלגת לכבוד השבת".

הנהנו החכמים בראשם כמבקשים לשמוע, והאחים פתחו בסיפור מפלאי מאוד:
 "אבינו, זכרוננו לברכה, עמל היה על פרנסתו כרוכל נודד בעיירות ובכפרים. כל רכושו עמד על כמאה דינרים, שבהם היה רוכש מיני סדקית, ועוד כהנה וכהנה פריטים קטנים וזולים, אותם היה מעמיס על חמורו ומוכרם לכפריים שחיבבו אותו ואת התנהגותו הישירה והאמינה.
 דרכו של אבינו היתה לעסוק במסחרו מבוקרו של יום ראשון ועד צהרי יום חמישי.

לקראת ערבו של יום חמישי היה שב לביתו ומאז ואילך היה עסוק בכבוד השבת. כמעט את כל הכסף שהיה מרוויח במהלך השבוע היה מוציא לכבוד השבת, כדי לפארה ולכבדה כאחד הנגידים אשר בארץ. לא דואג היה את דאגת ימי החול, אלא היה לוקח את הכסף שהרוויח וקונה בו כל צרכי השבת ביד רחבה.

באחד השבועות לא חזר אבינו כהרגלו ביום חמישי. חשבנו שמה עיכוב כלשהוא עומד בדרכו והוא יחזור ביום שישי. אך לא, הוא לא חזר ביום שישי וכמובן גם לא בשבת. גם ביום ראשון לא הגיע אבינו, ולמותו לציין שדאגנו לו מאוד.
 מעולם לא היה כדבר הזה שאבינו לא ישהה בבית בשבת, והנה הוא אינו חוזר. לא היתה לנו כל אפשרות לדעת את שלומו ואת סיבת עיכובו, וכל שיכולים היינו לעשות היה לומר מזמורי תהלים ברגש רב ולהתפלל עליו שלא יארע לו כל רע.

בחצות הלילה שבין יום ראשון ליום שני, התדפק אבינו סוף סוף על דלת הבית. לקול הדפיקות נלוו קולות נביחה עזים של כלב. פתחנו את הדלת במהירות, ולהפתעתנו ראינו את אבינו בפתח כשסמוך לו ניצב כלב ענק ושחור נובח ומאיים.

הכלב לא נראה היה כמאיים על אבינו, להיפך, מראהו היה כמי שדואג לאדונו ושומר עליו.

עם כניסת אבינו לביתו, כשכש הכלב בזנבו ורץ חזרה אל היער ממנו הוא בא. כולנו הקפנו את אבינו בהתרגשות ובקשנו שיספר לנו היכן היה בימים האחרונים ומדוע לא חזר לבית כהרגלו ביום חמישי.
 'המתניו רגע, עזרו לי תחילה לפרוק את החמור ממשאו, ואחר כך אספר לכם את כל ההרפתקאות שעברו עלי', ביקש אבינו. הכנסנו לבית את השקים שהיו תלוים ועומדים משני צידי החמור, ולתדהמתנו ראינו כי מתחת לחיטים ולשעורים שמילאו את פתחי השקים, נצצו מאות מטבעות של כסף וזהב, תכשיטים יקרים משובצים באבנים יקרות, ודברי ערך לרוב. כולנו תלינו עינים פעורות באבינו, והטינו אוזנינו כאפרכסת לשמוע את ההתרחש עימו בימים האחרונים.

'היה זה בבוקרו של יום חמישי. כבר סימתי למכור את הסחורה שהבאתי עמי והתחלתי לסדר את חפציי כדי לשוב הביתה, והנה שומע אני קול של ערבי, אותו לא הכרתי, אומר לי: 'אהוד, אהוד, בוא הנה, יש לי בעבורך חפץ טוב אותו תוכל למכור ולהרוויח סכום נאה'.

הלכתי לתומי אחרי האיש בלא לדעת שאדם זה הוא לסטים ורוצח. כלב שחור וגדול יש לאותו ישמעאלי רשע, חיית טרף של ממש, אליו משליך השודד את האומללים שנלכדו ברשתו, והכלב הפראי מתנפל עליהם וטורף אותם.

נכנסתי אל ביתו של האיש, וזה התנפל עלי וכפת אותי בחבלים. את כספי גזל ממני והחל לגרור אותי לעבר המלונה של הכלב, כדי שימיתני חלילה.

הבנתי כי עוד רגע ואני נעשה אברים אברים והתחלתי להתחנן בפני השודד: 'הואל נא לעשות את בקשתי האחרונה, ולאחר מכן עשה בי כחפצך.
 נעל נא אותי בתוך חדר סגור עד למוצאי שבת, תן לי מעט לחם וכד מים מהצידה שהבאתי עמי, ועם צאת השבת, לא תנגד לכל מה שתחפוץ'.

בלבי חשבתי לעצמי: הלא מחזיק אני בכל עוז במצוה חשובה זו של כבוד השבת וסעודותיה, וראוי לי שאצא מהעולם לאחר שאקיים שוב, בפעם האחרונה, את מצוות כבוד השבת ואכילת הסעודות. כפי המעט שיעלה בידי.
 בחסדי שמים הסכים השודד האכזרי לבקשתי, ונעל אותי בחדר סגור ללא חלונות, כשהוא מסגן: 'תנצל את השעות האחרונות של חיך, כי לא תראה את אור השמש של יום ראשון'.

השודד הביא לי מצקלוני את הצידה המועטה שהייתה בו, צנימים יבשים וכד של מים, ולעג לי: 'הנה לך עבור השבת...' בשעה שנכנסה השבת לפי חשבונתי, נעמדתי לתפילת קבלת שבת וערבית ברגש רב ובתחנונים, ולאחר מכן פניתי לסעוד את סעודת השבת. הרמתי את כד המים ואמרתי: 'רבונו של עולם, ראה נא בעיני כי אין לי יין לעשות עליו קידוש, יהי רצון מלפניך שיהיו חשובים מים אלו כאילו היה יין משובח וייחשב לי כאילו קידשתי על היין'.

לאחר מכן אכלתי מעט מהצנימים שהיו עמי ואמרתי: 'אבינו שבשמים, גלוי וידוע לפניך שהסעודה הזאת היא כנגד יצחק אבינו עליו השלום, רצוני היה לכבד את הסעודה כהרגלי, אלא שאנס חרמנא

פטרתי, יהי רצון שבזכות יצחק אבינו תצילני מיד הרשע הזה ואזכה לחיים'. אחרי שינה טרופה, התפללתי שחרית ומוסף ושבו חזרתי ואמרתי כמו שאמרתי בלילה, והפצרתי: 'בזכות אברהם אבינו שסעודה זו מכוננת כנגדו הצילני נא מיד רשע זה'. גם לאחר תפילת מנחה אמרתי כך: 'בזכות יעקב אבינו אזכה להנצל מיד הרשע'.

עוד הספתי לטעום משהו גם עבור סעודת 'מלוח מלכה', ואף אמרתי בסעודה זאת כנגד דוד המלך עליו השלום, ואז הפצרתי: 'יהי רצון מלפניך אבינו שבשמים, שבזכות דוד המלך ובזכות אליהו הנביא זכור לטוב אזכה להנצל מיד איש בליעל זה המבקש את נפשי'.

לפתע פתאום נפלה עלי תרדמה חזקה, ובחלומי ראיתי חמשה אנשים זקנים, הדורי-צורה וחכמתם מאירה את פניהם הקורנות, ששהם מתווכחים זה עם זה; זה אומר 'אני ארד ואציל אותו' וזה אומר 'ארד אני ואציל אותו'.

לבסוף נמנו כולם וגמרו: 'היות שיהודי זה קיים בהידור רב את ארבע הסעודות מדי שבת בשבתו, והוא ביקש את זכותם של כולנו, הרי שכולנו יחד צריכים לעמוד למינו ולהצילו מכל רע'.

באותם רגעים נפלאים ראיתי את חמשת הזקנים פונים אלי ואומרים: 'אנו אבות העולם, אברהם יצחק ויעקב, דוד המלך אליהו הנביא, אשר הוצרת אותנו בשעת קיום מצות סעודות שבת, וביקשת את זכותנו. דע לך כי אנו באים להצילך! אל תירא ואל תחת ואל ירע לבבך'.

חריקת דלת עזה קטעה בבת אחת את שנותי העמוקה - - - השודד פתח את דלת התא והחל לגרור אותי אל עבר הכלב הענק כדי שיטרוף אותי.

ואז אירע דבר מדהים. הכלב המאולף והצייתן להוראות בעליו הפך את עורו, ותחת לעשות את שאומן לו ולהתנפל על הטרף, הסתער על בעליו השודד ועשה אותו לגל על עצמותו.

ביתו של הערבי השודד היה ריק, ובראותי את הנס העצום שאירע לי ביקשתי לעזוב את מאורת השודד ולחזור לביתי, אך הכלב אחר בשולי בגדי והחל למשוך אותי אל עבר פינת הבית, שם החל לחפור בגרילי עד שלפתע ראיתי כי זהו המקום בו היה השודד מטמין את אוצרותיו.

היו שם שקים של מטבעות זהב וכסף, תכשיטים ואוצרות פז. מיד לקחתי את כל האוצרות, כיסיתי אותם בחיטים ובשעורים שמצאתי במקום, וחזרתי הנה כששיר של שבת והודאה להשם יתברך על שפתותי. הכלב לא עזב אותי, ועם צאתי לדרך ראיתי כי הוא מהלך אחרי כשומר נאמן. זהו הכלב שראיתם אותו ושחזרו זה עתה אל העיר".

סיימו האחים את דבריהם באוני החכמים שהגיעו לביתם: "עם סיום סיפורו המצמרר, ציווה אותנו אבינו: מאחר שניצלת ממוות לחיים בזכות מצות סעודות שבת, ואף זכית לעושר רב ועצום, מבקש אני מכם כי תקפידו גם אתם לשמור ולקיים את מצוות סעודות השבת בהידור רב".
 כאשר שמעו זאת החכמים שקט ונח לבבם, ואף ברכו אותם כי יהי ה' עמם להמשיך עוד שנים רבות במנהג נאה זה של כבוד השבת.



לשמיעת השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

ספר ויהלום

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברחלה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מוריניו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א



מכתלי בית ההוראה

תשובה ממוריניו הרב שליט"א

לקנות קלף עם שם הוי"ה או כתבי הקודש שנכתבו בידי גוי כדי לגנוזו

אשי דילמא פודים את ספר התורה כדי לגנוזו.

עוד אמרו שם: 'אמר רב נחמן, נקטינן ספר תורה שכתבו מין (אפיקורס) ישרף, כתבו עובד כוכבים יגנו, נמצא ביד מין יגנו, נמצא ביד עובד כוכבים אמרי לה יגנו, ואמרי לה קורין בו.'

ספר תורה שכתבו עובד כוכבים, תני חדא ישרף, ותניא אידך יגנו, ותניא אידך קורין בו. לא קשיא, הא דתניא ישרף ר"א היא, דאמר סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים (והרי הוא כמין), והא דתניא יגנו האי תנא הוא, דתני רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת, תפלין ומזוזות שכתבן (מין) ומסור, עובד כוכבים ועבד, אשה וקטן, וכותי וישראל מומר פסולין, שנאמר וקשרתם, וכתבתם, כל שישנו בקשירה ישנו בכתובה, וכל שאינו בקשירה אינו בכתובה.

חיוב גניזה בספר תורה שכתבו גוי

הטעם שאמר רב אשי שצריך לגנוזו, ביאר הרמב"ן (שם), שאף ספר תורה שאינו כשר לקרות בו, צריך לקנותו מן העכו"ם כדי שלא ינהגו בו מנהג בזיון. עוד כתב שצריך לפדותו שמא ספר תורה כשר הוא.

גם במשנה ברורה (אור"ח סי' לט ס"ק ז) כתב מדעת עצמו דפשוט שאם הם פסולין מחמת עצמם, גם כן חייבין לקנותם מהגוי כדי לגנוזו, אלא שבדבריו אפשר לפרש שיש ביד גוי ספר תורה שכתבו ישראל והוא פסול מאיזה טעם, אבל ברמב"ן מוכח שמדובר שהגוי כתב את הספר תורה והגם שהספר פסול שהרי הגוי אינו בכתובה, עכ"פ הספר חייב בגניזה. [ועוד הוסיף המשנה ברורה (שם) בשם העולת תמיד, שבכתבו אפיקורס שהדין הוא שצריך שריפה אין צריך לקנותו מן העכו"ם].

אך הים של שלמה (גיטין פרק ד ס"ז) כתב שבמקום שידוע לנו שכתבו הגוי וצריך לגנוזו, לא מחויבים לפדות הספר תורה כלל. ומכל מקום מי שמותר בממונו ורוצה לפדותו כדי שלא יזלזלו בו הגויים וינהגו בו מנהג הפקר ובזיון 'מה טוב ונעים מעשיו'.

המשך בעמ' ג'

טיילנו בבין הזמנים בכפר דרוזי, באחד הבתים הראה לנו בעל הבית חתיכת קלף שעליה כיתובים שונים בערבית ועיטורים ובמרכזה שם הוי"ה. הוא סיפר לנו שהעתיק את 'האותיות בעברית' משלט שראה בתוך בית כנסת ומצא חן בעיניו. למרבה הזעזוע התברר לנו שהקלף הזה משמש אותו להנחת סירים על השיש במטבח. שאלנו אותו בכמה הוא מוכר את הקלף, והוא השיב שלא עלה בדעתו למכור אותו, אבל תמורת \$1000 הוא יסכים להעבירו לרשותנו. האם יש חובה לקנות ממנו?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

בשאלה זו יש לדון, האם יש קדושה בשם שכתב גוי. ואם תמצא לומר שיש קדושה, האם יש חובה לקנות את הקלף מהגוי כדי שלא יהיה מוטל בבזיון. אך נקדים תחילה מה שהתבאר בדברי רז"ל לגבי בכתבי הקודש ס"ת תפלין ומזוזות שנמצאו בידי גוי.

כתבי הקודש שבידי גוי

שינוי במשנה במסכת גיטין (מה). 'ואין לוקחין ספרים תפלין ומזוזות מן העובדי כוכבים יותר על כדי דמיהן, מפני תיקון העולם'. ופירש רש"י (מה: ד"ה מפני) את טעם תקנת העולם, או משום דוחקא דציבורא, שלא יגיעו הציבור לידי עניות על ידי שיוציאו דמים מרובים מדי עבור זה, או מפני שחששו שאם נקנה מהגויים את כתבי הקודש ביותר מכדי דמיהם יבואו הגויים להתאמץ לגזול מישראל ספרי תורה תפלין ומזוזות (ראה בגמרא שם לעיל מה. שהסתפקו בשני טעמים אלו לגבי פדיון שביים). ובשולחן ערוך (סימן לט סעיף ז) הטעם כדי שלא להרגיל לגנוב ולגזול.

ואיתא בגמרא (שם מה): אמר ליה רב בודיא לרב אשי, יתר על כדי דמיהן הוא דאין לוקחין, הא בכדי דמיהן לוקחין, ומשמע שפודים וקוראים בספר התורה הפדוי, ושמע מינה ספר תורה שנמצא ביד עובד כוכבים קורין בו. והשיבו רב

הלכה למעשה

תשובות ממוריניו הרב שליט"א

בורר ב'מיעוט הפסולת'

קיבלנו לכבוד סעודת ליל שבת סלט ירקות עם הרבה בצל, אך התברר שהאורחים שאוכלים אצלנו אינם אוהבים לאכול בצל בסלט. אחד הנוכחים הציע לדלל את הבצל מן הסלט, דהיינו לברור פסולת מתוך אוכל אך לא להוציא את כל הבצל אלא את רובו ובאופן זה הסלט

יהיה 'אכיל' גם לאורחים. האם יש היתר כזה?

ת. אסור להוציא את הבצל מתוך הסלט, גם כשאינו מוציא את כל הפסולת, כי עדיין הוא בורר פסולת מתוך האוכל והרי זה בכלל מלאכת ברירה¹.

רכישה ביד 2 ממודעה שפורסמה בזדון בשבת - הנאה ממעשה שבת ולפני עור'

האם יש 'לפני עור' במעשה שבת, בקניית מוצר

שהתפרסם ביד 2 במחשב, אך הועלה במזיד בשבת (רשום תאריך כניסת המוצר), שאף שאצלי הוא כבר 'בכדי שיעשה', מכל מקום אצל המפרסם הוא אסור עולמית ונמצאתי מכשילו?

ת. מעיקר הדין אין בכך איסור מצד הנאה ממעשה שבת², וכן גם אין זה בכלל 'לפני עור'³, אולם אין נכון וראוי לסייע לאדם המחלל שבת רח"ל⁴.

המשך בעמ' ב'

כאן אין זה בקביעות, וגם אין בזה משום מסייע על האיסור שכבר נעשה, ועוד שלא נעשה המוצר עצמו בשבת רק הפרסום. ועוד יתכן שלא עבר אלא על איסור דרבנן ויש אומרים שאין איסור מסייע באיסור דרבנן, (ש"ת מהר"י

אסאד אור"ח סי' ד ש"ת בית יהודה יור"ד סי' י"ז ש"ת תורת חסד אור"ח סי' ה, וכן צידד הפמ"ג א"א סי' קסג), וטעמם הוא לפי שהוא גזירה לגזירה, אמנם יש אומרים שאסור גם בדרבנן, (מג"א סי' קסג, והביא ראה מניין זה; וכדבריו פסקו בש"ת מהר"שם ח"ב סי' צג בש"ת בית יצחק אור"ח סי' כט סק"א, פתחי תשובה יור"ד סי' ק"ס סק"א א.)

4 למגדר מילתא, ראוי לכל יהודי בעל נפש, לחוש לכל דבר שנגרם בו חילול שבת רח"ל, וככל שבידו להרבות בשמירת השבת ובזהירותה, וכל ישראל ערבים זה לזה.

(ספר מאור השבת ח"א סי' י"ח ערה 1) להקל, ודעת המנחת יצחק (ח"ט סי' לט) והשבט הלוי (ח"ג סי' נד) שבמומר יש דין מעשה שבת כמו בגוי כיון שיש חשש שיישע לו, שבמומר לא שייך הכלל של אין אדם חוטא ולא לו.

3 יש הרבה צדדים לדון באיסור 'לפני עור' בזה. כי הפוסקים הביאו מש"כ בש"ת כתב סופר (סי' ג) לענין מאפיייה של יהודים שעושים שבתם חול ואופים פת בשבת, שאסר לקנות מהפת שנאפתה בשבת גם לאחר השבת, והאייל ועושים זאת בקביעות, והקונה מן הפת הזאת הרי הוא מסייע ידי עוברי עבירה. וכן פסק בש"ת מהר"מ שיק (סי' ר"ב). אמנם הם אסרו מחמת שעושים כן בקביעות, ואם קונים מהם יש להם הנאה ממה שעשה בשבת. אך

בשבת, שהרי התשלום אינו נחשב הנאה מהפרסום, אלא משווי המוצר, ומה שהתגלגל דרך הפרסום אינו גוף ההנאה. ומ"מ אף אם היה נעשה ממש בשבת מותר לקנות. והכלל באיסור הנאה ממעשה שבת, שאם נעשה על ידי יהודי שומר תומ"צ אין צריך להמתין במוצ"ש שיעור זמן שיוכל לעשות את המלאכה במוצ"ש, כמו שכתבו הפוסקים (אור"ח סי' שיה מג"א סק"ב, ט"ז סק"א, מש"ב סק"ה) שאין חשש שיאמר לו לעשות כן בשבת הבאה. וגם הישראל לא ישמע לו בשבת הבאה. ובמעשה יהודי שאינו שומר תומ"צ, נחלקו הפוסקים אם מעיקר הדין יש להמתין במוצ"ש בכדי שיעשה או לא. והפמ"ג הסתפק בזה (סי' שכה סק"ב, סי' רעו מ"ז סק"ה) ודעת הגר"ש אויערבאך

1 יש שאמרו שבברירה מותר מיעוט המין, שאין זה תיקון של התערובת ולא נחשב 'בורר'. אבל אינו נראה, משום שאם בהוצאת רוב הבצל הסלט טוב עבור אותם אנשים, נמצא באיסור דבר שיש בו חובה על התערובת של תערובת שווה בשווה לכדי תערובת של מיעוט רובו, ושבו חזרו למלאכת בורר לכל דבר. ועוד שיש לחוש עוד לדברי הט"ז (סי' שיש סק"ה) שאפילו במין אחד יש בורר. ואף אם במין אחד ממש יכול לסמוך על המקלים, באופן זה שכל המין הוא פסולת אצלו, ורק משתתק בהוצאת חלק מהפסולת, גם הפוסקים האחרים יודו דהוי ברירה אפילו במין אחד.

2 יש לדון אם נחשב שנעשה מדבר שנעשה

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א המשך מעמ' א'

המתנה למעילית עקב בניית יחידות דיור

שמשון מתגורר בקומה השישית בבנין ויש לו גג מוצמד בטאבו. כמנהג בעלי בתים חשובים בנה שמשון בגג ביתו שלוש יחידות דיור להשכרה, אלא שלאחר שנסתיימה הבניה קפץ עליו רוגזו של גרשון מהקומה החמישית, וטענתו בפיו, כי בגלל השוכרים החדשים של יחידות הדיור הוא נאלץ להמתין למעילית כמה דקות יותר מבעבר, ובשל כך הוא מפספס את האוטובוס בבוקר. כמו כן בערב כשהוא חוזר מזיע לאחר יום עבודה עליו להמתין בסבלנות עד שהמעילית תרד אליו, כשכמוכן הוא מגלה שיוצאים משם לא אחרים מאשר השוכרים של שמשון, לפיכך טוען גרשון, ששמשון צריך להפסיק להשכיר את יחידות הדיור, או למצער, לבנות מעילית נוספת שתשחרר את העומס.

תשובה: במשנה (ב"ב טז:) איתא: 'לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנה לחצר השותפין' ומבאר הגמרא הטעם מפני שמרבה עליהן את הדרך, ופירש הרשב"ם: 'שרוב בני אדם יוצאין ונכנסין עכשיו בחצר יותר מבתחילה וליכא צניעות כדמעיקרא'. וכך פסק בשו"ע (סי' קנד ס"א), ואפילו אם אין זה בית בחצר אחרת אלא שבונה בנין אחורי ביתו או עליה על גבי ביתו, גם כן אסור אם יש לזה פתח נפרד. ולכאורה לפי זה, בעיה לבנות יחידות דיור מפני שמרבה אנשים בבנין, אלא שכתב הרשב"א (שו"ת, ח"ג סי' קע"ד) והביאו הבית יוסף (סי' קנד ס"ג) שכל טענת ריבוי הדירון זה דווקא בחצר שעושים בה לפעמים תשמישים צנועים, אבל במבוי שאין עושים שם תשמישים צנועים אין שם טענת ריבוי הדרך. ועל פי זה פסקו רוב פוסקי דורינו שחדר מדרגות בזמנינו שאין הדרך לעשות שם תשמישים צנועים דינו כמבוי שאין בו טענת ריבוי הדרך.

בסעיף ב' שם איתא ברמ"א שכשמוטר להרבות דירון [שם איירי באכסנאן ודירון בביתו, לשית הרמ"א שמתיר כל זמן שאין מוסיף בנין חדש] מותר אפילו אם יש בחצר בית הכסא אחד [שמשתמשים בו הבתים ביחד], ולא יוכל השני לטעון שהדירונים הנוספים ממלאים לי את בית הכסא. וכתב הדגול מרובה (הביאו החת"ס בח"י והפתי"ש שם) שכל זה דווקא אם יש לכל אחד בביתו בית הכסא נפרד אלא שנופל לחפירה אחת, ועל כן אינו יכול לעכב, אבל אם יש בחצר בית הכסא אחד ודאי אפשר לעכב מהלכנים שם עוד אנשים, שעל ידי ריבוי אנשים יצטרך להמתין כשימצא נעול. בחזון איש (סימן י"ב ס"ק ו' ב"ה בפ"ת) הקשה על הדגול מרובה שאם כשנופל לחפירה אחת אין יכול לעכב על ריבוי הדירון ומשום שכך דרך השותפות, אם כן למה על המתנה יכול לעכב, וכמו שיכול להרבות אנשי ביתו ואורחים הסמוכים על שולחנו כמו שכתב המגיד משנה (שכנים פ"ה ה"ט) ולא הוזכר שיכול לעכב בטענת המתנה על בית הכסא, כמו כן לרמ"א שמתיר אכסנאים אף שאינם סמוכים על שולחנו אינו יכול לעכב בטענת המתנה. וסיים שם החזו"א 'שאם זה באופן שלפי הענין על כרחם צריכים לפתוח בית הכסא שני שאין אחד מספיק להם לפי דרך בני אדם, זה שמוסיף דירון חייב לבנות את בית הכסא, ועד שיבנה אפשר לעכב עליו'. וסיים שם שאפשר שדברי הדגול מרובה שבבית הכסא אחד מעכב בטענת המתנה איירי בכה"א גוונא.

העולה לדינא:

בנידון דין שיש חוק הקובע שממספר מסוים של דירות חייב הקבלן להתקין שתי מעליות (לדוגמא 24 דירות). וחוק זה שנקבע לפי דרך בני אדם שממספר זה של דירות אין מספיק להם מעלית אחת נהיה גם מנהג המדינה, אם כן אם קודם שבנה את יחידות הדיור היו רק 23 דירות בבנין ועל ידי בניית היחידות נהיו 26 דירות, גרשון יכול לעכב עליו מלהשכיר את יחידות הדיור עד שיבנה מעלית נוספת בטענה שממתין למעלית יותר זמן. אולם אם לפני הבניה היה שם רק 18 דירות, אינו יכול לעכב את השכרת יחידות הדיור בטענת המתנה על המעלית.

צביעת שער בידי גבר לצורך ניסוי

בת שצבע ומראה שיערה פגום וצובעת שיערות ראשה, קיבלה במתנה צבע שער מסין, אך היא חוששת לנסות אותו על שיערה שמא הצבע פגום ואינו ביופי ובגוון הרצוי לה, ומבקשת מאביה, שכיוון שאנשים לא אכפת להם כ"כ במראה שערם, שיצבע הוא את שיערו או חלק משערו באותו צבע כדי לנסותו. האם יש איסור בדבר משום 'לא ילבש'?

ת. נראה שיש הבדל לאיזו מטרה עושים את הניסוי, אם הוא נעשה כדי לדעת אם החומר אינו עושה כאבים או קלקול השער, מותר לעשות את הניסוי על שער של איש, אולם אם המטרה היא לראות איך יוצא השער ובמידת יופיו, אם כן המבוקש הוא לעשות פעולת התייפות לצורך צדדי, ולכן אסור לעשותו.

תספורת לכבוד שבת כשלושים של אבל מסתיימים בשבת

אבל על מתו ל"ע, שיום השלושים לאבל חל בשבת רוצה לברר אם יהיה מותר לו להסתפר כבר ביום שישי לכבוד שבת?

ת. נחלקו הפוסקים⁶, ויש שכתב לחלק בין אבל על אב ואם לשאר לאח או אחות⁷.

תשלום על עליה שלא קיבלה

אני מוכר את העליות מדי שני וחמישי

ההיתר.

6 הנידון הוא דווקא בכה"ג ולא כשחל שלושים ביום ראשון, כי דווקא בכה"ג כיון שאחר מקצת היום של שבת כבר פקע דין שלושים, לכן יש מקום לומר שכבוד השבת שבה אין כבר דין שלושים טובע שיתגלח לפני השבת ואין בזה סתירת האבלות. בעיקר הדין נחלקו הפוסקים ואיה שוקל איה סופר ואיה מונה להחליט אם בכה"ג אמרין שהלכה כדברי המקל באבל. שבהגות מיימוני (אבל פ"ה ה"ז) וכנראה כן מהרמ"א (י"ד סימן ת"ט) נראה שנקטו כסוגיא דשמעתא בירושלמי (מ"ק פ"ג ה"ה) שאין להתגלח ברע"ש ככה"ג. עיין שם גם בפתיחו תשובה סק"ו בשם פנים מאירות (ח"ב סימן קס"ט), ומאידך, דעת התשב"ץ (ח"א סימן קע"ח) ועוד פוסקים המובאים בפתיחו תשובה שם, ובילקוט מפרשים מהדו"מ י"ג ועוד והדר, להקל בזה.

7 בשדי חמד (אסיפת דינים מע' אבלות אות ט) כתב לחלק בין אבל על אב וכדומה ובין אבל על אביו או אמו, ואם ננקוט כדבריו, יהיה תלוי דין זה על מי הוא אבל.

8 ראה מה שהרחבנו בספר מכתלי בית הדין (ח"א סימנים י"ב, טו, יז) והבאנו את דברי גדולי הפוסקים שנקטו שאין כאן קנין כי אם נדר. והנדר אינו אלא אם יקבל את העלייה, ומאחר ובסוף לא קיבל אינו צריך לשלם. אמנם שעתול תמיד (סי' קמד סק"ו) מביאר בשלש קנין מכירת העליות ואין זה רק נדר, ולכן גם יורשי הקונה חייבים לשלם לקהל את דמי המכירה, אלא שלא יביאר כיצד חל הקנין. וכן כתב בשיירי כנסת הגדולה (הגמות טור א"ח סימן קמ"ג) והובא באליהו רבה (שם) ובבאר היטב (א"ח סימן קמד סק"ה), וכ"פ הגר"ש אלישיב (חשוקי חמד יומא לח),

במניין אצלנו בבית הכנסת. אנחנו מוכרים בנפרד את פתיחת ההיכל, עלייה לתורה לשלישי, וכן הגבהה-גליה. כך היה שקנה אחד פתיחת ההיכל ואחר את העלייה, כשהגיע זמן קריאת השלישי עלה לתורה מעצמו מי שקנה פתיחה, [אולי סבר שקנה הכל], מחמת אי הנעימות לא אמרו לו דבר. השאלה היא, האם מי שקנה ונדר עבור העליה של שלישי צריך לשלם אפילו שבא אחר וגנב לו את העלייה?

ת. אין הקונה צריך לשלם על העלייה, מפני שלדעת רוב הפוסקים כאשר מוכרים זכות עלייה בבית הכנסת, אין זה קנין אלא נדר, ומאחר ובסוף לא קיבל את העלייה, אינו חייב לשלם שלא נדר רק אם יקבל את העלייה⁸.

השאל רכב לחברו שאינו מבוטח

השאלתי את הרכב שלי לעשר דקות לחבר, והוא פגע ברכב יקר ביותר, אולם בגלל שהוא נהג-חדש הביטוח שלי לא מכסה אותו, האם יש עלי אחריות כלשהיא שלא אמרתי לו שאין עליו ביטוח?

ת. את מעשה הנוק עשה הנהג, ועליו לשלם לניוק⁹. אין נראה שיש כאן התרשלות מצד בעל הרכב. נהג חדש אמור לברר אם יש ביטוח עבורו, ובעל הרכב לא לקח אחריות עליו.

ולדעת הסוברים שמדובר בקניין גמור, לכאורה מאחר וכבר קנה והעלייה שלו, הרי שהגונב גנב ממנו, וא"כ לכאורה הקונה יצטרך לשלם ויכול לתבוע את מי שגנב ממנו, מלבד אם נאמר שהקניין היה בתנאי שהגבאי הוא האחראי על המכר ועליו לדאוג לכבוד את הקונה בעלייה ולא לאפשר לגנוב ממנו את הכיבוד. אך זהו דווקא באופן שהגבאי קורא בקביעות, שבאופן זה יש לומר שחלק מהמכירה הוא נתנת הכיבוד בפועל, ועל הגבאי מוטלת האחריות לדאוג שיקבל את העלייה, ואילו בנידון דידן הגבאי לא העמיד את הדבר הנקנה לרשות הקונה. אך אם האנשים נגשים מעצמם, שוב נמצא כי העולה גנב זאת מהקונה והגבאי אינו קשור לגניבה שאינו אמור לספק לו דבר נוסף מעבר למכירה. אמנם כאמור לרוב הפוסקים סוברים שאין כאן אלא נדר, ולכן נראה שאינו חייב לשלם אם בסוף לא קיבל את העלייה.

9 הפגיעה עם הרכב הרי זה כאדם המזיק, שהוא מפעיל את הרכב. וראה בשו"ע חו"מ סימן שע"ח (סי' ט"ו) תשובות הרה"ג (כלל קא סי' ה) על רוכב עם סוס שפגע בסוס אחר והזיק, שכתב הרה"ג שהוא אדם המזיק, ואין זה רגל ברה"ר כיון שרוכב על הבהמה. ואמנם בחזו"א (ביק סי' ד סק"ה) תמה, הלא הסוס מזיק מחו ולא מכח אדם ולא מצירו דעגלה שמכסת בקרון הוי כגוף הבהמה, דהבהמה מוקת בכחה ושליף שעליה כגופה, וה"ל אדם המושך בקרון חשיב אדם המזיק, אבל הכא שרוכב עליה והוא נעשה שליף שעליה למה חשיב אדם המזיק. עכ"פ גם לדברי החזו"א המושך בקרון חשיב אדם המזיק.

חדש שאם כתב שם השם בכוונה לכתוב את השם, רק שלא נתכוון לקדש את השם, שהשם קדוש והמוחקו לוקה, והרי מטבעי המטבעות הגם שאין כוונתם לשם קדושה, הרי כוונתם לכתוב את השם, ולכאורה השם נתקדש.

ובברכי יוסף הראה מקום לעיין בחוות יאיר (סימן טז), וראיתי ביביע אומר (הלך ד יורה דעה סימן כא סק"ו) שפירש כוונתו שחוות יאיר שם כתב לחדש שאם מתכוונים שלא לשם קדושה גריע טפי מכותב את השם ואינו מתכוון לקדשו, ולפי"ז יש לחלק שהגם שבאופן שנתכוון לכתוב את השם, רק לא כיון לקדש את השם, עכ"פ השם קדוש ולוקה, באופן שנתכונו בהדיא לשם חול של יפוי המטבע, אין בשם קדושה וחשיבות ומותר לחללו.

ובגמרא שבת (א:ו) איבעיא להו, קמיעין יש בהן משום קדושה או דילמא אין בהן משום קדושה. וכתב בשפת אמת (שם) נראה הפירוש הגם שכתוב בהם שמות, מ"מ כיון שלא נכתבו לשם קדושת השם י"ל דאין בהן קדושה, וכמ"ש הבית יוסף (בדק הבית יורה דעה סימן רע בשם הרשב"ץ דאין איסור במחיקתו גם כן ע"ש [וחתן השפת אמת העיר שאכן בש"ך (שם סי"ב) אינו מתיר למחוק אלא לצורך תיקון ע"ש] עכ"ל. והנה דברי השפת אמת הם בכותב את השם בכוונה רק שלא לשם קדושה, וכל שכן בכותב שלא בכוונה כלל.

שמות הוי"ה על גבי קלף שבידי גוי

ומכל זה נראה כי בנידון דידן שהגוי שכתב את שם הוי"ה כלל אינו יודע מה משמעות מילה זו, רק שהוא ראה שהיהודים מייחסים סגולה קדושה וחשיבות למילה זו, וכתבה כעיסור על הקלף, ונמצא שכלל לא נתכוון לכתוב שם השם, יהיה מותר למחוק, כמבואר בדברי רבי חיים שסבר שמותר למחוק את שם הללויה שבספר שכתב רבי מאיר שסבר שהללויה אינו שם קודש. וכן מצאנו בסמ"ק שמותר למחוק.

וגם הפרי חדש שהחמיר בכותב שם שלא לשם קדושה, היינו ביועד שכותב את השם רק שאינו מכוון לקדושה, אבל בכותב שלא לשם השם כלל מותר למחוק, ומעתה לא מיבעי להשפת אמת והחיד"א שמותר למחוק שמות שנכתבו שלא בכוונת השם לכתחילה, אלא אפילו למה שחשש המחנה אפרים לכתחילה משום בזיון שלא למחוק, מ"מ בוודאי אין צריך לקנותם מהגוי כדי לגנוזם. להלכה:

א. כתבי הקודש כגון ספרי תורה תפילין ומוזות שנמצאו אצל גוי, חייבים לקנותם כדי שלא יהיו מוטלים בבזיון. ב. אם יודע שגוי כתבם, לדעת הרמב"ן גם באופן זה צריך לקנותם מפני כבודם שלא יהיו בבזיון, ולדעת מהרש"ל אין חובה מן הדין לקנותם רק למי שרוצה לוותר מממונו כדי שלא ינהגו בהם מנהג בזיון. ג. לעניין שם הוי"ה שנכתב בלא כוונה לקדש נחלקו הפוסקים: יש אומרים שהוא קדוש ויש איסור למחוק. ויש אומרים שאין בו קדושה ומותר אף למחוק. ויש אומרים שאיסור מחיקת השם אין בו, אבל מכל מקום אסור למחוק משום בזיון, וכן פסק הש"ך לדינא. ד. אף להסוברים ששם שנכתב בלי כוונה אסור למחוק, אם נתכוונו בכתביתו בפירוש לשם חול כגון ליופי וכדומה, אין בשם שום קדושה וחשיבות. ה. בנידון זה שמצא קלף שכתב בו הגוי שם הוי"ה, נראה שמותר למחוק מפני שהגוי אינו יודע כלל מה משמעות מילה זו, רק שכתבה כעיסור על הקלף והרי זה כאילו כתבו בפירוש לשם חול שמותר לחללו. ובוודאי אין חובה לקנותו מהגוי כדי לגנוזם.

שכותב על דעת שהוא שם השם, ובאמת אין צריכים כוונה לשם קדושה, כי בתשובת התשב"ץ (שם סימן קכז) מוכחת דעת התשב"ץ שרק כאשר נתכוון לקדש השם נעשה קדוש.

ובפרי חדש (רמב"ם יסודי התורה פרק ו) הביא שיש שנכתבו האם שם שכתבו שלא לשם קדושה יש בו איסור מחיקה, וכתב להוכיח שיש בו קדושה מהדין של שם הנכתב על גבי כלים, שהמתין את הכלי הרי זה לוקה, והרי משתבר שאין כוונת כתוב את השם לקדש את שם השם שעל גבי הכלי, ואפי" הכי מתקדש השם והמתכוון לוקה.

ובספר מחנה אפרים (חידושים על הטור יורה דעה הלכות ספר תורה) סבר לחלק שאמנם אין איסור מחיקה ומלקות רק בשם שכתבו לשם קדושה, אבל משום בזיון שם השם אין למחוק לכתחילה אפי" באופן לא נתכוון כלל לכתוב את השם, ורק אם צריך למחוק כדי לתקן את הספר התורה מותר. והביא לדברי הפרי חדש שגם בלי כוונה לקדש השם נתקדש, והביא ראייה מהמה שכתב הרמב"ם לגבי אפיקורס שכתב את השם שאינו קדוש לפי שהגם שהאפיקורס יודע שזה שם השם, הרי אין מאמין בהשם, ובוודאי שלא קידש את השם, ומוכח שכדי שיתקדש השם צריכים כוונה לקדשו.

וזה לשונו: 'שאלה הני הזבים שכתוב עליהם שם הוי"ה, אם מותר להתיכם. תשובה: לכאורה היה נראה דשם שלא נכתב בקדושה מותר למחוק, דגרסינן בירושלמי דמגילה אמר רב שמעית מן חביבי ר' חייא אם יתן לי אדם ספר תהלים של ר"מ מוחק אני כל הללויה שבו מפני שלא נתכוון לקדשו, כלומר דר"מ סבר דהללויה הוי שם תיבה א'. וכן נראה ג"כ מדברי הרמב"ם שכתב (יסודי התורה פרק ו) וז"ל, ספר תורה שכתבה מין ישרף מפני שאינו מאמין בקדושת ה' ולא כתבו לשמו, אלא שהוא מעלה בדעתו שזהו כשאר הדברים, והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם. משמע מדברים אלו דהיינו טעמא דשורפן משום שלא נכתב לשמו ואין בו איסור מחיקה, ואף על פי שכתב אח"כ אבל גוי שכתב את השם וגזיזין אותו, אף על פי שסתם גוי אינו כותבו לשם קדושת השם, ואפילו הכי גזיזין אותו, יראה דאינה אלא מדרבנן ומשום בזיון, ולא גרע משאר כתבי הקדש שכתב אח"כ דגזיזין אותם. ומ"ש בירושלמי (שם) בשם ר' חייא, אם יתן לי אדם וכו', הא דשרי למחוק היינו משום תיקון, אבל בלאו הכי אסור למחוק דאפילו בספרי מינים שלא נכתבו בקדושה אר"י (פרק כל תבין) דבחול קודר את האזכרות, והטעם דקאמר שורפין אותם, אינו אלא משום דלא יזכר שם למינים, ודלא כדמשמע לכאורה בספר עמודי גולה, דשם שלא נכתב בכוונת קדושה מותר למחוק. עכ"ל.

שם שנכתב בטעות האם יש בו חשש בזיון

ודברי המחנה אפרים שגם בשם שנכתב שלא בכוונה לשם קדושה אסור לכתחילה למחוק משום בזיון, אלא רק לצורך תיקון ספר תורה, כן כתב בש"ך (יורה דעה סימן רעו ס"ק יב), אלא שבמחנה אפרים הוסיף לומר שאפי" בשם שנכתב בטעות אסור לכתחילה למחוק, ועל זה נחלק בברכי יוסף (שם) שאם נכתב בטעות מותר למחוק.

ואכן החיד"א (ברכי יוסף (שם ס"ק כח) כתב: 'מטבע שמצד אחד חקוק שם אחד, ומצד אחד דיוקן איש בולט, שרי להוציאו ולהתיכו, ואין לאסור להשהותו, ולכא למיחש למידי, הרב החסיד יעקב מולכו ז"ל בתשובתו (כתב יד ס"י קלט), וכן עיקר. והרב מחנה אפרים שאסר להתיכם, לא סיימיה קמיה עיקרו ותוקפו של דבר'. ודבריו צריכים ביאור, שהרי לעיל נתבאר דעת הברכי יוסף כדעת הפרי

ופסק הרמב"ם (ספר תורה פרק א הלכה ג): 'ספר תורה תפילין ומוזות שכתבן אפיקורוס ישרפו, כתבן כותי או ישראל מומר או מוסר ביד אנס או עבד או אשה או קטן הרי אלו פסולין ויגזו, שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב. נמצאו ביד אפיקורוס ואינו יודע מי כתבן, יגזו. נמצאו ביד כותי כשרים. ואין לוקחין ספרים תפילין ומוזות מן הכותים ביותר על דמיהם שלא להרגיל אותן לגונבן ולגזולן'. וכן פסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רפא סעיף א). אך כתב שם בנמצא ביד עובד כוכבים, ואינו יודע מי כתבו, שיש מי שמכשיר ויש אומרים יגזו. וחייבין הצבור לקנות ממנו בכדי דמיו או יותר מעט ולגזו, כדי שלא יזולו בו.

לפי זה בנידון דידן, גם אם היה מדובר בכתבי הקודש, כיון שהגוי דורש הרבה יותר מכדי דמיו, שהרי שיעורו כדי דמיו אינו אלא כשיי הקלף כתוב כדי להשתמש בו וכיוצא (חתם סופר שם ד"ה ואין), אין צריך לקנות כדי לגזו, אלא רק במעט יותר מכדי דמיו יש לקנות, וכל שכן לדעת מהרש"ל שאין חיוב לקנות כדי לגזו. ועוד שבנידון דידן אין מדובר בכתבי הקודש, אלא בכתבית שם הוי"ה שכתב הגוי, ויתכן שבאופן זה לא תיקנו כלל לקנות. ועוד שיש לחוש שאם יקנה ממנו את הקלף, ילך ויכתוב קלף חדש כזה ומה הועילו בתקנתם, מה שאין לחוש כ"כ שיעמוד ויכתוב סת"ם. ומיהו אפשר שזו אינה טענה, כי סו"ס יש להציל כתבי הקודש או שם הקדוש שעומד לפנינו ואין זה עניין למה שבעתיד.

גוי שכתב שם הוי"ה על גבי אבן או כלי

איתא בגמרא ערכין (י:ו) 'עובד כוכבים שהתנדב קורה, ושם כתוב עליה, טעונה גניזה, חיישינן שמא בלבו לשמים'. ומבואר שאם כוונתו לשמים חייב גניזה, והנה לגבי ספר תורה שחייב גניזה היה אפשר לפרש שאינו חייב גניזה מפני כבוד הספר תורה שכתבו גוי, אלא מפני החשש שמא יקראו בו כבספר תורה כשר, אבל מגמרא זו מוכח כמו שכתב הרמב"ן שהטעם שחייבים לגזו הוא מפני כבוד הספר תורה, ויתר על כן מבואר שם ברש"י (ד"ה שם שלא במקומו) שלא רק איסור ביזוי אלא גם קדושה יש בשם שכתב הגוי. וכן הוכיח החוות יאיר (סי' טז) מסוגיא זו שגם שם שנכתב שלא לשם קדושה קדוש. וכן נראה דעת הרמב"ם (יסודות פ"ו ה"ח) שפסק שגוי שכתב את השם גזיזים אותו, ומבואר שדעתו שיש קדושה בשם אפילו בנכתב שלא לשם קדושה.

שם הוי"ה שלא נתקדש

אמנם בסמ"ק (עשין סק) כתב שהאיסור למחוק את השם הוא דוקא אם נכתב שם השם מדעת, אבל נכתב שלא מדעת לא נאמר האזהרה, ועל פי זה פסק התשב"ץ (חלק א סימן קעו) 'אין השם מתקדש אא"כ נתכוון הכותב לקדשו, אבל כתבו שלא בכונת קדושה, אינו קדוש'. והביא ראייה מהדין של המתכוון לכתוב 'יהודה' ושכח לכתוב אות ד' ועלה בידו שם הוי"ה שמותר למחוק, וממה שאמר רבי חייא שאם היה בא לידו ספר תהלים שכתב רבי מאיר, היה מוחק כל ההללויה שבו, כי לדעת רבי מאיר אין הללויה שם קודש, ונמצא כתב דבר של חול, ולא נתקדש. וסיים שכבר פסק כן בסמ"ק.

וכתב החיד"א ברכי יוסף (יורה דעה סימן רעו ס"ק כד) שהראיות שהביא אפשר ליישבם ולחלק שמדובר באופן שמתחילה לא נתכוון כלל לכתוב שם השם, אבל אם מתכוון לכתוב שם השם, רק שלא מתכוון לקדש את השם בוודאי הוי קדוש, ולא כמו שכתב התשב"ץ שאין השם מתקדש אא"כ נתכוון לקדשו, וכתב שאין לדחוק בכוונת התשב"ץ שכוונתו רק

בגדר האיסור של שיחת חולין (ד)

בטלה שאין בה לא יראה ולא חכמה ולא צורך פרנסה שעובר בלאו הבא מכלל עשה 'ודברת במ' ולא בדברים בטלים, ורבים דשים בו והוא כשחוק בעיניהם, ע"כ. ומציין שם לספר צרור החיים (הל' דיעות פ"ו ה"ז) שמאריך שיש חיוב תוכחה גם במצות עשה ולא רק באיסור לאו.

לסיכום: נמצא שיש ג' שיטות בידינו שהשח שיחת חולין: (א) דעת ר"ת דאסורו מדרבנן. (ב) יש אומרים דאינו אלא מידת חסידות. (ג) ויש אומרים דאסורו מה"ת.

והנה אולי יתכן לומר דשיטות א' וב' אין חולקין אלא כל אחד דיבר על שיחה בטילה מסוג אחר, דהיינו בקלות ראש יש איסור ממש ואילו בסתם שיחה בטילה יש רק מידת חסידות, ויל"ע.

והנה בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סי' קכח) יצא לחלק בין דברי גנאי וקלות ראש (כפי' רש"י על שיחת חולין) שבזה אכן עובר על עשה ולא, לבין סתם כל שיחה בטילה שאינו לצורך חיי גופו [ובפרט כשמרבה בדברים] שבזה יש רק איסור בעלמא עכ"פ, ועל דיבור זה השני כיוונו הרמ"א ביו"ד [שהביא מקור לדבריו עפ"י הגהות מיימוניות ולא עפ"י הגמרא ביומא] והרמב"ם. עכ"ת. ועיין עוד בשו"ת להורות נתן (ח"י סי' סז).

דעת הרמב"ם:

הנה מדברי הרמב"ם (פיה"מ אבות א' יז) משמע לכאורה שאין איסור ממש בדברים בטלים, אלא שאין ראוי לדבר בהם ומאוס הוא, עיין שם בהרחבה. [אכן המהר"ל (נתיבות עולם נתיב השתיקה פ"א) מעיר על דברי הרמב"ם על פי דעת רז"ל שאמרו השח שיחת חולין עובר בעשה, וא"כ למה כתב שהדיבור שאין בו צורך הוא הדבר הנמאס, הוי ליה לחשוב זה בכלל הדיבור האסור. ולפיכך מסיק המהר"ל דעתו שדיבור הנמאס נראה דהיינו המרובה בדברים, אע"ג שהענין הוא דבר צריך, כאשר מרבה דברים הוא לשטות ולסכלות ודבר זה הוא נמאס. עכ"פ דעת הרמב"ם לא נראה כן להמעיין שם].

אמנם עכ"ז נראה פשוט דעת הרמב"ם להלכה שאין איסור ממש בשיחת חולין, וזאת מזה שהשמיט הלכה זו בספרו החזקה (אך ראה מה שכתבנו לעיל מזה בשם החו"א), וכן ממה שכתב (בהל' דיעות פ"ב ה"ד): 'אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו, וזו היא שיחת רוב כל אדם, ע"כ.'

אך מזה שכתב (שם פ"ה ה"ז) לגבי הנהגת התלמיד חכם וז"ל: 'כללו של דבר אינו מדבר אלא בדברי חכמה או בגמילות חסדים וכיוצא בהן'. וכן כתב (סוף הל' טומאת צרעת): 'אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה'. וכן כתב (הל' סנהדרין פ"ג ה"ז) שאסור לדיינים להקל ראש או לשחק או לספר בשיחה בטילה בבית דין אלא בדברי תורה וחכמה. אין להוכיח מכל זה שלכל ההמון עם מותר לדבר דברים בטלים, כי י"ל שכוונתו שגם דיבורים אשר הם לצורך

תורה פ"א ה"ב) על הגמרא ביומא: והנה נראה דרבה אזיל אם קריאת שמע דרבנן, ומוקי 'ודברת במ' לדברי תורה (ברכות י"ז), אבל למאי דקי"ל דעל קרי"ש קאי, אין שייך זה לדרוש 'במ' ולא בדברים בטלים. ע"כ. ולפי דבריו לא נקטי' להלכה האי דינא דגמ' דהשח שיחת חולין כלל.

מידת חסידות: הנה יותר מזה מצינו במקצת גדולי הפוסקים שנקטו שגם איסור דרבנן ליכא בשיחת חולין אלא זהירות בעלמא ומידת חסידות:

כן מבואר מהמאירי (יומא י"ט): שכתב וז"ל: לעולם יזהר אדם שלא להיות ביושבי קרנות ושלא לדבר בשיחה בטלה אלא כפי מה שיכריחו הצורך, דרך צחות אמרו השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר 'ודברת במ' ולא בדברים בטלים, ע"כ.

וכן מוכיח בפרדס יוסף (פר' אמור עמו' רנו ד"ה קדוש) מזה דרך בשבת אמרו שאסור להרבות בשיחה בטילה, וכן מזה שאמרו (ב"ב קסה). כולן באבק לשה"ר ואי תימה שעובר בלאו א"כ כולם פסולים לעדות.

וכן משמע בפשוט מהא שהשמיטו הרמב"ם והשו"ע הלכה זו. [אמנם ראה בספר מעשה איש (חלק ו' עמו' מד עפ"י מכתב מבעל הקהילות יעקב) מה שכתב בשם החזון איש, שאין להוכיח מזה שהשמיטו הרמב"ם דלא ס"ל להלכה, כי יתכן שכללו מתוך משמעות דבריו במק"א (הל' ת"ת פ"ג ה"ג ועוד) שכל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הרי זה בכלל בוזה דבר ה' (א.ה. וכתיריזו זו משמע בשו"ע יו"ד סי' רמו ס"ה) שהמחבר הביא דברי הרמב"ם אלו והרמ"א הוסיף על זה הא דאסור לדבר בשיחת חולין ודו"ק). עוד כתב שם דבר חידוש שהרמב"ם ז"ל היה מוסיף כמה פעמים והניח כמה הלכות ע"מ שיבררם ויקבעם בספרו, ואילו האריך הרמב"ם ז"ל עוד כמה שנים ודאי היה בא כמה הוספות רבות]. ובאמת ממשמעות דברי הרמב"ם בכמה מקומות מבואר דאינו אלא מידת הצדיקים ליהזר בזה. ראה להלן בהרחבה.

אכן משמעות הרמ"א (יו"ד סי' רמו סכ"ה) שכתב: 'אסור לדבר בשיחת חולין', מבואר דאסור מדינא.

איסור תורה: אמנם יש פוסקים שמשמע מדבריהם שנקטו את דברי הגמרא כפשוטם שעובר בעשה ולא ממש:

בחדדים (פרק יב אות כז) מונה איסור שיחת חולין כענף מצות עשה של 'ודברת במ'.

במעשי למלך (הל' מעשה הקרבנות פ"ג ה"טו) כתב לפרש הא דאמרו (ראה זבחים ז.) אין לך אדם שאין חייב עולה הבא לכפר על עשה, עפ"י הגמרא דהשח שיחת חולין עובר בעשה.

וכן נראה בשערי דעה (הל' דעות פ"ב ה"ד) ממה שכתב שיש למחות ולהצטער על כך שאנשים עוברים על עשה זו וז"ל: ובספרי המוסר כתבו הרואה את זולתו פוקר בעשה הכתובה בתורה, טמא יקראוהו, ובמדרש לקח טוב פ' שלח אמרו, אדם הגון שרואה פירוק המצות חייב לקרוע, והשח שיחה

בבית הכנסת אחרי תפילת ערבית פטפטנו בדברי חדשות הקורה בעולם ובפוליטיקה, ניגש אלינו 'מעורר' אחד בהראותו לנו את דברי הגמרא במסכת יומא (דף י"ט): הדורשת מפסוקים ש'השח שיחת חולין עובר בעשה ובלאו'. ברצוננו לברר האם אכן יש איסור מן התורה ממש לדבר שיחת חולין, או שהאיסור הוא רק מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא, או שבכלל אינו אסור מדינא אלא ממידת הזהירות והחסידות בעלמא.

תשובה: אכן חשוב לבאר שאלה זו, כי יש נפק"מ בין דאורייתא לדרבנן כמו בכל דיני התורה אם נוכל להקל בספיקו [וכמו שאכן נחלקו בכאן הפוסקים בגדר מה נקרא 'שיחת חולין', האם דווקא דיבורים של גנאי וקלות ראש (רש"י יומא שם) או אפ"י סתם דברים בטלים (רבנו יונה ברכות ט.)]. וכן יש כמה נפק"מ בין דיבור שאינו אסור מדינא אלא ממידת הזהירות וכדלהלן: (א) יתכן שאין חובת מחאה ברואה אצל אחרים כמו שיש בכל איסורי תורה [אבל באיסור אפ"י דרבנן יש חובת מחאה (משנ"ב סי' תרח סק"ג וכן משמע בשו"ע הרב שם ס"ד)]. (ב) אין חובת חנינות על הקטנים כמו בכל המצוות, אלא שראוי מאוד לחנכם על זה כמ"ש בספר חסידים (סימן ט'). (ג) וכן נפק"מ כמה אפשר להקל במידת הצורך.

שיטות הפוסקים:

הנה למרות שבגמרא דרשו איסור שיחת חולין מקרא דעובר בעשה ובלאו, מ"מ רבים הם הפוסקים שנקטו שאינו דווקא שעובר בעשה ולא מן התורה ממש, אלא שהאיסור הוא רק מדרבנן ודרשי המקראות הם אסמכתא בעלמא.

איסור דרבנן: כן כתב רבנו אברהם מן ההר (יומא י"ט): עובר בעשה ובלאו - אזהרות דרבנן נינהו, כדי שלא יהא אדם רגיל בשיחה בטילה, והני קראי אסמכתא נינהו. וכ"כ פרי חדש (א"ח סוף סי' סז, הובא בפ"ג סוף קנו), פרי מגדים (או"ח א"א סי' קנא סק"א), שו"ת חוות יאיר (סימן קלט), מהר"ץ חיות (יומא י"ט), שו"ת בית מרדכי (חלק א סימן נא-נב).

[וכן כתבו עוד פוסקים לגבי מקומות אחרים שאמרו חז"ל שעובר בעשה או בלאו [כגון כל הקורא אברהם אברם, או כל השוכח דבר אחד מתלמודו וכדו'] שאינו דווקא לאו ועשה מה"ת. עי' מאירי (שבועות כא: ד"ה זה), שו"ת פני מבין (יו"ד סי' שטט), פרי חדש הנ"ל, ועוד].

וראה דברי החפץ חיים (פתיחה עשין יב) שכתב שעל כל רגע ורגע שדיבר שיחה בטלה של גנאי וקלות ראש, יש עונש על ביטול מצות עשה של לימוד תורה בזמן הזה. ומבאר שם בבאר מים חיים: 'דבמה שאינו מקיים עשה בעת שצריך לקיימה נקרא עובר על העשה'. ומביא הגמ' ביומא ומסיק: 'ואעפ"כ לא מנינו עשה זו דהשח שיחת חולין בפנים, דאולי היא אסמכתא, אבל על כל פנים עובר על מצות עשה גמורה דתלמוד תורה בעת הזה וכנ"ל, עכ"ל.

וראה עוד מה שכתב באור שמח (הל' תלמוד

שוכר שעזב את דירתו באונס במהלך תקופת השכירות

וצריך להתחלק ההפסד לשני השותפים בשווה. אמנם הפתחי תשובה (שם) הביא מהשער המשפט (סי' קע"א) שכל דין הרמ"א זה דווקא בבית שעומד לדירה, והיינו שהשותפים נשתתפו כדי להשתמש בבית למגורים, אבל בית שעומד להשכרה כאכסניא או דירה להשקעה צריך השותף שהשתמש לשלם לשותפו חלקו, וכמו שמצאנו ברמ"א (סי' ס"ג) שאם שותף אחד השכיר את הבית וקיבל שכירות בודאי שהשכירות לשניהם, ואינו יכול לומר שהשכירו לעצמו, ולכן גם אם השתמש במקום כזה שכל מי שמשתמש משלם, צריך לשלם לשותפו. ולפי זה בעובדא דידן שהיה עומד לשכירות, ואם היו מוצאים בזמן זה להשכירו היו משכירים, הרי הוא נחשב קיימא לאגרא, ובאופן זה כשאחד משתמש הוא כמשתמש בשל השותפים. ואם כן בעובדא דידן שרק שותף אחד יכול היה להשתמש ובגלל זה מגיע הניכוי של פועל בטל, אז רק עליו יהיה הפסד הניכוי.

אמנם עדיין יש לעיין שיתכן שגם לדברי השער המשפט זה דווקא כשדר שם בפועל שעל זה אנו מחייבים אותו ולכן חייב לשלם, אבל בעניינינו שהחייב של הניכוי הוא בגלל שיכול היה להשתמש ולהרוויח נחשב בזה רווח שהשוכר ישלם כפועל בטל, ולא דווקא אם ישתמש בפועל. ואם כן בזה יודה שלא שייך דווקא לשותף זה ההפסד אלא על שניהם.

עוד צד לומר שההפסד על שניהם, ומשום דכל החשבון שעשינו זה רק לדברי הקצות שביאר שפועל בטל בבית זה רק כשיכול המשכיר להשתמש, אמנם בתוך דברי הנתיחה"מ (סק"ב) נראה שסובר שאין חילוק אם יכול המשכיר להשתמש, ונראה שלדעתו בכל בית מנכים תמיד כפועל בטל, ולדבריו בוודאי ההפסד של הנכוי יהיה על שני השותפים.

העולה לדינא:

א. השוכר צריך לשלם השכירות בניכוי דמי פועל בטל. ב. אם כבר שילם את השכירות, על המשכיר להחזיר לו דמי הניכוי של פועל בטל. ג. ההפסד יהיה על שני השותפים, שכן סובר הנתיחה"מ שאינו מחלק בבית וסובר שתמיד מנכה המשכיר לשוכר, ואף לקצוה"ח שמחלק התבאר שבאופן זה יש להסתפק בשיטתו, וכיון שאין כאן מוחזק ההפסד על שניהם.

יש לאדם עדיפות לקבל פחות כסף שכירות ושהבית ישאר ריק. וראה שם בקצות שהביא מהמהר"ם מטיקטין על אחד ששכר בית והיה דבר וברחו כולם, ופסק דהשוכר צריך לשלם הכל ולא ינכו לו מהשכירות ומשום ד'ביתא מיתבא יתיב', והרי שסובר שבבית אין מנכים. ומיישב הקצות שאינו חולק עם המרדכי אלא זה תלוי אם המשכיר יכול להשתמש בבית כשהשוכר יוצא, שאם המשכיר יכול להשתמש אם כן הרי נהנה ומרוויח ולכן מנכה, מה שאין כן באופן של המהר"ם שכולם ברחו ולא יכל המשכיר להשתמש בבית, ולכן אין מנכה לו כפועל בטל. ונמצא שכדי לנכות משכירות בית כפועל בטל לא מספיק מה שהבית עומד ריק, אלא בצירוף שהמוכר יכול היה להשתמש שם בזמן הזה. והשתא שבאנו לחילוק זה יש לדון במעשה דידן, שזה ודאי שצריך לשלם השוכר עד סוף השנה, רק השאלה היא אם צריכים לנכות לו כפועל בטל, על פי יסוד הקצות שתלוי אם יכול המשכיר להשתמש שם.

אמנם יש לדון שהרי הבית שייך לשותפים שאחד מהם גר בסמוך ויכול להשתמש כשהשוכר יוצא, ואילו השני אינו דר שם ואין לו אפשרות להשתמש, ואיך נתייחס למחסן הזה האם כמקום שיכול להשתמש או לא. ומסברא נראה שצריכים לנכות חצי משווי הניכוי של פועל בטל, והיינו את חלק השותף שיכול להשתמש.

והשתא דאתינן להכי יש לדון בענייני שותפים האם הפסד ניכוי זה שהורידו מהשכירות יהיה רק על השותף שדר שם ויכול היה להשתמש, או שיהיה משותף לשניהם. ומצאנו בהלכות חלוקת שותפות (סי' קע"א ס"ט) ברמ"א שאם יש דירה לשותפים ולא חילקו ביניהם ואחד מהשותפים השתמש, שאין יכול השותף השני לומר עכשיו אני ישתמש הזמן שהשתמשתי, כי כל זמן שלא חילקו אזי כל אחד משתמש בחלקו. ועיין שם עוד ברמ"א שמציין את דברי הבית יוסף בשם הרשב"א שהשותף שדר שם אינו צריך לשלם שכירות על מה שדר, כי בשלו משתמש כל זמן שלא סיכמו על צורת החלוקה.

ולפי זה לכאורה בעובדא דידן מכיון שהניכוי שהורידו בשכירות זה בגלל שיכול היה להשתמש, והרי בסי' קע"א חזינן שאם היה משתמש זה לא על חשבון השותפות אלא בשלו משתמש, ואם כן ההפסד שהגיע לשותפות מחמת שיכול היה להשתמש אינו קשור אליו,

ראובן ושמעון קנו בשותפות מחסן שהיה צמוד לדירתו של ראובן, כששמעון השותף השני אינו גר בבנין זה אלא במקום אחר. את המחסן הם השכירו לשוכר אתו חתמו חוזה שכירות לשנה אחת. באמצע השנה ארע לשוכר אונס ובעקבות כך הוצרך להעתיק את מקום מגוריו לעיר אחרת ולפיכך הפסיק להשתמש במחסן. כך עמד המחסן ריק במשך חצי שנה.

כעת מגיע השוכר ודורש שיחזירו לו את הכסף של חצי שנה שלא השתמש במחסן, המשכירים טוענים לעומתו, כי מאחר ששכר את המחסן לשנה, הוא צריך לשלם על כל השנה במלואה, מאידך השוכר משיב, שכיון שהיה לו אונס ולכן לא השתמש כאן חצי שנה עליהם להחזיר לו את הכסף:

תשובה: יש לדון בשאלה זו בכמה עניינים: א. האם באמת צריך השוכר לשלם על החצי שנה שלא גר, כיון שנעשה לו אונס. ב. על הצד שצריך לשלם, יש לדון האם לכל הפחות ינכו לו כפועל בטל. ג. יש לברר האם בשכירות בית שייך פועל בטל, שהרי לכאורה יש סברא ד'ביתא מיתבא יתיב', והיינו שהמשכיר רוצה שיהיה הבית מיושב, ואינו מעונין להוריד לשוכר מהשכירות ושישאיר אותו ריקם. ד. יש לברר כיצד מחלקים השופים ביניהם את ניכוי מדמי השכירות.

בשו"ע חו"מ (סי' שט"ז ס"א) מבואר דהמשכיר בית לחבירו לזמן מסוים והשוכר רוצה לצאת בתוך הזמן, צריך לשלם את כל הזמן ששכר אף שהבית עמד ריק [אמנם יכול השוכר להשכירו לאחר, עיי' שם כל הדינים].

הקצוה"ח (שם סק"א) הביא את דברי המרדכי בשוכר ששכר בית ומת בתוך הזמן, והיורשים לא גרו שם אחר כך, וכבר שילם כל השכירות. ופסק שם שאמנם לא צריך המשכיר להחזיר את חלק השכירות שלא גר, אבל צריך לנכות כפועל בטל. ומה שהשו"ע לא הביא ענין זה שצריך לנכות, ביאר הקצות שדוקא באופן שהיה אונס לשוכר אז נאמר הדין שמנכה כפועל בטל, מה שאין כן כשלא היה אונס אלא שסתם יצא מהבית אינו מנכה לו כלל, שכיון שהשכירו ומוכן לקיים השכירות אף שלא דר שם השוכר אין צריך לנכות. וכמו שמצאנו בבעל הבית שחזר בו מפועלים בלא אונס שאינו מנכה כיון שהפועלים רוצים לעבוד. אמנם רואים מתוך דברי המרדכי שהיכן שיש אונס שהדין הוא שמנכים אפילו בשכירות בית, והיינו

מערכות העיתונים בדורנו נוהגות פעמים רבות לסקר אנשים באופן חיובי, יש לברר האם אין בזה חשש 'אבק לשון הרע' שמתוך שבחו אתה בא לגנותו?

תשובה: בגמרא ערכין (טו.) וכן בבבא בתרא (קסד:) אמרו תני רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו [וי"א בשבחו] שמתוך טובתו בא לידי גנותו, וברש"י (ערכין שם ד"ה כשהוא מספר) ביאר שפעמים שבא לידי גנותו על ידי שכשהוא מספר בטובת חברו יותר מדאי, הוא עצמו אומר שכל זה הוא חוץ ממדה רעה זו שבו, או שאחרים שומעים שזה משבחו ואומרים הלא מדת כך וכך בידו, וכן משמע ברשב"ם (ב"ב שם). ומשמעות דבריהם נראה שהאיסור שעליו דיבר רב דימי חל בכל האופנים מול כל אדם שהוא, שכשמתחילים לדבר טוב על אנשים אוטומטית זה עובר לדיבורים אסורים.

הרמב"ם (דעות פ"ו ה"ד) כתב וז"ל: 'וכל המספר בטובת חברו בפני שונאיו הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להם שיספרו בגנותו'. והרי שלדעתו כל האיסור הוא רק כשמדבר בפני שונאיו, ובכך מצמצם שהאיסור לדבר בשבח חברו הוא רק בפני מי שמסתבר שיתחיל לדבר בגנותו. ובסמ"ג (לאוין ט') ביאר שהרי מצינו במסכת אבות (פ"ב מ"ה) שרבי יוחנן בן זכאי מנה את שבחם של תלמידיו, ומשמע שיש אופנים שמותר לדבר באופן חיובי על השני. וכן חשבתי גם להוכיח ממה שאמרו בעירוין (יה:) אמר רב ירמיה בן אלעזר מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו, וכולו שלא בפניו. וכן פסק החפץ חיים למעשה (כלל ט' סעיף א') שהאיסור הוא רק בפני שונאיו.

לגבי כתבה שמתפרסמת בעיתון, לכאורה בדרך כלל לכל אדם ציבורי באשר הוא ישנם אוהדים וישנם מתנגדים, והעיתון בדרך כלל מגיע גם לאנשים שהם כלולים בהגדרת שונאיו בכל מיני רמות, אך בכל זאת ישנם מספר טעמים להקל בזה.

א. מחילה. בנושא שלנו לגבי עיתון, בדרך כלל אנשי ציבור עסקנים ופוליטיקאים וכדו' הרי מסקרים אודותם בעיתון, ולרוב הם אנשים שאוהבים מאוד סיקור חיובי, ואפילו מוכנים להשקיע בזה המון אנרגיה, וצריך לומר שהם מוחלים על כך שכותבים ומדברים עליהם בשבחם, אך עדיין יש לברר האם מועיל בזה מחילה?

מובא בשיחות חפץ חיים (עמוד צ"ט אות ל"ו) שהביא ראייה שאסור לדבר לשון הרע אפילו כשהמדובר מוחל ונותן רשות לדבר עליו, ממה שמצינו שמרים נענשה על זה שדיברה במשה רבינו אף על פי שלא הקפיד, וכמו שמבואר כן ברמב"ם (טומאת צרעת פט"ז ה"י) מהפסוק (במדבר יב ג) 'והאיש משה עניו מאוד'. ובספר משפטי בני"א (חלק ב' עמוד רס"ו) מובא חלק בדין מחילה בלשון הרע בין לשון הרע של גנאי ללשון הרע של שלילת המעלות, שבגנאי אכן לא מהני מחילה, אבל בשלילת המעלות מהני מחילה. ולכאורה אפשר ללמוד מזה שכל שכן לענייננו, שהרי שם בלא מחילה זה נחשב ללשון הרע גמור, ומה שאין כן בענייננו שזה רק אבק לשון הרע. ובנוסף לכאורה החשש 'שמתוך שלילת מעלותיו יבוא לידי גנותו' הרבה יותר חזק מהחשש 'שמתוך שבחו יבוא לגנותו', [שהרי לשם כך צריך לשנות את כיון ההשוואה...]. ואם כן נראה שבענייננו ודאי שמחילה עוזרת.

ב. תועלת. נקדים את טעם ההיתר לדבר לשון הרע לתועלת, כפי שכתב בקובץ הערות (סימן ע') שכלל האיסורים של בן אדם לחברו זה דווקא בדרך השחתה וקלקול שלא לצורך, אבל לתועלת מותר. והביא מספר דוגמאות כמו לייסר יתום כדי שיתנהג כשורה וכדו' [הגר"ג קרליץ הוסיף שבכל איסור יש לדון בפני עצמו, ואין להקיש מאיסור לאיסור]. כמוכן שבהיתר דיבור לשון הרע לתועלת ישנם שבעה תנאים המובאים בחפץ חיים (כלל י' סעיף ב'), אך המתבונן יראה שאף אחד מהם אינו שייך בדיבור חיובי, ואין כאן המקום להאריך בזה.

בענייננו יש לרוב בסיקור בעיתון תועלת לאדם המדובר עליו ולפעמים להעמיד את האמת על מקומה. ואף על פי שישאל השואל שהרי כאן החשש הוא שיתגלגל על ידי הדיבור החיובי והתועלת דיבורי גנאי שאינם לתועלת, ומי אמר שהתירו חשש גנאי שאין בו שום תועלת בשביל שבח לתועלת, שהרי ההיתר של לתועלת הוא בדיבור לשון הרע לתועלת, והאיסור לשבח זה שמא יבוא לידי לשון הרע, ואם כן מה מהני תועלת בשבח אם לא יהיה תועלת בגנאי? ונראה שגם בזה יש לתרץ בכל שכן, שהרי בסיפור לשון הרע לתועלת מצוי מאוד שמתוך גנותו לתועלת יבוא לידי גנותו שלא לתועלת, ובכל זאת התרנוהו מחמת התועלת, וכל שכן שנתיר לשבח לתועלת שהחשש לגנות רחוק יותר.

ג. לא דרך דיבור. הובא במענה לשון (ח"ו עמוד פ"ב) שהדרך לקרוא עיתון זה ליחיד בביתו, וכל האיסור הוא דווקא כשאנשים מדברים יחד, ואף שיתכן שהקורא יספרו לחבריו לא מצאנו שחוששים לזה. ונוסיף גם שבדרך כלל העיתון הוא הקובע את מי האדם יאהב ואת מי הוא ישנא.... ואם כן מאמר בשבח אדם יביא את הקורא רק לשבח [ולא נראה שחז"ל יאסרו לשבח אדם בעיתון משום חשש שזה יביא לשבח בפני חבריו, וזה יכול להביא שהשומעים יגוהו...]

הערה חשובה: כמוכן שכל הנ"ל מדובר כלפי כתב העיתון... אך לא מצינו בזה איסור קבלה, ומותר להאמין ולקבל סיפור חיובי, אך כמוכן שאסור לספר בפני שונאיו את מה שקרא עליו בעיתון. כמו כן כפי שכתב החפץ חיים (כלל ד' סעיף ז) לגבי אפיקורס, שאם עשה מעשה או דיבר דבר שיש לשופטו לצד הזכות ולצד החוב, שצריך לשופטו לצד החוב אחרי שהתחזק לרשע גמור בשאר ענייננו, ממילא בענייננו יש להימנע מלפרשן בפרשנות חיובית אנשים העומדים בקטגוריה זו רח"ל, ודין זה פונה גם לשומע שיפרשנו לחובה.

העולה לדינא: סיקור חיובי בעיתון מותר, אך הקורא לא יספר הדבר לשונאי המדובר. לגבי אפיקורס, אסור לפרשן מעשה סתום שעשה בצורה חיובית. וכן על הקורא מוטלת החובה שלא לפרש מעשה סתום שעשה האפיקורס בצורה חיובית.

האדם מעסקיו שלכו"ע מותר לדבר בהם, מ"מ ת"ח נמנע מזה יותר. ויל"ע.

אולם בודאי גם הרמב"ם מודה שעכ"פ הנהגה טובה היא לא לדבר דברים בטלים כלל, וגם בדיבורים שלצרכי הגוף לא ירבה בהם, וכמ"ש בהלכות דיעות (פ"ב ה"י): 'לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו, ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים, ועל זה צוו חכמים ואמרו כל המרבה דברים מביא חטא' עכ"ל. [והנה משמע מדבריו שהנהגה טובה זו שייכת לכל אחד מישראל, אבל בפיה"מ (אבות א יז שהובא לעיל) כתב: 'ואנשי המעלה ישתדלו בנפשם להניח זה הדיבור המאוס', וצריך לחלק ולומר שכל אחד יתרחק עכ"פ מריבוי הדיבורים בזה, ואנשי המעלה יתרחקו אפי' ממקצתם, וכמו שאכן כותב שם 'שראי' לשתוק ממנו לגמרי].

וכן על דרך זה הם דברי הרמב"ם גם בשמונה פרקים (פרק ה) שכתב: וכן דיבורי האדם כולם, אין צריך שידבר אלא במה שיביא בו תועלת לנפשו, או ידחה היזק מנפשו או מגופו, או בחכמה, או במעלה, או בשבח מעלה או מעולה, או בגנות פחיתות או פחות [כי גידוף בעלי החסרונות וגיני זכרם, אם היתה הכוונה בו לחסרם אצל בני אדם, כדי שיוסרו מהם ולא יעשו כמעשיהם, הרי זה נצרך, והיא מעלה. עיי"ש כל דבריו]. וכתב שם שהיא מדרגה עליונה מאד עיי"ש.

העולה לדינא:

יש מן הפוסקים הנראה מדבריהם, שאיסור שיחת חולין הוא מן התורה, ויש כמה ראשונים ואחרונים האומרים שאין שיחת חולין אסור מדינא, אלא רק מדרכי הזהירות והמוסר. אמנם, רוב אחרונים נוקטים לדינא שאיסורו מדרבנן.



להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com